

РАДОВИ *А*ЛЕКСАНДРА *Г*ЕРОКА

У УМЕТНИЧКОЈ ЗБИРЦИ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА
И УМЕТНОСТИ

Галерија Српске академије наука и уметности

Изложбена свеска 42

ПУБЛИКАЦИЈУ ИЗДАЈЕ
Српска академија наука и уметности

УРЕДНИК
Душан Оташевић

РЕЦЕНЗЕНТИ
Миодраг Марковић, Ненад Макуљевић

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН И ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ
Данијела Парацки

ФОТОГРАФИЈЕ
Владимир Поповић, Драгослав Боро, Архив САНУ, Документација Галерије САНУ

СКЕНОВИ
Радуан Хиндави, Иван Марковић, Милан Миловановић

ЛЕКТОРИ
Драгана Крстић Лукић, Ана Радојевић

ШТАМПА
Планета Принт, Београд

ТИРАЖ
750

ISBN 978-86-7025-855-6

Јелена Межински Миловановић

РАДОВИ *А*ЛЕКСАНДРА *Д*ЕРОКА
У УМЕТНИЧКОЈ ЗБИРЦИ
СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Београд 2020

ИЗЛОЖБУ ПРИРЕЂУЈЕ

Галерија Српске академије наука и уметности

АУТОР ИЗЛОЖБЕ

Јелена Межински Миловановић

СТРУЧНИ САРАДНИК

Катарина Живановић

ГРАФИЧКИ ДИЗАЈН ИЗЛОЖБЕ

Данијела Парацки

КОНЗЕРВАЦИЈА

Јован Пантић, Зоран Пекић

ПРЕВОДИЛАЦ

Драгана Трајковић

ТЕХНИЧКА РЕАЛИЗАЦИЈА

Милан Јазић, Горан Виторовић, Стојан Предовић, Саша Рендић

ТОНСКА ОБРАДА (Александар Дероко говори за Радио Београд 202, 1983. године)

И МОНТАЖА ФОТОМАТЕРИЈАЛА

Милан Миловановић

Српска академија наука и уметности захваљује Министарству културе и информисања Републике Србије и Секретаријату за културу Града Београда на финансијској подршци за овај пројекат.

САДРЖАЈ

- 8 ЖИВОТОПИС
- 26 АЛЕКСАНДАР ДЕРОКО КАО СЛИКАР
- 44 ЧЛАНСТВО У САНУ И ЛИКОВНА УМЕТНОСТ
- 52 О ДЕЛИМА АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА У УМЕТНИЧКОЈ ЗБИРЦИ САНУ

- 112 ТЕМАТСКИ КАТАЛОГ РАДОВА АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА У УМЕТНИЧКОЈ ЗБИРЦИ САНУ
- 112 Аутопортрети
- 114 Портрети
- 114 Анатомске студије, фигуре
- 118 Мртве природе
- 118 Ведуте
- 120 Апстрактне композиције
- 121 Жанр сцене
- 125 Мотиви са теренских истраживања
- 128 Алегоријске композиције

- 134 ПРЕГЛЕД АРХИТЕКТОНСКИХ РАДОВА АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА

ВА РЕТРОСПЕКТИВА, КОЈУ ЈЕ СВОИМ ИЗБОРОМ РАДОВА НАМЕЊЕНИХ САНУ МАХОМ ОСМИСЛИО СÂМ ДЕРОКО, СЕЋАЊЕ ЈЕ НА УМЕТНИКА И ЗАХВАЛНОСТ ДАРОДАВЦУ, ЈЕДНОМ ОД ЛИКОВНИХ СТВАРАЛАЦА АКАДЕМИКА ЧИЈИ СУ ЛЕГАТИ ПОСТАЛИ ТЕМЕЉ УМЕТНИЧКЕ ЗБИРКЕ САНУ НА КОМЕ СЕ ОНА И ДАНАС РАЗВИЈА.

АУТОР ИЗЛОЖБЕ ЗАХВАЛАН ЈЕ АКАДЕМИКУ ГОЈКУ СУБОТИЋУ НА ИНИЦИЈАТИВИ И ПОДРШЦИ ДА СЕ ОВАЈ ПРОЈЕКАТ РЕАЛИЗУЈЕ, СТРУЧНОМ ТИМУ АРХИВА И БИБЛИОТЕКЕ САНУ, КАО И ЕВГЕНИЈИ БЛАНУШИ И ГОРДАНИ СТАНИШИЋ НА КОЛЕГИЈАЛНОЈ ПОМОЋИ И САРАДЊИ У ИСТРАЖИВАЊУ.

ЖИВОТОПИС

*Чини ми се да мноћи људи йрођу кроз шај живошт некако затворених очију.
Ја сам их бојами, држао широм ошворене...¹*

Александар Дероко

АЛЕКСАНДАР ДЕРОКО (Београд, 4/16. септембар 1894 – Београд, 30. новембар 1988)², научник, уметник, педагог, интелектуалац ренесансног, широког поља интересовања, стваралац неисцрпне радне енергије, ратник, спортиста, знаменита личност Београда свог времена, велики шармер, омиљен у друштву, рођен је у грађанској, интелектуалној породици у самом центру српске престонице.³

Александров отац, Евжен Дероко, 1924. пензионисани помоћник генералног директора желеznica и страсни пионир српске филателије, обез-

бедио је својој кћери Наталији и синовима Саши и Јовану, угодан живот и добро образовање.⁴

После недаћа и мука током Првог светског рата, завршивши професионално образовање, Александар Дероко се 1934.⁵ оженио Иванком Павловић. Она је у периоду 1935–1939. била секретар Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“ и активан члан његове управе. Иванка Дероко је студирала права, завршила француску књижевност и бавила се превођењем.⁶ Ангажовала се у акционом одбору „Цвијете Зузорић“ са још двадесетак београдских девојака, које су волонтерски дежу-

¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Александар Дероко, „И ничег ми није жао“, *Нин*, 1487, 8. јул 1979).

² „Александар Дероко“, *Годишњак Српске академије наука за 1958*, LXV, Београд: САН, 1959, 280.

³ Александар Дероко, *А ондак је лешијо јеројлан наг Београдом*, Београд: Народна књига, 1983, 20, 21, 30, 31.

⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 2, стр. 79 (Д. Тубиновић (?), „Десетогодишњица смрти Евжена Дерока“, *Политика*, 3. јул 1954).

⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Александар Дероко, „Сећања“, фелтон, *Политика*, септембар – октобар 1986). Дероко каже да се оженио у четрдесетој години живота, а тако је наведено и у биографији Иванке Павловић у истом фонду.

⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II.

Евжен и Анђа (Михајловић) Дероко
са ћерком Наталијом – Талицом и сином Александром – Сашом, 1896

Саша и његов млађи брат Јован – Јовица у војничким костимима

Са супругом Иванком, 1939

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

рале на изложбама, док је неколико угледних дама
руководило управним одбором Удружења.⁷

Забележено је и да је 3. јуна 1934. Дероко треба-
ло да буде кум на венчању свом близком пријате-
љу Растку Петровићу и Иванки, али како се Растко
није појавио, на његово место стао је Дероко и тако
се оженио Иванком Павловић.⁸ Брачни пар Деро-
ко у дугом и срећном браку повезивала су слична
интересовања и љубав према уметности.

Александар Дероко учио је у београдској Реалци.⁹
Матурирао је у Београду 1913. и тада је уписао
Технички факултет у Београду. Због балканских и
почетка Великог рата прекинуо је студије.¹⁰ Пред
крај рата студије наставља на Краљевској школи
за инжењере у Риму. Због политичких проблема
насталих проглашењем Краљевине СХС, напушта
Италију и студира два семестра у Прагу и Брну.

⁷ Александар Дероко, *А ондак је...*, 200.

⁸ Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, *Лејенде Београдској универзитета, Александар Дероко (1894–1988). Каталог изложбе*, Београд: Универзитет у Београду; Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, 2004, 26, на: www.arh.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2018/11/Aleksandar_Deroko_Legende_Beogradskog_univerziteta-katalog_izlozbe.pdf приступљено 9. марта 2020, 26, 30.

⁹ Група аутора, *Дероко и други о њему*, Београд: Туристичка штампа, 1984, 19.

¹⁰ „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; Војислав Кораћ, „Александар Дероко (1894–1988)“, *Годишњак Српске академије наука и умешности за 1988*, XCV, Београд: САНУ, 1989, 707.

Мајка кува кафу
кат. бр. 65

Сва дела уз која се наводи каталогски
број радови су Александра Дерока
и део су Уметничке збирке САНУ

Даље се професионално развијао у главном граду нове југословенске државе, у атмосфери оптимистичних послератних двадесетих година. Дипломира 1926. на Архитектонском одсеку Техничког факултета у Београду.¹¹

Као стипендиста француске владе Александар Дероко се усавршавао у Паризу 1927. На École des hautes études, током једног семестра, специјализирао је српску средњовековну архитектуру код Габријела Мијеа.¹²

Студијски је боравио у Француској, Италији, Грчкој, Малој Азији, Шпанији; 1968. године путује у САД.¹³

Млади архитекта формирао се у кругу српских интелектуалаца, академика; учио је од археолога и историчара Николе Вулића, Станоја Станојевића, Владимира Ђоровића, од архитекте Пере Поповића. Пред хотелом „Москва“ сусретао се и учествовао у разговорима са представницима културне елите новонастале јужнословенске државе

Александар Дероко, 1927

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

О блиском пријатељству Александра Дерока и Раствка Петровића сведочи и ова позна фотографија, настала пред Раствкову смрт 1949. у његовом дому у Америци, у окружењу предмета донетих из Африке, коју је у свом фонду сачувао Дероко

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли 6, Младост и Раствко; подаци из књиге Радована Поповића у: Радивоје Микић, *Раствково вечно младићство*,
на: <https://www.novosti.rs/vesti/kultura/487.html:764767>-Раствково-вечито-младићство, приступљено 6. марта 2020

Портрет свога брата Раствка Петровића, приказаног готово из исте визуре као и на фотографији из Дероковог фонда у Архиву САНУ, насликала је Љубица Петровић Луковић

(уље на платну, 640 × 477 mm, инв. бр. 2456, поклон Тијане Ковачевић Уметничкој збирци САНУ 1998. године)

За „овалним столом“ на Топличином венцу са Стојаном Стојићем, Светом Мандићем и Слободаном Ненадовићем

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

Са Момом Димићем

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

Са Богданом Богдановићем

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

У младости су Дероко и Раствко Петровић у више наврата истовремено портретисали један другога, а касније је Дероко овој пракси прибегавао и са другим уметницима – са Милићем од Мачве, раније својим студентом, на пример

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4; фасцикла бр. 7, Слике кроз живот; Александар Дероко, *А ондак је...,* 170; Група аутора, нав. дело, 45

– Станиславом Винавером, Милошем Црњанским, Тином Ујевићем, Радом Драинцем, Ивом Андрићем, Марком Ристићем, Мимом Дединцем, Батом Вукадиновићем, Тошом Манојловићем, Милетом Петровићем, Гвидом Тартальом, са сликарима Михаилом Петровим, Јованом Бијелићем, Игњатом Јобом, Лазаром Личеноским. Био је пријатељ са Раствром Петровићем, Милојем Васићем и многим другим значајним личностима.¹⁴

У другој половини 20. века, сваке среде и суботе у свом дому, за „овалним столом“, већ као реномирани стручњак и интелектуалац широког поља интересовања, Александар Дероко окупљао је колеге и пријатеље различитих професија: Слободана Ненадовића (касније дародавца Дерокових радова Уметничкој збирци), свог најбољег ѡака, како је волео да истакне Богдана Богдановића, Мому

Димића, Свету Мандића, Петра и Љубицу Марјановић, Светозара Радојчића, Лазара Трифуновића, Дивну и Милана Ђоковића, Наду Дорошки, Ивана Здравковића, Антонија Исаковића, Бранислава Којића, Војислава Ђурића, Радмилу Михаиловић, Миодрага Јовановића, Владету Јеротића, Срђана Шапера, Горанку Матић и многе друге.¹⁵

Александар Дероко је говорио да се као архитекта образовао у кругу Пере Поповића, Бранка Таназевића, Момира Коруновића, али је истицао свој особен приступ архитектури. Иако је критиковао ригидност и минимализам савремене архитектуре, није себе сматрао конзервативним.¹⁶

По примарном образовању – инжењер архитектуре, током каријере првенствено се бавио

¹⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II; фасцикла штампе бр. 2, стр. 103 (М. Радошевић, „Умро Александар Дероко“, *Политика*, 1. децембра 1988); фасцикла штампе бр. 2, стр. 112 (Леонтије Павловић, „Спасиоци Смедеревске тврђаве“, *Глас*, 27. децембар 1988); „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; Богдан Богдановић, „Александар Дероко“, *Уметници академици 1968–1978*, Београд: САНУ, 1981, 209; Војислав Кораћ, нав. дело; Зоран М. Јовановић, *Александар Дероко*, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, Београд, Друштво конзерватора Србије, Посебна издања 8, 1991, 63.

¹⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280.

¹⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Bobby Westbrook, „Students want tomorrow today even in Yugoslavia“, *The Pocono Record*, June 15, 1968, Vol. 79, No. 5, pp 7); фасцикла штампе бр. 6 (А. Дероко, „За камен на гробу једног уклетог песника“, *Политика*, 1. септембар 1968, 18); фасцикла штампе бр. 2, (А. Deroko, „Sećanja“, *It*, 646, 25. jul 1975); „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; „Александар Дероко“, *Годишњак Српске академије наука и умешности за 1987, XCIV*, Београд: САНУ, 1988, 399.

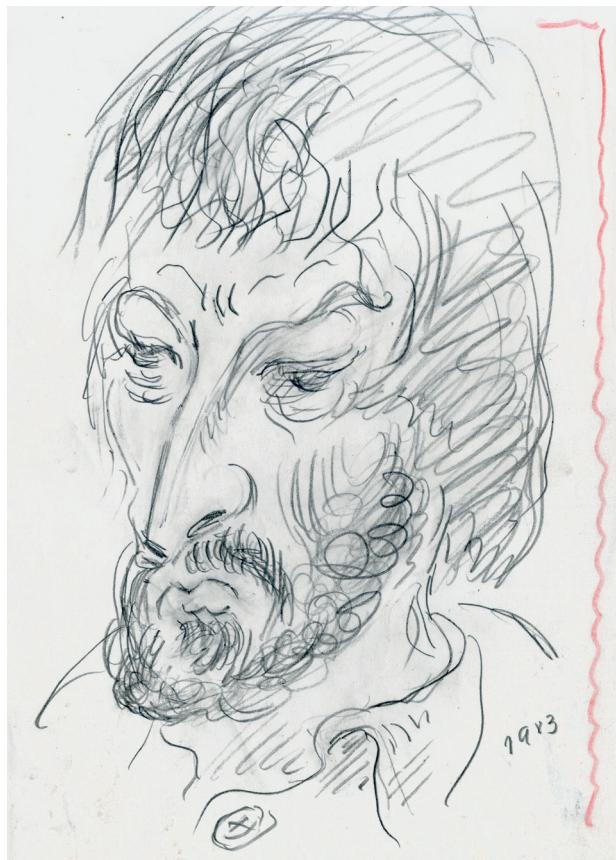
¹⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6 (А. Deroko, „Sećanje na Bijelića“, *Petrovački list*, jun 1984, 3); фасцикла штампе бр. 5, стр. 322 (Слободан Андрић, „О пискарању и црткању“, *Политика*, 25. децембар 1983).

¹⁸ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 2, Рукописи, документ бр. 15; фасцикла штампе бр. 2 (Ђорђе Поповић, „Све Дерокове истине“, *Вечерње новине*, 3. децембар 1988); Мома Димић, „Дероков београдски Амаркорд“, *Легенде Београдској универзитетској*, Михаило Пејковић-Алас, Аница Савић-Ребац, Александар Ђ. Костић, Александар Дероко. *Зборник прегавања одржаних у Универзитетској библиотеци у периоду 2002–2004*, Београд: Универзитет у Београду, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, 2005, 246; Аника Сковран, „Вече сећања на Александра Дерока“, *Легенде Београдској универзитетској*, Михаило Пејковић-Алас..., 270; Радован Поповић, „Последњи интелектуални салон Београда“, *Легенде Београдској универзитетској*, Михаило Пејковић-Алас..., 257.

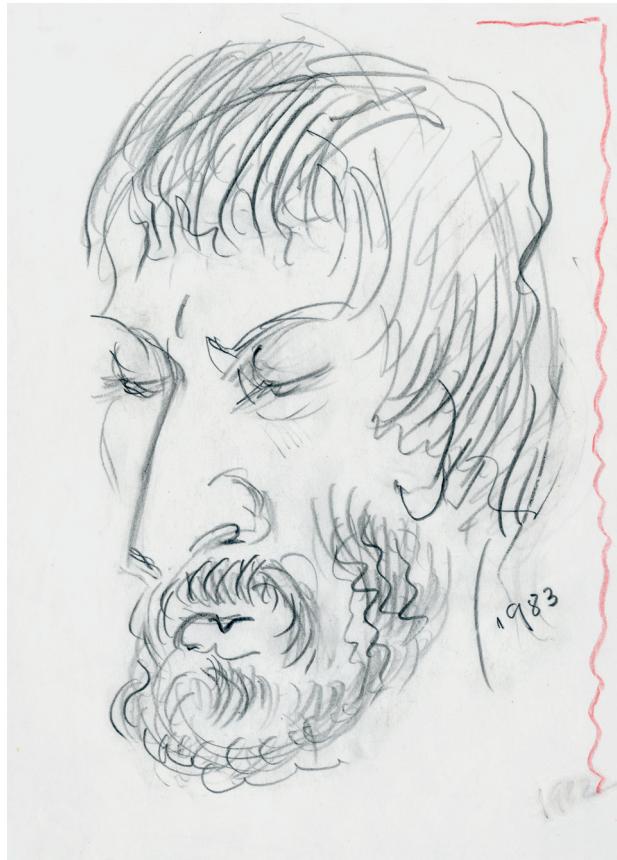
¹⁹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4; фасцикла штампе бр. 2, стр. 112 (Леонтије Павловић, нав. дело); Зоран М. Јовановић, нав. дело, 64, 67.

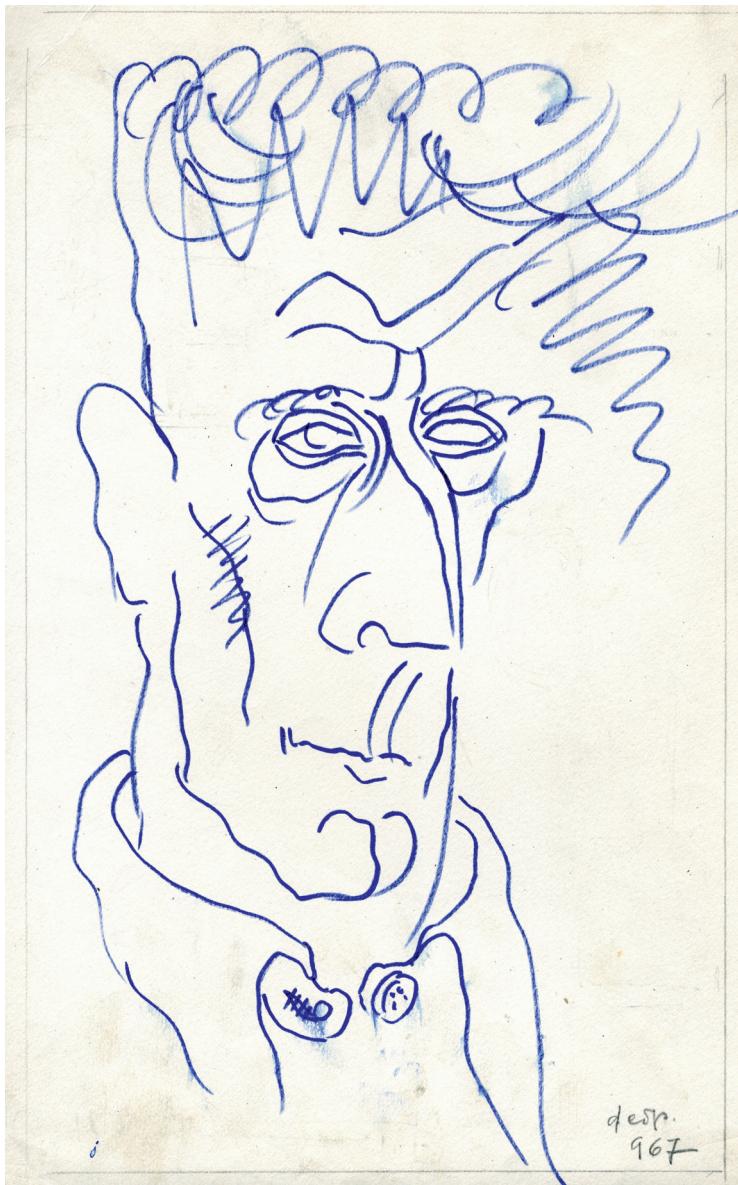
Портрет Бојана Бојановића
кат. бр. 18

Портрет Моме Димића I, 1983
кат. бр. 21

Портрет Моме Димића II, 1983
кат. бр. 22

Портрет Свете Мандића I, 1967

кат. бр. 15

Дероко пише да су Растко Петровић и он: „У Милешеви [...] први пут закључили да је код нас сликарство фресака из XIII века далеко изнад оног свих осталих времена ранијих и доцнијих. Дотле је обично, оно мање монументално а више живописно и наративно сликарство XIV века било нарочито цењено и истицано. [...] И доцније, онај тако чувени Бели анђео мирно нас је гледао са своје висине (њега ће тек много година доцније тамо горе достићи високом скелом и копирати песник Света Мандић, копирати и опевати).“
(Александар Дероко, *А ондак је...*, 168, 169)

Портрет Милића од Мачве I, 1983
кат. бр. 19

Портрет Милића од Мачве II, 1983
кат. бр. 20

Милешевски анђео сласава лађу у бури
кат. бр. 114

Пред својим цртежом Милешевског анђела (данас у Уметничкој збирци САНУ)

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

2

историјом архитектуре и конзервацијом, односно заштитом споменика културе. У фокусу његових истраживања била је национална средњовековна и фолклорна архитектура новијег доба.

Често је боравио на терену, обилазио је Србију, Црну Гору, Македонију, Свету Гору, Малу Азију, много је путовао.¹⁷

Александар Дероко се посветио и археолошким истраживањима, активно је радио на разним иско-павањима: од Царичиног града 1947. до Смедеревског града током педесетих до 1970.¹⁸

Значајне резултате постигао је као педагог – професор Београдског универзитета. После студија, 1927. године, добио је место асистента на Архитектонском факултету. За доцента је биран 1928/1929/1932, за ванредног професора 1936, а за редовног 1948. године. Од тада хонорарно ради и као редовни професор на Филозофском факултету у Београду, на ондашњој Катедри за историју

уметности. Предавао је Стару српску и византијску архитектуру,¹⁹ Историју архитектуре народа Југославије, Историју архитектуре старог века, Народну архитектуру.²⁰ Био је шеф Катедре за историју архитектуре и уметности на Архитектонском факултету, декан Архитектонског факултета (1950–1952) и члан Савета Београдског универзитета (1956–1960). Пензионисан је 1964. године.²¹

У периоду од 1930. на Коларцу је, али и у другим јавним просторима, одржао више од двадесет предавања. Учествовао је на бројним конгресима и конференцијама, на међународним скуповима у земљи и иностранству (Рим, Париз, Цариград, Минхен, Оксфорд, Барселона, итд.).²² Објавио је више од стотину научних студија и десетак књига, највише у области историје архитектуре, археологије, етнологије.²³

Активан је био и као архитекта, а двадесетак његових пројеката је и изведено.²⁴

На терену у Пећкој Патријаршији, током студија, 1924

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

Са колегама на Архитектонском факултету (Милорад Димитријевић, Момчило Павловић, Петар Костић, Ранко Радовић, А. Д. и Милорад Васовић)

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

Александар Дероко бавио се новинарством и белетристиком, особеним старинским „београдским“ језиком писао је есеје, мемоаре, аутобиографске текстове.

Када је избио Први светски рат, Александар Дероко се пријавио као добровољац и у септембру 1914. ступио на војну дужност. Обучавао се у ђачком батаљону у Скопљу. Учествовао је у биткама на Церу, код Шапца и код Чевртије. Као ћак-наредник, крајем јануара 1915, послат је у Шартр да учи за војног пилота.

На Солунском фронту био је пилот. Пред крај рата, због маларије и болести плућа, послат је на лечење у санаторијум за туберкулозне у Аустрију (Sanatorium Wienerwald Heilanstalt für Lungenkranke), а касније, 1. фебруара 1918, и на школовање у иностранство.²⁵

У Други светски рат ушао је као резервни мајор; заробљен је 1941, али је успео да побегне пре спровођења у Немачку. Са бројним српским интелектуалцима и многим академицима, а међу њима и са Александром Белићем, Виктором Новаком, Николом Вулићем, Вељком Петровићем, Ристом Стијовићем, Васом Чубриловићем и др., једно је време био заточен у логору на Бањици.²⁶

Висок и добро грађен, Александар Дероко био је свестрани спортиста. Добитник је златне медаље за пливање на такмичењу у препливавању Саве, које је организовао Олимпијски клуб Српског олимпијског комитета 1911, а био је и веслач.²⁷

Као један од првих српских пилота, бавио се летењем, паралелно је био и моделар и у младости је радио на изради једне од првих ваздушних једрилица у Србији.

¹⁷ Војислав Кораћ, нав. дело.

¹⁸ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 46, 47.

¹⁹ Александар Кадијевић, *Један век трајења националној српској архивштакијури (средина XIX – средина XX века)*, Београд: Грађевинска књига, 1997, 117, 118, 193, 199.

²⁰ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли штампе 2; фасцикли бр. 4/II; „Унапређења на универзитетима“, *Правда*, 26. новембар 1932, 2; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; „Александар Дероко“, *Годишњак Српске академије наука и уметности за 1971*, LXXVIII, Београд: САНУ, 1973, 679; Војислав Кораћ, нав. дело; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 12, 16.

²¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/II; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1973, 679; Војислав Кораћ, нав. дело; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 16.

²² „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1988, 399.

²³ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли штампе бр. 2 (М. Радошевић, нав. дело; А. Дероко, „Сећања“...).

²⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли штампе бр. 2 (А. Deroko, „Сећања“...); „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280.

²⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/I и 4/II; фасцикли штампе бр. 4 (С. Убавкић, „Људи нису мрави“, *Свет*, 844, 22. децембар 1972, 19); фасцикли штампе бр. 5/E (Zoran Miler, „Prof. Aleksandar Deroko, Od modelara do akademika“, *Avio revija*, jun 1983, 23); „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280.

²⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли штампе бр. 4 (Александар Дероко, „Отуд иде јероплан ...“, *ТВ новости*, 5. октобар 1984, 8–9); „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; Војислав Кораћ, нав. дело.

²⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/I; фасцикли штампе бр. 4 (С. Убавкић, нав. дело, 19).

Спортске изложаџије (смакање у Саву са заједничким рукама, ногама и ногама)

Александар Дероко скоче у Саву, 1925. године

(Испод фотографије је објашњење које је сам уметник прибележио)

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

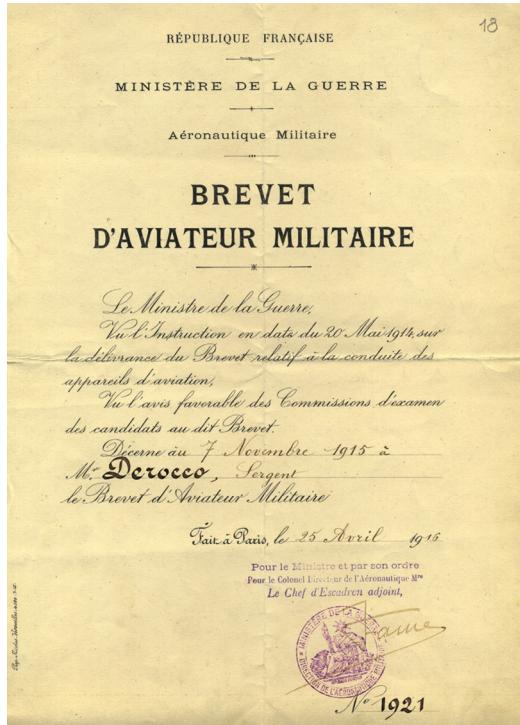

Александар Дероко био је члан више жирија, савета, културно-просветних и уметничких установа. Пре Другог светског рата постао је члан Скопског научног друштва и Историског друштва у Новом Саду, а после Другог светског рата сарадник Археолошког и Етнографског института САНУ. Био је активан и у Институту за проучавање села САНУ, а такође и почасни члан Друштва архитектата Србије и Друштва конзерватора Југославије од 1959.²⁸

Као члан Удружења „1300 каплара“ и доброврор Удружења носилаца Албанске споменице 1915–1916, Александар Дероко добио је Захвалницу Удружења Албанске споменице 1967. Као учеснику Великог рата додељена му је *Medaille du mérite*. Носилац је *Бронзане медаље* Националне уније бораца Истока (*Union nationale des combattants – Association Vosgiènne des combattants d’Orient et des T. O. E.*). Додељено му је високо француско авијатичарско признање *Vieilles tiges* 1978. године.

²⁸ „Нов дописни члан Скопског научног друштва“, *Време*, 20. март 1933, 5; „Нови чланови Историског друштва у Новом Саду“, *Време*, 13. новембар 1934, 4; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 2 (A. Deroko, „Сећања“...); фасцикла бр. 4/II; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1973, 679.

Сертификат за војног авијатичара француског Министарства рата воднику Дероку

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 6, Младост, Рат, Раствко Петровић

Union nationale des Combattants додељује А. Дероку бронзану медаљу за заслуге

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фотографије

Почетком осамдесетих примио је Златну плакету Удружења професионалних летача Југославије за допринос развоју југословенског ваздухопловства.²⁹

У области архитектуре добио је низ награда, од предратних – за спомен-гробља (1927), за најуспешније стилске зграде у Београду (1930. и 1939),

за пројекат храма Светог Саве (1936), за нову зграду Филозофског факултета – до послератне прве награде за уређење Кнез Михаилове улице са реконструисаном Делијском чесмом.³⁰

Плакета Коларчевог народног универзитета за унапређење активности ове институције додељена

²⁹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 2, 91; фасцикла бр. 4/I; фасцикла штампе бр. 5 (Zoran Miler, нав. дело); „Александар Дероко“, Годишњак..., 1973, 680; „Александар Дероко“, Годишњак..., 1988, 399.

³⁰ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II; „Александар Дероко“, Годишњак..., 1959, 280.

му је 1968. године.³¹ Добио је *Јубиларну медаљу са дипломом за изванредни допринос заштити нашег културног наслеђа Савеза друштава конзерватора Југославије – 1975, Плакету Архитектонског факултета за дадесетогодишњи рад и допринос развоју факултета – 1975.*³²

Похвалницу патријарха Германа за велике заслуге у изградњи храмова и реконструкцији средњовековних манастира Српске православне цркве, а посебно манастира Хиландара, као и за научну обраду и публикацију у области црквене архитектуре примио је 1975. године. Плакету Етнографског музеја у Београду примио је 1976, Захвалницу Завода за урбанизам и заштиту споменика културе и природе Општине Призрен – 1977, када и *Награду за допринос и заслуге у заштити споменичкој наслеђа*.

наслеђа Друштва конзерватора Србије (1982. је изабран за почасног члана Друштва). Плакету САНУ уручио му је председник САНУ Павле Савић у јануару 1978. године. Захвалница Института за архитектуру и урбанизам Србије додељена му је 1979, Диплома Републичког завода за заштиту споменика културе за изузетан допринос у заштити нашег историјског и културног наслеђа – 1982, Велика награда архитектуре за допринос развоју архитектуре Савеза архитеката Србије – 1983, када и Златна знацица са повељом Туристичке штампе.

Додељене су му и: Седмојулска награда – 1965, Орден рада са црвеном заслугом – 1965, Орден Републике за заслуге за народ са златним венцем – 1978, Октобарска награда рада Београда – 1988. итд.³³

³¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/I

³² Исто.

³³ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/I и II; фасцикли штампе бр. 2, Позивница за свечану предају Плакете САНУ 16. јануара 1978; Група аутора, нав. дело, 14.

Знамења великої раша 1912–1918

кат. бр. 44

АЛЕКСАНДАР ДЕРОКО КАО СЛИКАР

АЛЕКСАНДАР ДЕРОКО се целога живота бавио сликарством. Када му је још као дечак Саша долазио у посету, Александров ујак, Стеван Сремац, да би га забавио, давао му је своје бојице којима је илустровао своје дело *Бал у Елемиру*.³⁴

Сашин интерес за ликовну уметност је, очигледно, био и породична склоност. Његов деда, очев отац – Јован Дероко, био је учитељ цртања и калиграфије³⁵ и у седмој деценији 19. века предавао је будућем сликару и академику Ђоки Миловановићу. Цртање и француски језик предавао је и у приватном институту Бечлије Леополда Шпачека у Београду (деловао 1852–1863), где су му колеге били сликар Ђура Јакшић, који је предавао

српски језик, и Милан Ђ. Милићевић, касније председник Академије, који је држао часове земљописа и историје.³⁶

И када се определио за студије архитектуре, „страсно га је интересовало“ сликарство, а мање га је „узбуђивала“ скулптура. Дероко је говорио да се сликарством није бавио професионално, већ „себи за мерак“.³⁷ Скромно је наводио да није у потпуности савладао сликарски занат и технику посматрајући рад других уметника и копирајући њихова техничка решења, али је истицао да је имао добре професоре.³⁸

³⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Ружица Меворах, „Александар Дероко, саговорник“, *Комунист*, 21. октобар 1988, 25); Александар Дероко, *А ондак је...*, 28, 125, 299.

³⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); неки извори наводе да је предавао у Лицеју у Београду, а наводи се и да предаје у Кутликовој школи – „Куће и други неимарски дани“, *Градина*, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 309.

³⁶ Миодраг Јовановић, *Ђока Миловановић (1850–1919)*, Београд: САНУ, 1983, 10; Nevena Ivanović, „Obrazovanje žena: izazov zajednici“, *Reč, Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*, 65, 11. mart 2002, 187 на: <http://www.womenngo.org.rs/feministicka/tekstovi/nevena-ivanovic.pdf> приступљено 18. септембра 2016.

³⁷ Група аутора, нав. дело, 48.

Током средњошколског образовања, цртање је учио код Милана Миловановића у београдској Реалци. Часове вечерњег акта кратко му је држао Петар Добровић на курсу који је организован при Академији за примењену уметност.³⁹

У првом и другом семестру студија на Техничком факултету у Београду 1913/1914, али и касније током осмог семестра када је 1926. завршавао студије, Дероко је имао предмете везане за цртање и сликарство: припремно цртање предавао му је П. Раносовић, а орнаментално цртање, акварел, цртање фигура, моделисање, историју архитектуре и византијску архитектуру – Бранко Поповић (касније Дероков кум на венчању).⁴⁰

У Риму, у време када наставља студије после учешћа у рату, преко пријатеља, сликара Марина Тартальје, који се борио као добровољац за Србију у Првом светском рату, упознаје Ивана Мештровића и посматра га како ради у атељеу.⁴¹

Током лечења и опоравка у Бечу фасцинирали су га Егон Шиле и Оскар Кокошка.⁴²

У Паризу, у Латинском кварту, у ком је живео у близини Мила Милуновића, Риста Стијовића, Сретена Стојановића, са особито блиским прија-

тељем, ликовном изразу склоним писцем Раствром Петровићем, сусретао је младог Пикаса, Вламенка, Деспиоа, Сутина.

Током живота био је близак са бројним сликарима и вајарима, дружио се и сусретао са Петром Палавичинијем, Николом Бешевићем,⁴³ Живојином Лукићем, Пивом Караматијевићем, Томом и његовом супругом Маром Росандићем, Ристом Стијовићем, Марином Тартальјом.⁴⁴

Обишао је многе музеје широм света. Често је наводио да су га надахњивала дела староегипатске уметности, грчке вазе, али и радови дадаиста и надреалиста.

У стану преко пута хотела „Палас“, на Топличином венцу бр. 6, на првом спрату, у дому његових таста и таште, где је од 1941. живео са супругом Иванком, на свиленим тапетима из 1903, осим радова Пабла Пикаса и Марка Шагала, било је и радова Пеђе Милосављевића, Надежде Петровић, Петра Лубарде, Саве Шумановића, Марина Тартальје, Раствка Петровића, Мирка Кујачића, Петра Палавичинаја, Томе Росандића, Риста Стијовића, Ивана Табаковића, Јована Бијелића, Мила Милуновића, Милића од Мачве, копија средњовековних

³⁸ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 2, Рукописи, документ бр. 6; фасцикла штампе бр. 4/Д (А. Дероко, „Век од макете“, *Борба*, 22–23. септембар 1984); фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); „Куће и други неимарски дани“, *Градина*, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 315; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 51.

³⁹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); Александар Дероко, *А ондак је...*, 167; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 51; Радован Поповић, нав. дело, 260.

⁴⁰ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/І; фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); фасцикла штампе бр. 6 (А. Deroko, „Sećanje na Bijelića...“); „Куће и други неимарски дани“, *Градина*, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 316; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 41.

⁴¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Александар Дероко, „Сећања...“); фасцикла штампе бр. 6 (Александар Дероко, „Мало неких сећања на тог драгог Марина Тартальју“, *Књижевна реч*, 1984); Група аутора, нав. дело, 41.

⁴² Александар Дероко, *А ондак је...*, 167

⁴³ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 2, Рукописи, документ бр. 15.

⁴⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 2, Рукописи.

фресака, црначких маски које је из Африке донео Растко Петровић.⁴⁵ Међу њима Дероко је „излагао“ и своје одабране слике и цртеже, понекад мењајући „поставку“ својих радова.

Као архитекта и сликар, Александар Дероко бавио се и скулптуром, пројектовао је рељефе за објекте које је стварао, понешто је и обликовао у глини и лио у гипсусу. Са вајаром Живојином Лукићем радио је рељефе за зграду Еlezovića 1927. године. Такође, израдио је моделе за првобитних шеснаест различитих капитела у храму Светог Саве, као и рељефе на капели генерала Николајевића на Новом гробљу.⁴⁶

Дао је нацрт црквеног живописа за Храм Преображења у Сарајеву који је и пројектовао.⁴⁷ По Дероковој замисли, разраду тог живописа радио је Јован Зоњић.⁴⁸

Дероково неприхватање модерне тезе о орнаменту као злочину у архитектури, Богдан Богдановић је повезао управо са чињеницом да је Дероко истовремено био и сликар.⁴⁹

Деловао је и као дизајнер, опремао је и илустровао књиге и публикације, како своје, тако и других аутора. Израдио је илustrације за авангардни часопис *Путеви* (где су објављивани и радови До-

брвића, Стојановића, али и Пикаса); уз дрворезе Растка Петровића израдио је две дрворезне вијетте *Еским и Мајка са дететом* за Расткову збирку песама *Ошкровење*, 1922, као и географску карту, мапу графика за другу књигу истог аутора, *Африка*. У радио је насловну страну, посвету и цртеже за књигу М. Васића *Жича и Лазарица*, 1927/1928, затим цртеже, вијете и мапе за књигу С. Станојевића *Свешти Сава*, 1935; иницијале, цртеже, розете и насловне стране за прву књигу публикације *Рашка*, 1929; корице и цртеже за књигу С. Вукосављевића *Историја сељачкој друштва, II*, 1965; корице и цртеже у тексту за књигу С. Мандића *Песме*, 1966; цртеже за књигу Н. Корбутовског *Еклиптици*, 1969. и *Српски писци Хиландару 1198–1998*; ликовне прилоге за књигу К. Димитријевића *Старобеоградска хроника. Времејлов Београда*; илustrације за књигу П. Марјановића *Позоришне теме* и Стевана Сремца *Бал у Елемиру* из 1979; корице и илustrације за књигу М. Велимировића *Лутања*, 1982; цртеже са пропратним текстом за књигу М. Димића *Живео живој Тола Манојловић*, 1986; цртеже и текст за књигу коју је написао В. Буњац *Чесме и фонтане Београда*, 1986; корице и цртеже за књигу Д. Антоновића и М. Зупанца *Српски народни календар*, издату у Београду 1988.⁵⁰ Илустровао је и роман *Шумски ћрађанин* Моме Димића итд.

⁴⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4; фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); фасцикла штампе бр. 5, стр. 322 (Слободан Андрић, нав. дело); фасцикла штампе бр. 6 (Александар Дероко, „Мало неких сећања...“, Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело; Никола А. Корбутовски, „Захваљујући Дероку, Пикасо је волео Србе“, *Легенде Београдској универзитета, Михаило Пејковић-Алас...*, 278, 279.

⁴⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II; Група аутора, нав. дело, 61.

⁴⁷ Александар Кадијевић, нав. дело, 190.

⁴⁸ „Храм Св. Преображења у Новом Сарајеву“, *Братство, лист за вјерско и народно просвјећивање*, 9–10, Сарајево 1940, 175.

⁴⁹ Група аутора, нав. дело, 60.

⁵⁰ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 25, 28, 52, 53, 54, 57; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 56; Никола А. Корбутовски, нав. дело, 278.

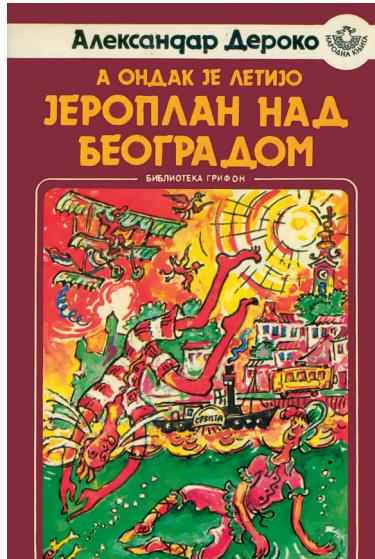
Кад се Тола клајио...

кат. бр. 88

Мома, Тола и я, 1983

кат. бр. 90

Корице књиге Дерокове прозе са аутором илустрацијом

Александар Дероко, *Споменица изгинулим стументима*

Време, 28. јануар 1930, 3

Корице једног од бројних Дерокових уџбеника, које је, као и илустрације за њих, уметник сам израдио

Био је и технички уредник својих бројних издања. Осмишљавао је слог, односе илустрација, распоред фотографија, корице.⁵¹ Дизајнирао је 1929. *Споменицу стументима изгинулим у ратовима 1912–1918.*, радио је плакате (на пример за изложбу радова бањичких логораши 1941–1944. одржану у Павиљону „Цвијета Зузорић“ у априлу 1945), омоте, ex librise, а израдио је и нацрт за диплому Архитектонског факултета итд.⁵²

Према његовом нацрту урађен је витраж на степеништу Народног музеја у Београду, по завршетку реконструкције током седме деценије 20. века. У овој реконструкцији Дероко је учествовао и као архитекта – пројекат је са групом сарадника израдио 1963. године.⁵³

Дерокови нацрти са тематиком из народних песама послужили су као предлошки за седам везова Дивне Ђоковић.⁵⁴

⁵¹ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 52.

⁵² Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 4/II; фасцикла бр. 9; Аутор је *Споменице стументима Београдској универзитетској изгинулим у ратовима 1912–1918.*, репродуковано у листу *Време*, 28. јануар 1930, 3; П. В., „Духовити хроничар“, *Политика*, 11. март 1980; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 57.

⁵³ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 60, 92, 113; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 60.

⁵⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 60.

Свој сликарски таленат вишеструко је користио као средство рада у теренским истраживањима, бележењу и документовању архитектонске и фолклорне грађе – у оквиру свог примарног научног интересовања. Сматрао је да је цртеж за истраживача понекад кориснији од фотографије. Низ Дерокових илустрација, цртежа и скица настаје још током његовог дружења са Раствком Петровићем и за време њихових пионирских истраживачких путовања од Париза до Балкана.⁵⁵

Свој цртачки таленат Александар Дероко користио је и у педагошком раду, допуњавајући предавања цртежима којима је аудиторијуму приближавао своја излагања.⁵⁶ Многи студенти учили су из његових уџбеника које он и илустровао.

Духовит хроничар свог времена, маштовит у избору теме, сликар анегдоте, Александар Дероко инспирисао се различитим мотивима, сликао је пределе, актове, жанр сцене, аутопортрете, портрете, мртве природе, радио је парапразе старих фрески и минијатура, алегоријске композиције, опробао се у карикатури.⁵⁷ Сачувани су неки Дерокови радови из периода школовања (поједини данас у

Народном музеју). Малобројни су Дерокови радови са фронта, као на пример акварел, који црвеним и жутим бојама приказује пожар, насликан после Церске битке 1914.⁵⁸

Током Другог светског рата, уметник ради низ потресних скица и цртежа инспирисаних оним што је доживео у заробљеништву у Бањичком логору – од капута стрељаних, обешених на Теразијама, до колористички живљих радова с краја рата и приказа ослобођења.⁵⁹

За Хиландар је насликао триптих *Смрт Светог Симеона, Свети Ђорђе и Спаљивање моштију Светог Саве*, а у духу средњовековног сликарства израдио је декорацију за хол хиландарског конака, у близини Сабора.⁶⁰

Сликарство је Александар Дероко дефинисао као свој најинтимнији уметнички израз, па тако у његовим сликама можемо трагати за уметниковим истинским кредом.⁶¹

Његови први дрворези за песме Раствка Петровића из десетих година, ране графичке илустрације уз сопствене чланке у периодици, позивница/програм за бал *Хиљаду и друћа ноћ* у београдској

⁵⁵ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 51, 52, 54.

⁵⁶ Богдан Богдановић, нав. дело, 205–218.

⁵⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 2, стр. 93 (П. В., нав. дело); фасцикла бр. 9; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 51, 57, 58.

⁵⁸ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 5, стр. 322 (Слободан Андрић, нав. дело).

⁵⁹ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 54, 55.

⁶⁰ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 2, Рукописи, документ бр. 17; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 60; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 60.

⁶¹ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 51.

⁶² Поређењем овог аутопортрета са оним репродукованим на каталогу/деплијану изложбе цртежа у Народном музеју у пролеће и лето 1984. видимо да је то само једна од варијанти овог цртежа. Још једна варијанта портрета репродукована је у: Група аутора, нав. дело, 9; Могуће је да се у фонду САНУ налази Дероково позније сећање на свој лик из треће деценије.

Аұшойоршреш са кайом, 1922⁶²

кат. бр. 1

Касини 16. фебруара 1923. године⁶³ могу се дефинисати као фолклорни експресионизам, а сам уметник говорио је да му је тада била блиска поетика дадаизма.⁶⁴

Почетком двадесетих настаје и уметников аутопортрет са плетеном капом и *Портре*⁶⁵ – женска фигура у плетеној наслоњачи, танке, вијугаве матисовске линије у тушу.

Временом су се кристалисале Дерокова особена, извијена линија и интензивна боја, често готово у чистим сазвучјима црвене, жуте и плаве. Формиран је његов конзистентан, уједначен и препознатљив ликовни израз.

Изворе за Дероков претежно експресионистички израз налазимо у распону од Ел Грека до Шумановића, али и у врхунским остварењима средњовековног византијског сликарства.⁶⁶

Своју припадност сфере експресионизма сам уметник је овако објашњавао: „Лепо никако није оно врхунско. Лепо је чак уопште веома релативно. [...] Важно је да буде што више изразито и то изразито баш у оном правцу у коме се хоће, а не само лепо. [...] Кад се, пак, не води рачуна ни о чemu, онда је човек слободан да све проба, да ужива у овоме или ономе: да ужива док црта или слика,

не трудећи се да се води рачуна о томе да ли ће се то коме допasti или не.“⁶⁷

„Ја уопште нисам имао претензија да се у сликарство равноправно мешам. Просто сам цртао и сликао из задовољства, за себе самог. И не волим да представљам оно што у животу гледам, оно што се данас може лако једном добром уметничком фотографијом у колору дати. [...] Волим да правим слике које нису везане за једноставну стварност.“⁶⁸

Почетком седме деценије, али и касније, Дероко експериментише на пољу геометријске апстракције.⁶⁹ На цртежима у тушу и сликама темпером овог циклуса, уз снажну мрежу испреплетаних правих линија као изражайно средство јавља се и тачка, мрља прсканог туша и боје.

После пензионисања, од 1964.⁷⁰ имао је више времена да се посвети сликарству, али и даље је ретко излагао. Ипак, повремено је био присутан у јавности и као сликар, понекад зачућен популарношћу својих радова, као да је сликао само за себе, породицу и пријатеље. Дела је углавном поклањао близким људима, појединим институцијама и давао у добротворне сврхе.⁷¹

⁶³ Фотографија дрвореза, Документација Галерије САНУ, инв. бр. 3579.

⁶⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“); Зоран М. Јовановић, нав. дело, 54.

⁶⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4, страна 199.

⁶⁶ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 57, 58.

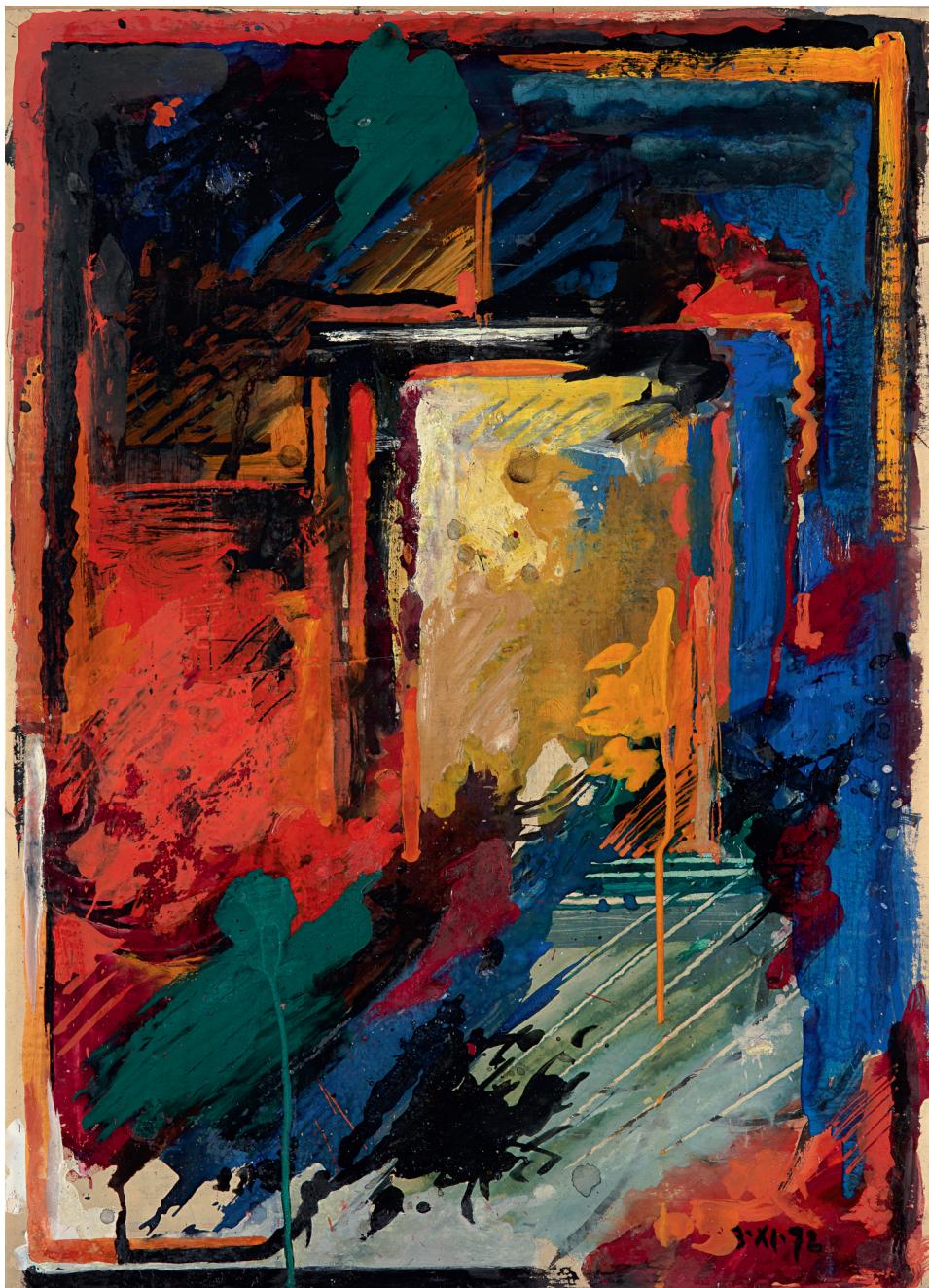
⁶⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4/Д (А. Дероко, „Век од макете“...).

⁶⁸ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (Ружица Меворах, нав. дело, 25).

⁶⁹ П. В., нав. дело.

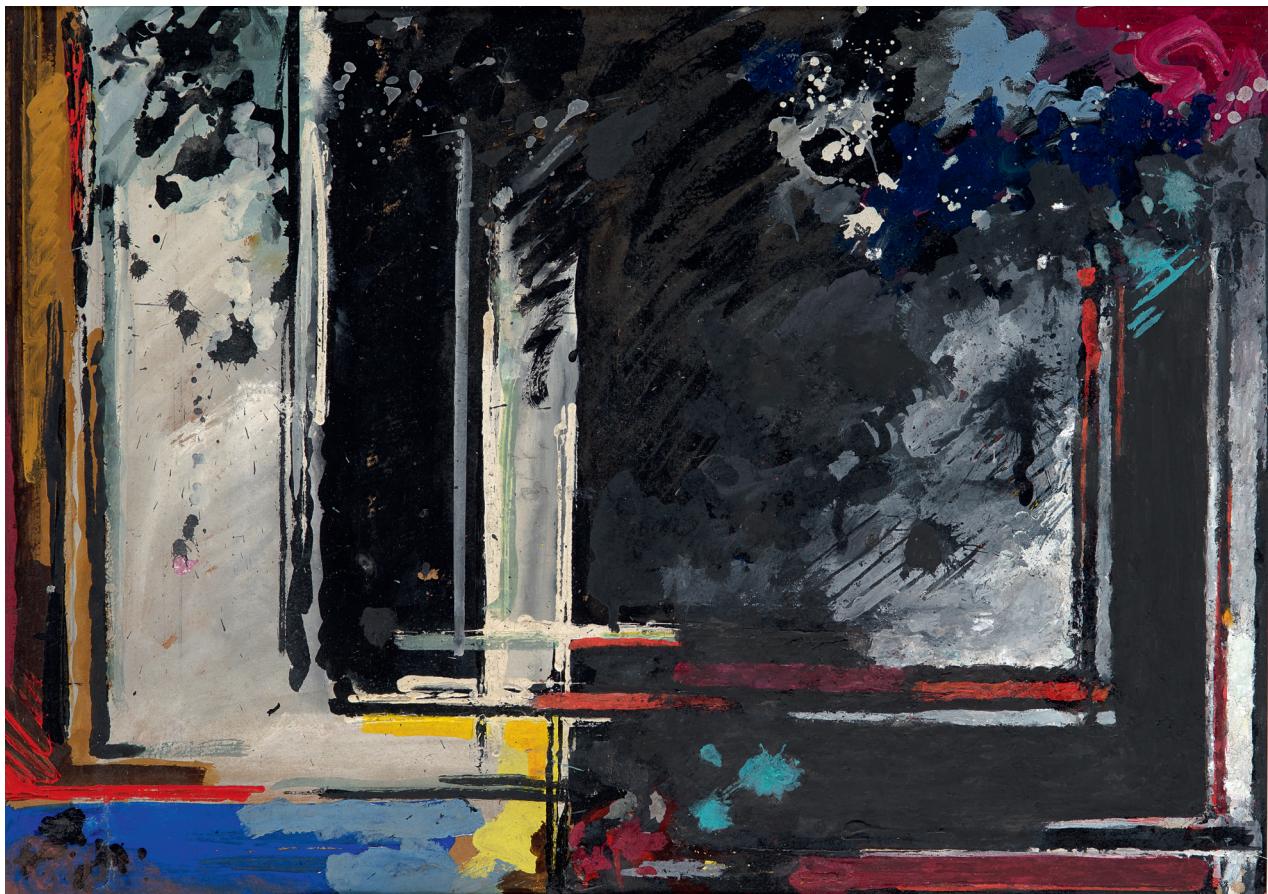
⁷⁰ Група аутора, нав. дело, 12.

⁷¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 5, стр. 322 (Слободан Андрић, нав. дело); фасцикла бр. 2, Рукописи, документ бр. 6; Александар Дероко, *А ондак је...*, 299 – из интервјуа новинару Драгославу Адамовићу за *Политику*, поводом осамдесетог рођендана А. Дерока; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 5, 18, 55, 56.

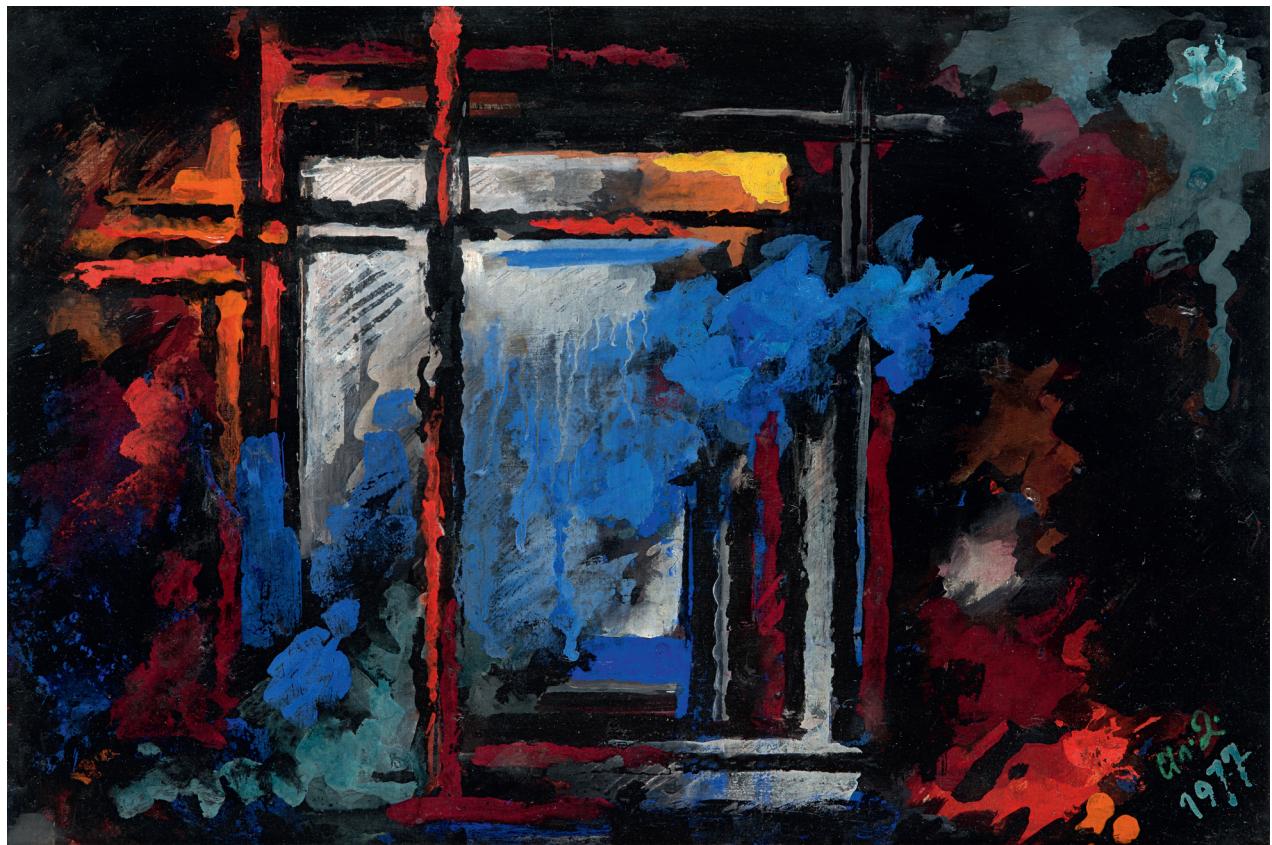
Абстракција I, 1972

кат. бр. 60

Абстракција II, 1974

кат. бр. 61

Абстракција III, 1977

кат. бр. 62

Изложба радова Александра Дерока

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

Од 1956. Дероко редовно наступа са колегама са Архитектонског факултета у оквиру *Групе иешиврице професора* (у оквиру које су се скромно представљали као сликари-аматери, мада Дероко, као архитекта, то свакако није био) која је припремала и каталоге тих годишњих изложби. Маја 1960. са Ђорђем Петровићем, Браном Миленковићем и Зораном Петровићем на Архитектонском факултету отворио је изложбу апстрактних слика. На отварању је говорио Лазар Трифуновић.⁷²

Поводом Дероковог одласка у пензију 1965, Архитектонски факултет је десету свеску *Цртежа* (Зборник Архитектонског факултета) посветио ретроспективи његових радова, насталих од 1920. до 1965. године.⁷³

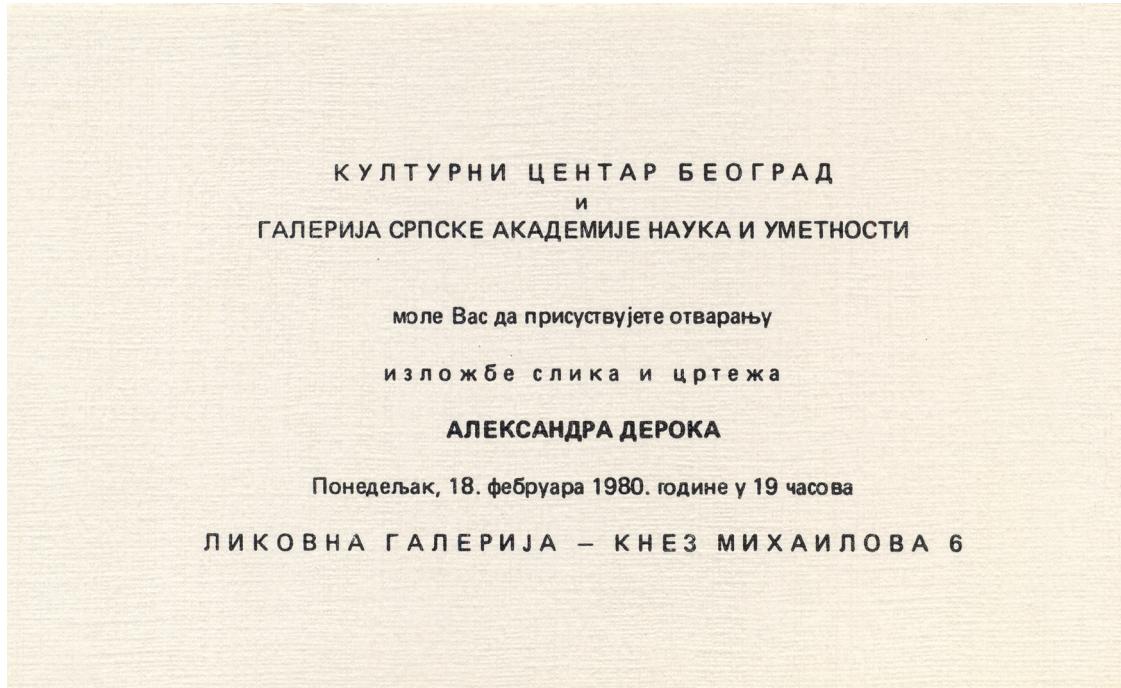
На иницијативу председника САНУ Павла Савића, у складу са својим изложбеним програмом представљања уметника чланова САНУ, Галерија САНУ је током фебруара 1980. године приредила прву велику ретроспективну изложбу слика и цртежа Александра Дерока у Галерији Културног центра Београда (Академијин изложбени простор је у то време био у реконструкцији). Уводни текст у каталогу написао је академик и Дероков колега из Одељења ликовне и музичке уметности САНУ Пеђа Милосављевић.⁷⁴ Отварању у Културном центру присуствовали су многи академици – Станојло Рајичић, Дејан Деспић, Душан Радић, Мића Поповић, Ђорђе Злоказић, Богдан Богдановић, као и Алекса Челебоновић и други.⁷⁵

⁷² Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6/3: Други о Дероку; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 54, 55, 56.

⁷³ „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1988: САНУ, 399; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 56, 57; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 58.

⁷⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6 (Адам Пуслојић, „Дероково око и мисија“, *Омладинске новине*, 210, 23. фебруар 1980, 14); Група аутора, нав. дело, 7, 14; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1988, 399; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 57.

⁷⁵ Према снимку из Документације Галерије САНУ.

Позивница за отварање изложбе одржане у Ликовној галерији Културног центра Београда у организацији Галерије САНУ 1980. године

Документација Галерије САНУ; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

Отварање изложбе у организацији Галерије САНУ
у Ликовној Галерији Културног центра Београда 1980. године

Документација Галерије САНУ, инв. бр. 8299/6, 7

Сликар јред јанорамом Београда, 1972
кат. бр. 8

Дерокови радови изложени у Кабинету графике у Народном музеју

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

У Конаку кнегиње Љубице излагао је децембра 1983. у оквиру трибине *Тојчидерски сусрећи: Казивања о Београду – Казивање друји: Александар Дероко „А ондак је лејијо јеројлан наг Београдом“*.⁷⁶

Циљ продајне изложбе сто Дерокових радова у Народном музеју у октобру и новембру 1983. био је хуманитаран, а средства су била намењена Друштву за борбу против рака. Аукцију је иницирао уметникови пријатељ Богдан Богдановић, чије је писмо на отварању прочитала Ксенија Јовановић;

аукцију су водили Мија Алексић и Мира Адања Полак.⁷⁷

После ове изложбе, током које је продато много радова, три стотине својих цртежа Дероко је наменио Кабинету графике Народног музеја. Од маја до јула 1984. Народни музеј је приредио изложбу поклоњених дела.⁷⁸

У једном рукопису у Дероковој заоставштини пратимо разговор са уметником поводом те изложбе: „Разговарали смо са професором Александром

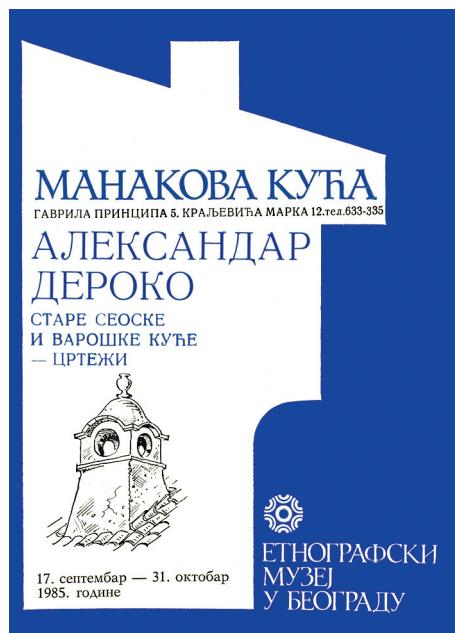
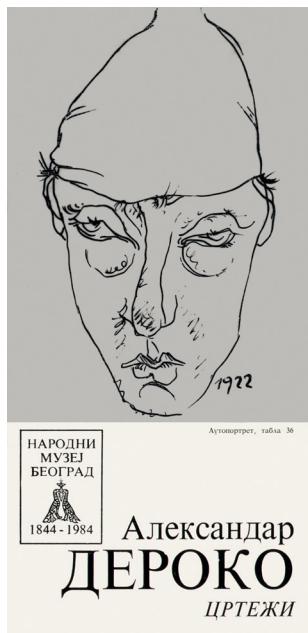
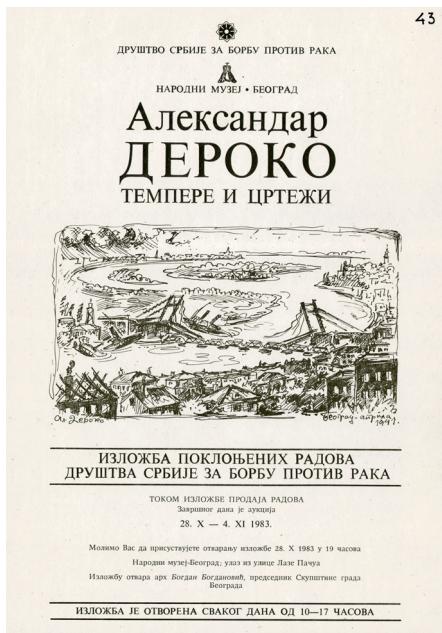
⁷⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 58.

⁷⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 5, стр. 322 (Слободан Андрић, нав. дело); Мирољуб Вујовић, „Хуманост на делу“, *Политика*, 17. новембар 1983; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1988, 399.

⁷⁸ М. О., „Уметничко благо Србије“, *Политика*, 9. мај 1984, 11; М. С. М., „Дероково Завештање“, *Политика*, 12. август 1984, 10; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1988, 400; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 60; Никола Кусовац, „Слово о Александру Дероку као сликару“, *Лејенде Београдској универзитеташа, Михаило Петровић-Алас...*, 223.

Дероком поводом изложбе његових цртежа, коју је приредио у Народном музеју у сали на спрату, и том приликом поставили смо му неколико питања: Прво, недавно је Друштво за борбу против рака, у истој овој згради, приредило једну продајну изложбу ваших темпера и цртежа које сте му ви поклонили. Изложба је изгледа успела јер је Друштво ту добило, за само неколико дана, скоро сто милиона динара (старих). На тој изложби било је око шездесет ваших цртежа. Како то да убрзо за тим поклањате Народном музеју још сто картона са укупно више стотина ваших цртежа? Откуд

толика ваша делатност баш и години у којој пунихте деведесет година живота? Проф. Дероко нам је одговорио да у овом последњем баш и лежи објашњење. Наиме, нема ту сад неке нарочите делатности или неке веће радиности, него просто, ето тако, пред крај живота, решио је да направи биланс своје активности и да ликвидира заоставштину. Каже, бавио се другим стварима, али је целога живота, још од ране младости, увек узгред доста и цртао и сликао, онако, непрофесионално, аматерски и ето накупило се доста тога. И поред тога што је цртеже и слике поклањао пријатељима а није их про-

Каталог добротворне изложбе Александра Дерока из 1983

Документација Галерије САНУ; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

Каталог изложбе радова поклоњених Народном музеју, 1984

Каталог изложбе одржане у Манаковој кући 1985. године

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

давао. И сада је један део поклонио Друштву за борбу против рака, а други Кабинету за графику Народног музеја.

Покушали смо сазнати још што ближе о цртежима ове изложбе па и о погледима аутора на уметност цртежа уопште. Проф. Дероко нам је ту поменуо као узгред, неке своје мисли. По њему је пре свега највеће уживање у узбуђењу (ма колико оно било велико или мало) које човек има док савлађује један цртеж или слику у боји. Разуме се пак да постоји разлика између цртежа и слике у боји. Цртеж може постојати и без слике у боји али је за сваку слику потребна подлога која фиксира облике и распоред композиције. Сем чистог цртежа и слике у боји (мозаика, фреске, уља, темпере, акварела итд.) постоји ту и графика (литографија, дрво и линорез, ... итд.) Проф. Дероко каже да се бавио само цртежом оловком и тушем, на хартији. Па и ту има даљих нијанси... Постоји једноставан цртеж чистом линијом без сенчења и ичег другог а постоји и цртеж линијом допуњен шрафирањем и разном играријом црно-белога, тако

да најзад све прелази у слику на којој је употребљена једна једина боја (цртежи Љубе Ивановића, па донекле и Пикасова 'Герника'). Проф. Дероко каже да му је посебно задовољство чинио цртеж јединственом линијом где се пластика сама истиче без икаквих додатака – али да је после тешко избеги да човек не потамни нијансе шрафирањем и даљим сенчењем. Питали смо најзад професора где је ту разлика између просте илустрације и уметничке вредности. Каже он да уметничку вредност не само цртежа него и слике уопште даје човекова способност да од просте сувопарне или бар неутралне чињенице, начини нешто осећајно ако баш не и узбудљиво као на пример што је разлика између саме фабуле која служи као потка и ... изражене поезије⁷⁹

Септембра и октобра 1985. на изложби цртежа и темпера *Старе сеоске и варошке куће* у Манаковој кући, поводом уметниковог 91. рођендана и дана Етнографског музеја, приказано је 135 табли цртежа из периода 1920–1974. које је Дероко 1974. поклонио Етнографском музеју.⁸⁰

⁷⁹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли рукописа бр. 2, рукопис *Разговор ћоводом изложбе цртежа*.

⁸⁰ Ј. Стојанчић, „Цртежи Александра Дерока“, *Политика*, 18. септембар 1985; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 58.

ЧЛАНСТВО У САНУ И ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

И ПРЕ ЊЕГОВОГ пријема у своје редове, Српска академија наука подржавала је пројекте Александра Дерока – те му је тако Академијин Фонд за српски технички фолклор Андре J. Стефановића доделио четири хиљаде динара за публиковање дела *Народно неимарство*.⁸¹

За дописног члана Одељења друштвених наука Српске академије наука Александар Дероко изабран је 1955, а редовни члан САНУ постао је 1961. Од 1971. године, када се Одељење историјских наука издвојило из Одељења друштвених наука, члан је новоформираног историјског Одељења.⁸²

Није остало непримећено да је, противећи се конвенционалности, увек пун духа и спреман на

провокацију, Дероко у Академију једном приликом дошао у жутим чарапама.⁸³ Такође, забележено је да је спонтано и без формалности за своје белешке и скице често користио полеђину прочитаних и искоришћених „материјала“ које је добијао као информације о активностима САНУ.⁸⁴

Годину дана по пријему у Академију, 1956, путовао је по други пут на Свету Гору и на Хвар у оквиру активности везаних за делатност САН, као и у августу 1959. у Анкону, у априлу 1963. у Лондон, у јулу и августу 1964. у Москву, Лењинград и Кијев, а 1965. у Краков, на састанак ICOMOS-а.⁸⁵

Као члан САНУ, Дероко је учествовао на многим конгресима посвећеним средњовековној умет-

⁸¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли са чланцима из новина пре Другог светског рата, март 1941, стр. 74.

⁸² Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли бр. 4/II; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1959, 280; Стенографске белешке са Скупштине САНУ одржане 11. марта 1971. године; „Александар Дероко“, *Годишњак...*, 1973, 679; Група аутора, нав. дело, 11.

⁸³ „Куће и други неимарски дани“, *Градина*, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 307.

⁸⁴ Мома Димић, „Дероков београдски Амаркорд“..., 246.

⁸⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли рукописа бр. 2, документ: *Путовања*.

Александар Дероко у САНУ

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

На седници у САНУ 1975

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

ности и култури, у Истамбулу, Минхену, Оксфорду, Барселони. Током ових путовања настављао је свој истраживачки рад.⁸⁶

Многи његови радови публиковани су као издања САНУ: *Археолошки споменици и налазишта у Србији I (Западна Србија)*, Грађа САН, IX, Београд 1953, 35–37; *Археолошки споменици и налазишта у Србији II (централна Србија)*, Грађа САН, X, Београд 1956, поједине јединице; *Извештај са студијској поутиштву у Серез, Јежево и манастире Свете Горе*, Глас САНУ, VIII, Београд 1956, 228–229; са Слободаном Ненадовићем, *Смедеревски траг – археолошка истраживања 1956. године*, Гласник САН, VIII, Београд 1956; са М. Бартошем и Р. Марићем *Римски споменици у Бердайу и њихово заштитне*, Посебна издања САН, CCCXXIV, Београд 1959; *Из мате-*

ријалне културе Југоисточне Европске белешке, Споменик САНУ, CXII, Београд 1963; Конгрес за заштиту историјских споменика одржан у Варшави 20–27. VI 1965, Гласник САН за 1965, XVII, Београд 1968, 115–116; *Народно неимарство (Село и варош)*, Споменик САН 118, Београд 1968; *Извештај А. Дерока о учешћу на конгресу и скупштини конзерватора Југославије октобра 1967*, Гласник САНУ за 1967, XIX/2, Београд 1969, 212–214; *Извештај о раду Народно неимарство*, Гласник САНУ за 1967, XIX, Београд 1969, 63–65; *Средњовековни траг Скокље*, Споменик САНУ, CXX, Београд 1971; са Иваном Здравковићем, *Конаци манастира Хиландара*, Споменик САНУ, CXX, 22, Београд 1971; *Присећање на дане почетка, Културно наслеђе Србије 1947–1982*, Београд: САНУ, 1982, 11–12 итд.⁸⁷

⁸⁶ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 18, 28.

⁸⁷ Група аутора, нав. дело, 12; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 30, 31, 38, 43, 47.

При потписивању књиге *А ондак је лешијо јеројлан нај Београдом* академику Антонију Исаковићу
Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

У атељеу Ристе Стијовића у САНУ

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 7/2, Слике кроз живот

Према сведочењу Слободана Ненадовића, Дероко је често бивао у штампаријама пратећи ток штампе и залажући се да издања САНУ добију јединствен ликовни изглед на што бољем техничком нивоу.⁸⁸

Дероко се у Академији сусретао и са блиским људима – тако је у уметниковом атељеу у Академији наставио да се дружи са вајаром академиком Ристом Стијовићем, пријатељем из младости.

Са Одељењем ликовне и музичке уметности сарађивао је још 1961. године на изради насловне стране Збирке орнамената *Светислава Стјрале*.⁸⁹

Александар Дероко је, са Ђорђем Андрејевићем – Куном, Милом Милуновићем, Николом Добривићем, Марком Челебоновићем и другима, у првој половини седме деценије 20. века, био ангажован у Комисији за преглед и процену уметничких дела понуђених Српској академији наука и уметности.⁹⁰

⁸⁸ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 18; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 56.

⁸⁹ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, I скуп ОЛМУ САНУ, 2. марта 1961; II скуп ОЛМУ САНУ, 5. септембра 1962.

⁹⁰ Годишњак Српске академије наука и уметности за 1963, LXX, Београд: САНУ, 1965, 167, 189, 195.

⁹¹ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, VI скуп ОЛМУ САНУ, 14. октобра 1965; I и III скуп ОЛМУ САНУ, 18. јануара и 22. априла 1966.

⁹² Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, V и IX скуп ОЛМУ САНУ, 21. септембра и 14. децембра 1967.

⁹³ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, III скуп ОЛМУ САНУ, 18. априла 1967, I скуп ОЛМУ САНУ, 16. јануара 1968; III скуп ОЛМУ САНУ, 20. марта 1970; IV скуп ОЛМУ САНУ, 10. априла 1970; VI скуп ОЛМУ САНУ, 15. септембра 1970.

⁹⁴ Годишњак Српске академије наука и уметности за 1968, LXXV, Београд: САНУ, 1971, 270, 291, 345.

Са Светозаром Радојчићем, 1965. Дероко је изабран за рецензента монографије о Урошу Предићу, коју је под руководством Одељења ликовне и музичке уметности радио Драган Ђорђевић.⁹¹

У септембру 1967. Дероко и Кашанин су дали позитивне рецензије на текст Павла Васића о Димитрију Аврамовићу. Исти рецензенти су препоручили откуп текста Д. Ђорђевића о Предићу.⁹²

Када је у пролеће 1967. године иницирана израда монографије о САНУ, Одељење ликовне и музичке уметности предлаже ангажовање историчара уметности, првенствено Дејана Медаковића;

1970. предлаже се да о ликовним уметницима у овој публикацији пишу Дејан Медаковић и Мома Стефановић, а да Александар Дероко одреди ауторе сегмента о архитектури. Ускоро је дефинисано да се историјатом Академије у области архитектуре баве, уз Дерока, архитекте Бранислав Којић и Богдан Богдановић.⁹³

На предлог Стручног савета Архива 1968. године, у Комисију за преглед збирке фотографија Александра Дерока *Стара варошка кућа* у Академији улазе Бранислав Којић, Милисав Лутовац и Иван Табаковић.⁹⁴

Ристо Стијовић, Александар Дероко, 1973. године

(патинирани гипс, 38,2 × 33,5 × 29 см, сигн. позади: Драгом Саши, Р. Стијовић 1973, инв. бр. 2462)
Стијовићева биста била је у Дероковом стану на Топличином венцу. Уметничкој збирци САНУ 2000. поклонио ју је Александар Димитријевић, поштовалац и пријатељ породице, који је од Иванке и Александра Дерока за њиховог живота откупио стан на Топличином венцу б са свим намештајем и предметима (Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 27)

Портрет Ристе Стијовића, који је сликао А. Дероко и Портрет Александра Дерока,
који је вајао Р. Стијовић – у првом плану лево, у атељеу Ристе Стијовића, вероватно 1973/1974.
(вајани портрет Дерока настало је 1973, а његов аутор преминуо је крајем 1974. године).
Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 7/2

При потписивању књиге *А ондак је лешијо јеројлан над Београдом*
управнику Галерије САНУ Станиславу Живковићу

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 7, Слике кроз живот

Са пријатељем Павлом Савићем, председником САНУ, 20. септембра 1978. године

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

Са академицима Пеђом Милосављевићем као председником, Н. Гвозденовићем, Љ. Сокићем, Д. Максимовићем, Д. Божовићем, Ђ. Лазаревићем, дописним члановима Д. Медаковићем, М. Стојаковићем, О. Јеврићем, Б. Богдановићем, И. Антићем, директором Етнографског музеја Г. Јовановићем, директором Народног музеја В. Кондићем, директором Београдског сајма М. Шакићем, ликовним критичарем С. Бошњаком и директором Галерије САНУ С. Живковићем, крајем осме и почетком девете деценије 20. века Александар Дероко био је члан Савета Галерије САНУ који је одлучивао о изложбеном програму.⁹⁵

Александар Дероко 1975. године износи жељу да, као члан Одељења историјских наука, постане и члан Одељења ликовне и музичке уметности, а уметничко Одељење то на својој седници једногласно усваја.⁹⁶

Тада су сликари и вајари – чланови уметничког Одељења били Марко Челебоновић, Антун Августинчић, Недељко Гвозденовић, Божидар Јакац, Стојан Арапица, Боривоје Стевановић, Иван Табаковић, Франо Кршинић, Крсто Хегедушић, Љубица Џуџа Сокић, Предраг Пеђа Милосављевић, Олга Јеврић, али и Дероков пријатељ из младости Марино Тартальја.⁹⁷

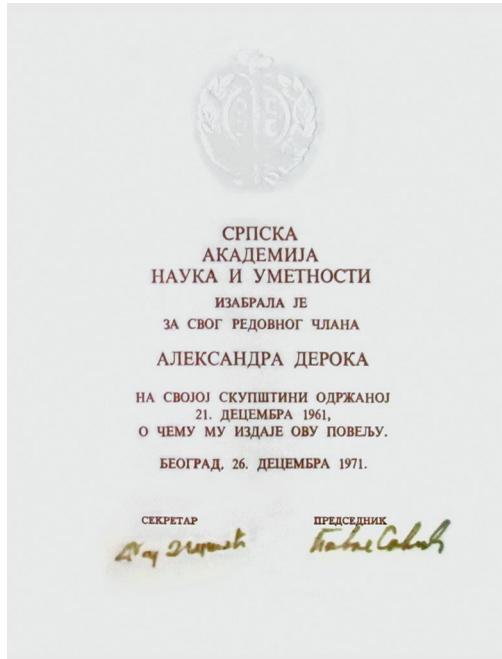
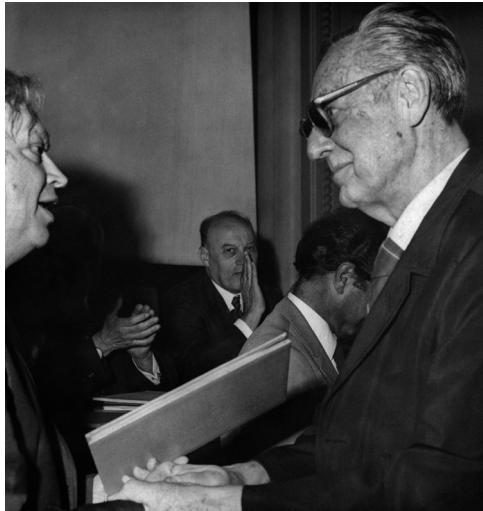
⁹⁵ Годишњак Српске академије наука и уметности за 1978, LXXXV, Београд: САНУ, 1979, 180.

⁹⁶ Архив САНУ 14678, фасцикла бр. 4/II, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла 4, (ауто)биографија – рукопис, Стари реферат; Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, I скуп Одељења ликовне и музичке уметности САНУ, 13. јануар 1975.

⁹⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6 (Александар Дероко, „Мало неких сећања...“); Група аутора, нав. дело, 41–43.

Портрет Марина Таршалье, 1976
кат. бр. 16

Председник САНУ Душан Каназир предаје Дероку *Повељу САНУ* у Свечаној сали САНУ
Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

Повеља САНУ о избору за редовног члана

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока

У години Дероковог пријема у Одељење ликовне и музичке уметности, 1975, за иностраног члана изабран је Хенри Мур. После Дерока (за његовог живота) примљени су и Мијела – Мица Тодоровић, Габријел Ступица, Миодраг Мића Поповић, Стојан Ђелић, Младен Србиновић, Владимир Величковић, Милорад – Бата Михаиловић, а од 1988. и Радомир Рељић, Душан Џамоња, Миле-

та Андрејевић и Вернер Тибке. Све то време секретар одељења био је Станојло Рајичић.

Одељење ликовне и музичке уметности је за *ABHOJ-сву најраду* 1975. предложило свог новог члана Александра Дерока, као и Ивана Табаковића и Љубицу Марић.⁹⁸ Дероко је 1978. добио плакету САНУ за значајан допринос проучавању историје архитектуре.⁹⁹

⁹⁸ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, IV скуп ОЛМУ САНУ, 19. маја 1975.

⁹⁹ Група аутора, нав. дело, 14; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 18.

Убрзо је, 1979. године, формирана Комисија за реконструкцију Галерије САНУ. Чланови уметничког Одељења су се састајали са архитектом Браниславом Бранком Миловић и управником Галерије Станиславом Живковићем и разматрали детаље реконструкције Галерије, од боје подова (бели прилепски мермер), преко решења осветљења (уграђеног у плафоне), грејања (планирано је подно), озвучења (тражи се ангажовање стручњака за акустику), до боје зидова итд. Траже се измене и укидање месинганих лајсни на угловима унутрашњих зидова и прозора, уместо постамената од стакла, траже се дрвени бојени у бело, планира се покретни систем за качење слика. Инсистира се да Одељење буде стално консултовано у вези са свим детаљима.¹⁰⁰ По успелој реконструкцији Галерије, управо на иницијативу Александра Дерока, Одељење предлаже Бранку Миловић и Олгу Јеврић за *Октобарску најраду 1982.*¹⁰¹

Средином осме деценије 20. века уметничко Одељење разматра предлог Недељка Гвозденовића и ангажовање Радојчића, Ђурића и Дерока на изради *Зборника о нашој савременој уметности*.¹⁰²

За Одбор *Речника књижевното и народното језика* из Одељења ликовне и музичке уметности предложени су Дероко, Гвозденовић, Табаковић, Олга Јеврић и Михаило Вукдраговић.¹⁰³

На првој изложби у новоотвореној Галерији САНУ представљени су уметници-академици. У одељку архитеката излагани су и радови Александра Дерока, а у каталогу га је представио његов ученик и колега из Одељења – архитекта Богдан Богдановић.¹⁰⁴

Уводни текст у књизи којом је обележено деведесет година Дероковог живота написао је председник САНУ академик Павле Савић не скривајући своје топле емоције према слављенику.¹⁰⁵

О себи као уметнику, али и о чланству у Српској академији наука и уметности Дероко је рекао: „Остаје, дакле, двострукост: узбуђење и хладно резоновање. Узбуђење уметности и резоновање науке. [...] Уметност може без хладног разума, али не може без узбуђења, маште, интуиције, фантазије [...] У поверењу и узгред да вам кажем: био сам задовољан када сам *Седмојулску најраду* добио ‘за уметност’, не за дело у науци...“¹⁰⁶

¹⁰⁰ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, III, IV, VI скуп ОЛМУ САНУ, 14. априла, 14. маја, 8. октобра 1979.

¹⁰¹ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, V и VI скуп ОЛМУ САНУ, 12. маја и 16. јуна 1982.

¹⁰² Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, VIII скуп ОЛМУ САНУ, 3. септембра 1973.

¹⁰³ Архив САНУ, Административна архива, Записници скупова Одељења ликовне и музичке уметности, IV скуп ОЛМУ САНУ, 19. маја 1975.

¹⁰⁴ Богдан Богдановић, нав. дело, 205–218.

¹⁰⁵ Група аутора, нав. дело, 7.

¹⁰⁶ Александар Дероко, *А ондак је...,* 303 – из интервјуа новинару Драгославу Адамовићу за *Политику*, поводом осамдесетог рођендана А. Дерока.

О ДЕЛИМА АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА У УМЕТНИЧКОЈ ЗБИРЦИ САНУ

ПОСЛЕ ФОРМИРАЊА Уметничке збирке САНУ, у којој је новооснована Галерија САНУ сакупила и пописала сва уметничка дела у власништву Академије, многи ликовни уметници-академици и други појединци Збирци поклањају већи број уметничких дела. Почетком девете деценије 20. века у фонду постоје легати радова Ивана Радовића, које је даровала његова удовица Олга Радовић (преко 1300 цртежа и тридесетак блокова поклоњених 1975. године), Недељка Гвозденовића (преко 150 дела поклоњених 1982. године), Љубице Сокић (двадесетак дела поклоњених 1982. године), дела Ивана Табаковића која је Фонду, посвећеном овом уметнику, даровала његова удовица Ратислава Табаковић, итд.¹⁰⁷

Према Дероковим сећањима, предлог да своје слике и цртеже поклони САНУ уметник је изнео

свом пријатељу председнику САНУ академику Павлу Савићу, који је иницирао да Галерија САНУ организује изложбу радова Александра Дерока 1980. у Галерији Културног центра Београда, чијем отварању, услед болести, Дероко није присуствовао.¹⁰⁸ Како је већ напоменуто, ову поставку није било могуће организовати у Академији због реконструкције и грађевинских радова који су били у току у Галерији САНУ.

Писмо у коме наводи да Академији поклања мапу са својом документацијом Дероко је послao Галерији САНУ 12. јуна 1981, подсетивши да је члан Историјског одељења, али и „Одељења за музичку и ликовну уметност – и то као архитекта.“ Говорећи о томе да сређује своју заоставштину, уметник је наговестио да би Академији упутио фотографије и архитектонске цртеже.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Документација Галерије САНУ, Допис О. Радовић САНУ од 29. јула 1975; Документација Галерије САНУ, Уговор о поклону бр. 122/2 од 21. јануара 1982; Документација Галерије САНУ, Допис Љ. Сокић САНУ бр. 629/1 од 18. марта 1982; М. Ђорђевић, „Непроцењиво културно благо“, *Политика*, Београд, 23. септембар 1996.

¹⁰⁸ Група аутора, нав. дело, 48.

После успеле ретроспективе у Културном центру Београда, у организацији Академије, Александар Дероко 1984. године Уметничкој збирци САНУ поклања 129 својих дела.¹¹⁰ Уз 19 слика, целину чини и 110 цртежа, скица и студија (мада је Дероко, на налепници на фасцикли у којој је предао радове САНУ, написао да се ради само о 100 цртежа).

Током поменуте обнове и проширења изложбеног простора Галерије САНУ, формиран је и наменски депо за чување Академијиног ликовног фонда, па је свакако и то допринело одлуци Дерока да већи број својих слика и цртежа дарује САНУ.

На једнако осмишљен начин на који је направио избор сликарских радова за Уметничку збирку, Дероко документацију о свом професионалном опусу, али и о личном животу, прегледно систематизовану по фасциклама, предаје Архиву САНУ.

Готово деценију после уметникове смрти, 1997. године, тој целини додато је још неколико цртежа Александра Дерока, као дар његовог млађег сарадника, архитекте Слободана Ненадовића.

Данас Уметничка збирка САНУ чува 140 радова овог уметника.

Сам аутор поклонио је, како је већ поменуто – 129 радова (један од њих рађен је обострано *Аутојоршрејс са наочарима*, 1980. и *Жена лежи прејед ојледалом*, 1980).

Слободан Ненадовић је Академији поклонио једанаест Дерокових цртежа оловком (од тога два двострано рађена рада – *Појлед на Студеницу кроз*

Прозор конака I и II и Тиманон и шака, 1959. и *Ноћ са пређење сјеване и антички фриз*, 1959). Ова целина је, углавном, већег формата у односу на знатно бројније радове које је САНУ даривао сам уметник и односи се само на неколико тематских целина – *Алејоријска композиција са архангелом Михаилом* (ова скица је Дероково дело највећег формата у Збирци), *Појлед на Студеницу кроз Прозор конака I и II, Нацрт за насловну сјевану књије „Свешта Гора“, Нацрт за насловну сјевану књије „А ондак је јеројлан лећео над Београдом“* из 1983. и серија скица ногу, шака и доњег дела женског тела, углавном из 1959. године.

Већина радова Александра Дерока у Уметничкој збирци САНУ изведена је на папиру, док их је само неколико урађено на картону. Најзаступљеније технике су оловка и туш. Оловком су рађене скице и студије – портрети, анатомске студије, фигуре, ведуте, понека жанр и алегоријска композиција; ређе су оловком рађени средњовковни мотиви и варијације на тему фресака и религиозних композиција, илустрације у књигама, корице.

Засебну целину у оквиру Дерокових радова у САНУ чини 19 радова урађених темпером и/или комбинованом техником. Темпером су рађене готово све апстрактне композиције у Збирци (само једна је цртана тушем), као и *Појлед на Београд и Аласи* (оба из 1973), *Жена прејед ојледалом* из 1980, *Ламенш над Србијом 1813* и *Ојлакивање* (1983), *Аутојоршрејс* из 1943, *Шарени аутојоршрејс* из

¹⁰⁹ Ово писмо број 773/1, заведено 18. јуна 1981. у Документацији Галерије САНУ (инв. бр. 1591) не односи се на много већу мапу цртежа коју је Дероко наменио Уметничкој збирци САНУ, већ на мапу формата 50 × 70 см која је, вероватно, предата Архиву САНУ; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4/Д (А. Дероко, „Век од макете“).

¹¹⁰ Према Инвентарној књизи Уметничке збирке САНУ.

Алегоријска композиција са архангелом Михаилом
кат. бр. 110

Жена лежи йред оғледалом, 1980 (?)
кат. бр. 42

Жена йред оғледалом, 1980
кат. бр. 41

1972, *Аутојоршреј са телевизором* из 1974, *Аутојоршреј у пловом* из 1975, *Аутојоршреј* из 1977. и *Аутојоршреј са наочарима* из 1980, као и једнички портрети са супругом – *Сликање аутојоршреја* из 1972. и *Аутојоршреј са супругом* из 1973, те *Портрет Марина Таршаље* из 1976.

Како је већ поменуто, само је једна од апстракција, *Ајсіракција IV*, рађена тушем, као и низ аутопортрета – од оног на коме је уметников лик из 20-их година, преко *Сликара пре гранаром Београда* до последњих, дефинисаних као „Идентитет“, из 1983. Тушем је уметник радо цртао и ова техника се провлачи кроз читав његов опус: од мотива са средњовековних рељефа, фресака, дубореза, преко жанр-сцена које илуструју време после Првог светског рата на Искији и предратних сцена са београдске пијаце до потресних мотива из Бањичког логора, сцена са каснијих путовања, ведута, актова, илustrација за књиге, алегоријских композиција. Понегде је Дероко прво скицирао линије оловком, па их је извлачио тушем (*Женски акиј са чардаком*).

Током осамдесетих година 20. века уметник све чешће користи и фломастер како за варијације на тему старијих композиција (*Раслако на Јрају; Хиландар*, 1984) тако и за илustrације за књиге (*Родни крај. Између Авале и Калемејдана; А ондак је лајијо јеројлан над Београдом, Хиландар*), за скице портрета (*Портрет Светиће Мангића I; Портрет Ђођана Ђођановића*) итд.

Слободно комбинује туш и фломастер, различите оловке и фломастер, смело додајући и белу темперу, односно коректор како би постигао жељени ефекат или исправио детаље и постигао тражени однос црне линије и беле површине (*Сликар пре гранаром Београда; Пејтрова црква у Расу; Рађање Венере I*, 1983; *Јеројлан 1910. године*, 1983;

Људи, рибе, птице, итд). Особен је рад *Рађање Венере* (са цртежом *Раслака Пејтровића*), 1981, на коме је Дероко комбиновао туш са колажем, налепивши старији цртеж на новинској хартији на нову композицију. Аутор је техником колажа на неколико радова настављао и допуњавао папир у подлози, на пример у *Лирским и прозним контарасима*.

Већина цртежа, али и неки радови израђени темпером, стigli су у Академијину збирку у оригинално „опреми“ аутора. Листови папира и неке табле картона биле су улепљене у сиви или беж паспарту, понекад уоквирени видљивом црном или црвеном линијом коју је уметник повукао слободном руком. Композицију *Ајсіракција V* Дероко је у паспарту, који је сам припремио, поставио искошено додатно истичући пресецање доминантних правих линија композиције под одређеним углом.

Све Дерокове радове у фонду Уметничке збирке САНУ повезује конзистентан експресиван стил, па је на основу њега тешко прецизније датовати дела. Посебно зато што нисмо увек сигурни је ли година у сигнатури на делу, коју је уписао аутор, време настанка дела, или само податак о времену које Дероко слика.

Ауторова одредница на налепници, коју је сам израдио на фасцикли у којој је своје радове поклонио Академији, да су цртежи поклоњени Уметничкој збирци из периода 1920–1984. такође се мора тумачити условно и вероватно се односи на период уметниковог живота на који се Дероко реферише, не обавезно и на време у коме дела реално настају.

Као сликар, Александар Дероко волео је да варира исти успели мотив, неко композиционо ли-

Рељефи из Раванице¹¹¹, Охрида, Дечана¹¹², Равене, Каленића и Хиландара
кат. бр. 92.1–6

ковно решење којим је био задовољан. Понекад је у нове композиције уносио разрађене „цитате“ својих ранијих студија, па је његове радове без сигнатуре тешко прецизније датовати, јер је његов стил уједначен, а ликовни језик на високом нивоу од самих почетака.

Са бројних путовања по терену Дероко је доносио обиље скица и студија архитектуре, екстеријера, ентеријера, детаља. Њихова прецизна, техничка линија и дословно бележење реалног изгледа повезује их у засебну целину.

¹¹¹ Ова композиција коришћена је као вињета у: Александар Дероко, *Средњовековни традови у Србији, Македонији и Црној Гори*, Београд: Просвета, 1950, 8, 216.

¹¹² Сличну вињету Дероко 1929. публикује у *Времену* уз свој чланак „Са Шарлом Дилом кроз XII, XIV и XX век“, Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла са чланцима из новина пре Другог светског рата.

Александар Дероко, приближно из времена настанка аутопортрета из 1943

Дероко са супругом Иванком у њиховом дому на Топличином венцу 6, на фону својих радова види се и рад веома сличан аутопортрету из 1943, данас у Уметничкој збирци САНУ

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично, стр. 22

Аутопортрет (са шеширом), 1943

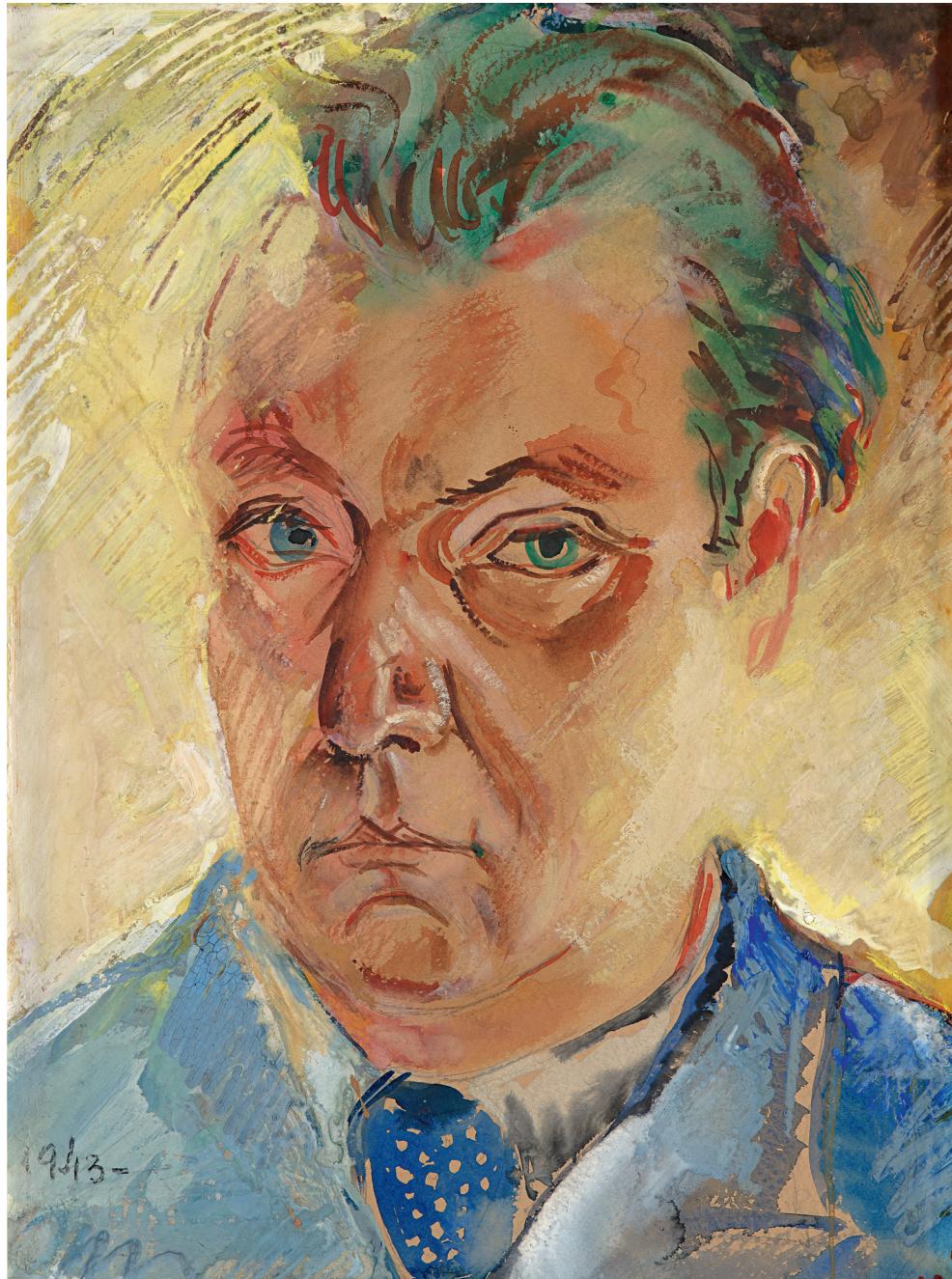
(репродукција у новинама у: Ж. М., „Фантазија без узора“, *Илустрована Политика*, 1117, Београд, 1. април 1980, 34), 1987. слика је била у власништву аутора, црно-бела фотографија се чува у Документацији Галерије САНУ, инв. бр. 3582

У фонду Уметничке збирке релативно је мало оригиналних Дерокових студија рађених према средњовековним оригиналнима. Уметник је Академији даровао неколико цртежа рељефне пластике (*Шесиј кружних рељефа из средњег века*), али целини недостају копије фресака и цртежи архитектуре, тако карактеристични за Дероков опус. У Академијиној колекцији готово да нема његових мртвих приroda (осим композиције са одликовањима и атрибутима војске из балканских и Великог рата, *Знамења великој рату 1912–1918*, из позне фазе Дероковог опуса и *Хаљина српрељаних*, дела које је настало према мотивима из заробљеништва током Другог светског рата), док су све остале теме и мотиви којима се Дероко бавио углавном заступљени у фонду САНУ.

Квантитативно заступљенија целина Дерокових радова у Уметничкој збирци САНУ јесу његови портрети и међу њима – аутопортрети, углавном из позније фазе, допуњени низом двојних портрета на којима уметник представља себе са супругом.

У оквиру Академијине Збирке, уметник себе у каснијем периоду живота готово увек приказује са наочарима (осим у *Аутопортрету* из 1977), што указује на то да је сликар, ма колико да су му дела маштовита, пуна приче, успомена, ипак бележио одраз реалног призора и конкретног тренутка. Очигледно су му у старијим годинама за рад биле потребне наочаре, па је тако и бележио свој лик. На сличан начин га тада фиксира и сочиво фотапарата.

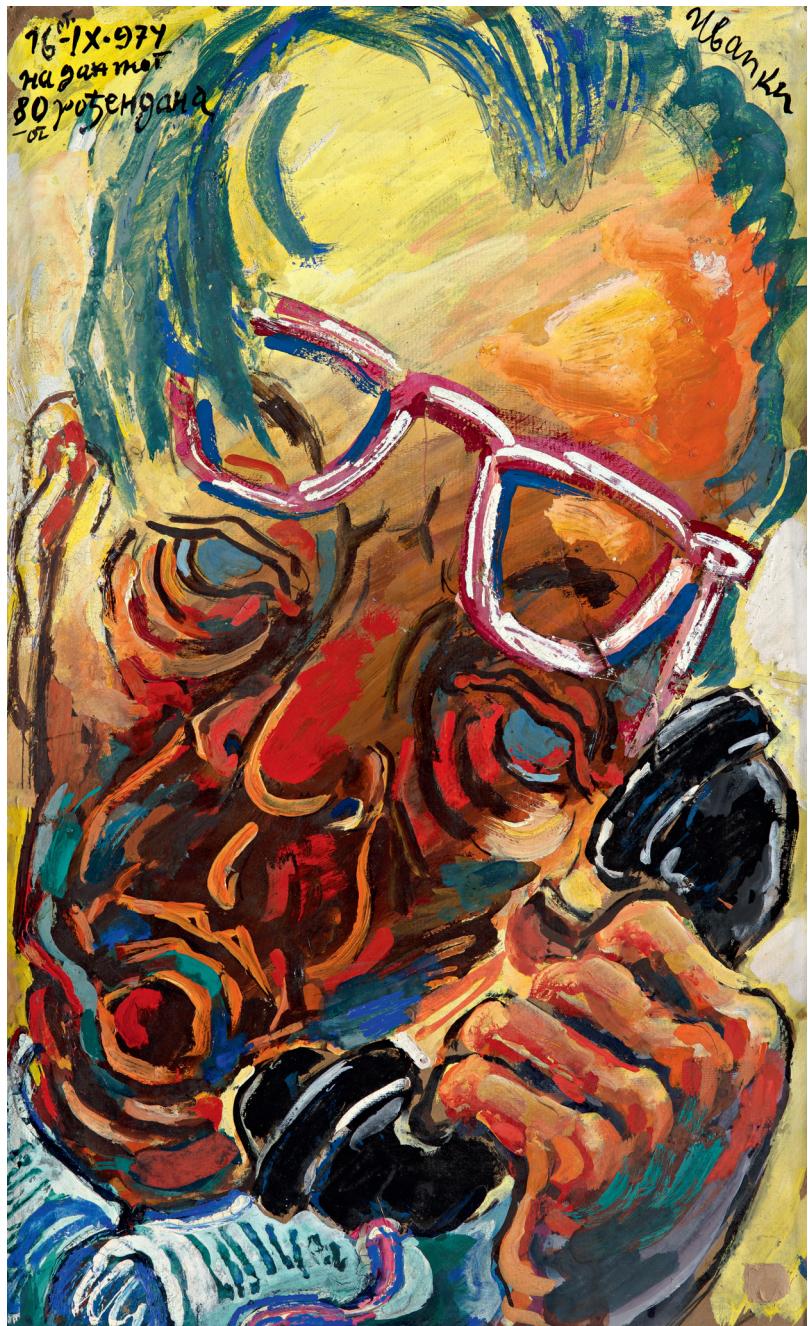
Аұшойоршырещ, 1943

кат. бр. 2

Шарени аұштойорырлар, 1972

кат. бр. 3

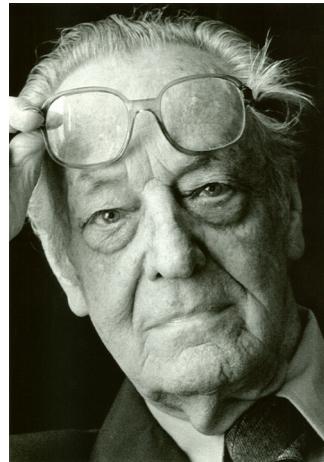

Аүшойоршың са шеңефоном, 1974
кат. бр. 4

Аубейоррей у йлавом, 1975

кат. бр. 5

Александар Дероко

Библиотека САНУ, Библиографско одељење, Документација А. Дерока

Александар Дероко у свом стану

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе, бр. 5

Александар Дероко

Библиотека САНУ, Библиографско одељење, Документација А. Дерока

На двојне портрете супружника надовезују се и укрштени портрети са женским актом.

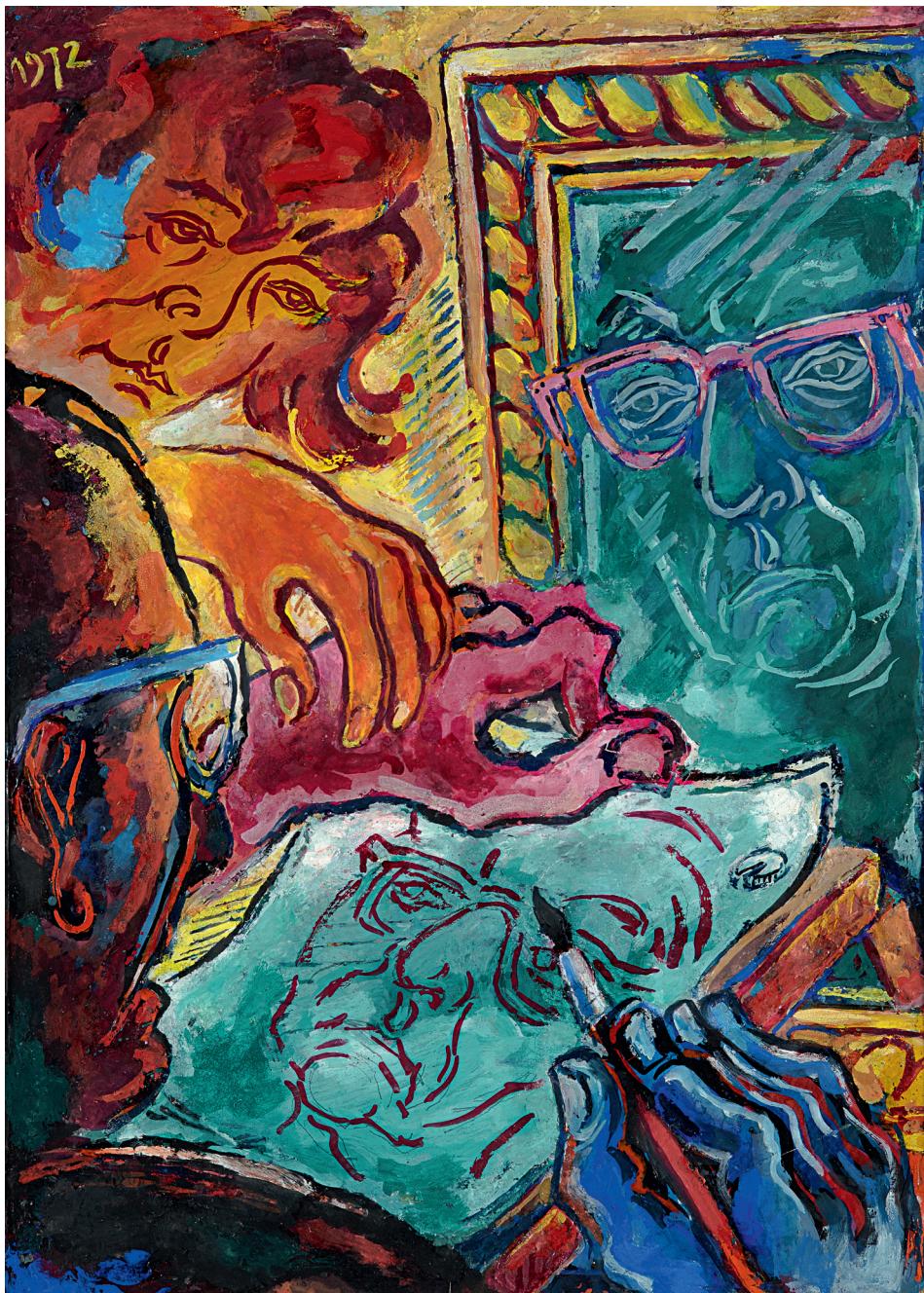
О свом сликарском поступку Дероко је забележио: „Није ту неопходно сести тако, тамо на обалу с друге стране Саве, и преносити на платно или папир детаље. Може се још боље и код куће после зажмурити и евоцирати визија. Онда је то тек оно право.“¹¹³ Иако је управо оно што је описао директно и нацртао на аутопортрету *Сликар пређанорамом Београда* из Уметничке збирке САНУ, свесни смо да, као што панораме Београда не слика само на лицу места, Дероко много тога личног, онога што из себе може извући док „жмури“, уноси и у своје портрете аутопортрете.

Сликарство Дерока у Уметничкој збирци САНУ као ликовни дневник, као стрип или средњовековни живописани житијни циклус, прати и допуњава уметников живот и рад. Исечак из ове интимне целине уметник је сам одабрао и наменио га колекцији Српске академије наука и уметности и тако омогућио да се и данас сусретнемо са пулсирајућим надахнућем и неугаслом искричавом животном и стваралачком енергијом аутора.

Као да готово сва дела у Уметничкој збирци чине повезан корпус илustrација обједињених Дероковим аутобиографским белешкама у којима он пише о свом животу, али и о професији и односу

¹¹³ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 4 (А. Дероко, „И ничег ми...“).

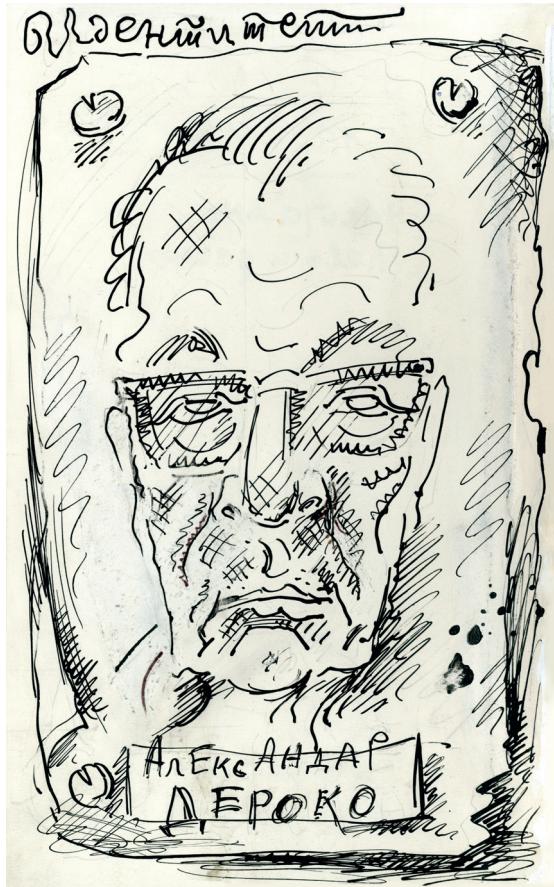

Сликање аушайоршрећа, 1972

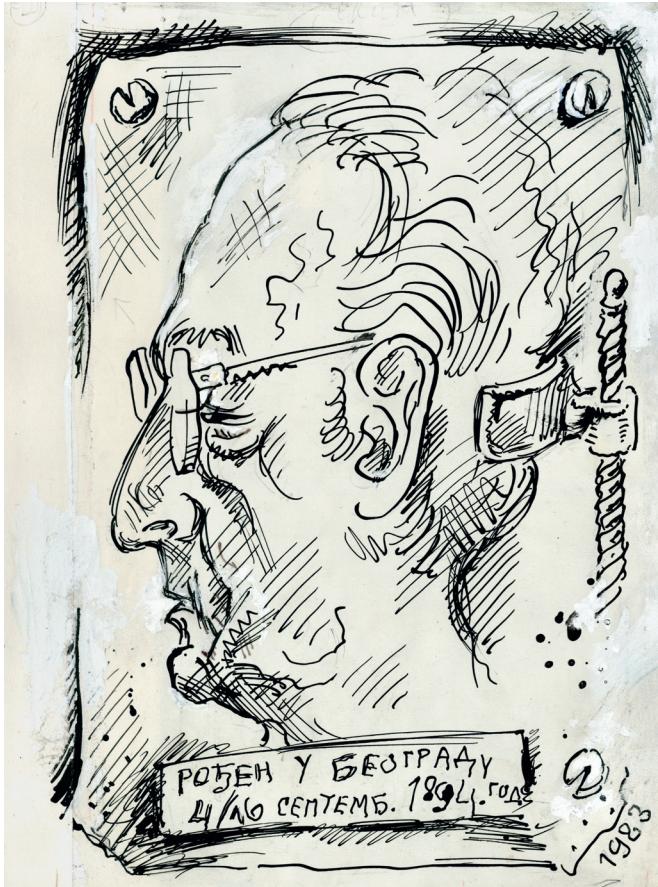
кат. бр. 12

Аүшойоршрөш са сүйрүтөм, 1973
кат. бр. 13

Иденшиш I, 1983¹¹⁴
кат. бр. 9

Иденшиш II, 1983
кат. бр. 10

према уметности и сликарству.¹¹⁵ Као самосвојна стваралачка личност, упркос моди времена, Дероко није бежао од наративности својих слика и цртежа, а његови савременици су у сликарском опусу уметника препознавали „хронику једне епохе“ (Павле Васић) и сетну „историјску причу“ (Andrej Mitrövić).¹¹⁶

Много је, у оквиру целине поклоњене САНУ, конкретних илустрација за штампане књиге, најчешћа за корице како Дерокове аутобиографске прозе, илустрација за његове стручне публикације, тако и илустрација за књиге других аутора. Уз бројне штампане и објављене уметникove илустрације, и већина Дерокових радова у Академији као да је визуелна паралела његовим мемоарским текстовима намењена неком будућем комплетнијем и обилато илустрованом аутобиографском издању.

Можда није случајно то што је Дероко избор својих радова САНУ поклонио годину дана пошто је из штампе изашла његова књига *А ондак је лешијо јеројлан наг Београдом* (Београд: Народна књига, 1983¹¹⁷), јер његови сликарски радови као згуснуте графички приказане „емоције“¹¹⁸ прате и допуњују писану верзију литерарно описаног Дероковог животног пута. Уметник је надахнуто, али непретенциозно, о себи *писао* – а у Уметничкој збирци САНУ видимо да је све то и *насликао* и *нацртао*.

¹¹⁴ Овај парни аутопортрет – *Иденититет I и II* репродукован је на предњој и задњој страни корица књиге: Зоран М. Јовановић, нав. дело.

¹¹⁵ На пример у: Александар Дероко, *А ондак је...*

¹¹⁶ Група аутора, нав. дело, 65, 68.

¹¹⁷ Према подацима Библиотеке САНУ и на: Александар Дероко из Википедије слободне енциклопедије, на: https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Александар_Дероко, приступљено 9. марта 2020.

¹¹⁸ Александар Дероко, *А ондак је...*, 172.

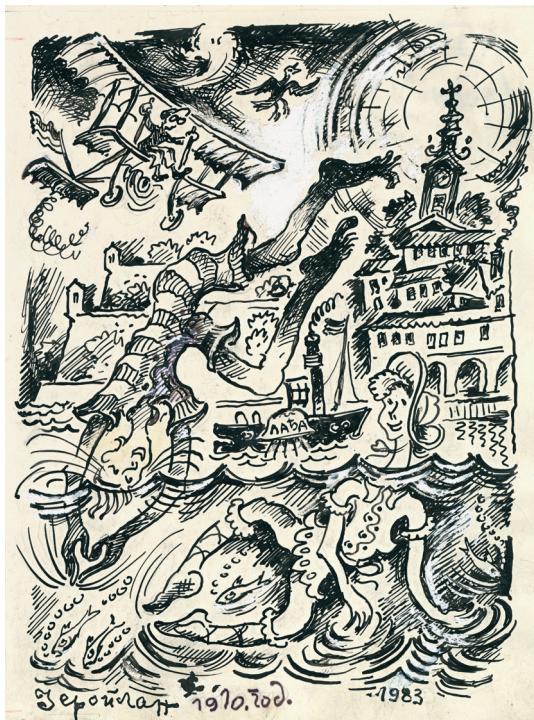
¹¹⁹ Исто, 45. Варијанта цртежа са дечаком је репродукована у истоименој књизи на страни 49.

¹²⁰ Исто, 39–43.

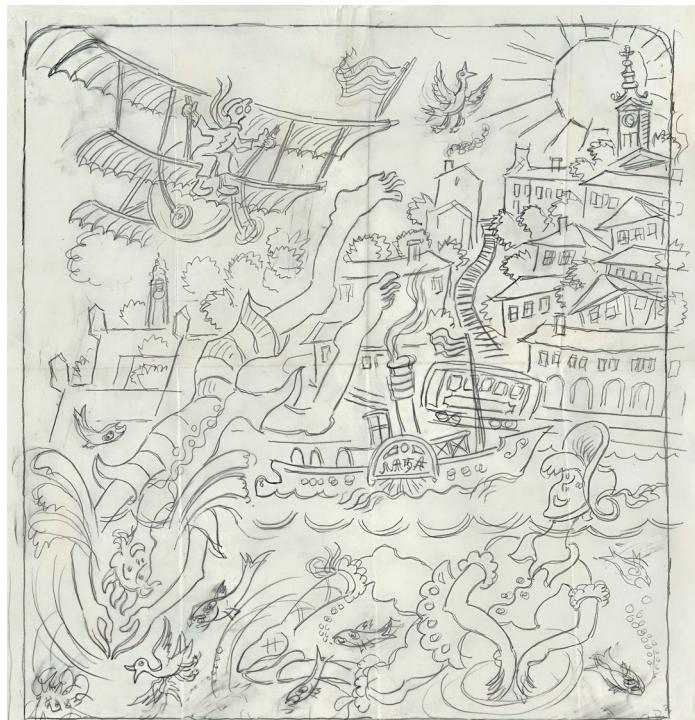
Готово уз сваки сликарски мотив на Дероковим композицијама у Уметничкој збирци као да постоји уметникова „писана легенда“. Оно о чему је размишљао, чега се сећао, што му је, као мотив, привукло пажњу писца, стимулисало га је да то и наслика или нацрта, често у више варијанти.

На нацртима за корице и бројним варијантама цртежа *А ондак је лешијо јеројлан наг Београдом* (кат. бр. 69) уметник је у правом калеидоскопу мотива на панорами Београда објединио и бродове и трамваје и прве аероплане, детаљно описао и мушки и женске купаће костиме, приказао како су деца учила да пливају са тиквама везаним на узицу¹¹⁹ – другим речима, изузетно упечатљиво је дао атмосферу престоничких купалишта и живота града на обали река.

„Интензиван је живот био на рекама око Београда. На Дунаву је (у тзв. Дунавском штеку) било пристаниште за аустријску ‘Белу лађу’, која је од Беча ишла два пута недељно до Оршаве и натраг. На Сави је пак било седиште Српског бродарског друштва са његових осам лађа. [...] Сви су бродови били на пару и готово сви су имали бочне точкове са лопарима; један аустријски је имао чак велики точак позади, као бродови на Мисисипију. [...] Некад је Београд много више него данас био окренут рекама.“¹²⁰

Јеројлан 1910. године, 1983
кат. бр. 67

Нацрт за насловну страницу књиже
„А ондак је лешијо јеројлан над Београдом”, 1983
кат. бр. 68

А ондак је лешијо
јеројлан над Београдом

Зритеље: Василија Јанчићевићу - илустрације Академија

А ондак је лешијо јеројлан над Београдом
кат. бр. 69

Аласи (Још једна љрича из Београда моја дештињства), 1973
кат. бр. 66

У поглављу *Јавна купајила* Дероко пише: „Кад смо већ били сишли на реке Београда, да кажемо и реч-две о купатилима, јединим купатилима београдским тада на Сави (она код ‘Шест топола’ и на Ади Циганлији су настала много доцније, а ни на Дунаву их није било). Но ова прва нису важна само као купатила већ више зато што су ту били читави мали центри једнога дела живота тадање-га Београда. Трамвaj број 2 тада није ишао од савског пристаништа директно ка железничкој станици. На пола пута био је тада Параносов хан и још ненасут део Баре Венеције [...] Ту је трамвaj обилазио удесно, извијајући скоро до Саве [...]“¹²¹

„Да кажемо нешто и о тадањим купаћим кости-мима, који су били читава гардероба: мушкарци су имали попречно штрафасте трикое закопчане спреда дугмићима, са кратким рукавчићима на мишицама, са ногавицама често до колена. [...] Жене и девојке су најчешће носиле шешире против сувишног сунца, а костиме од листера или друге тка-не материје, и то из два дела, са доњим делом чије су ногавице до испод колена, док је горе била широка блуза са рукавима до лаката и појасом око струка. На ногама су обично биле патике ушнира-не пертлама, често преко високих чарапа.“¹²²

У поглављу *Забаве на води* о својим дечачким успоменама са река Дероко пише: „Било нас је ту до дубоко увече када бисмо издалека видели да на пешчаном спруду аласи кувају рибљу чорбу за ве-черу. О три укрштена весла (она друга ‘завозна’) висио је на ланцу бакрач. Унутра само ситна риба која није за продају, крупна се носи ујутру на пи-

јац. Пошто би се они добро најели и још боље напили ракије, остављали су нам густиш на дну ка занчета. Никада ништа слађе нисмо јели. Иначе, познато је да се права рибља чорба кува само од савске или дунавске воде, никако од чесменске.“¹²³ Темпером *Аласи*, коју је поклонио Уметничкој збирци, уметник директно илуструје овај текст.

Бројне топониме из Дерокових успомена бележи композиција *Родни крај. Између Авала и Калемејдана*.

Истакавши своју младалачку фасцинацију летењем у самом наслову аутобиографског текста, Александар Дероко је у слици и речи сажео једну бурну, прелазну епоху.

„У првој деценији XX века Београд се брзо прилагођавао свему што се збивало у напреднијем свету. Тако је пробуђено, нарочито међу омладином, и велико интересовање за ваздухопловство. Читало се по новинама о аеромитинзима у свету, где су људи у масама долазили да виде то ново чудо, човека који лети. Долазили су у Београд авијатичари из разних земаља [...] Њихове машине су биле крхке, од летава, платна и много жица. [...] Међутим то су били прави пионирски подвизи. Поменуто моје друштво је већ дуже пре тога било обузето страшњу за све што је у вези са летењем [...] Тако је Бан Нушић, син Бранислава Нушића, са Србобраном Станојевићем (обојица су погинула после у Првом светском рату) пробао срећу скочући са једног брежуљка у Кошутњаку, а моја маленкост је са млађим братом то хтела да проба на Топчи-дерском брду.“¹²⁴

¹²¹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 44.

¹²² Исто, 50.

¹²³ Исто, 48, 50.

¹²⁴ Исто, 63, 64, 65.

Први јеројлан над Београдом
кат. бр. 70

Као пилот у српској војсци

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 6, Младост, Рат, Раствко Петровић

Испод репродукције Дероковог цртежа летелице коју је правио са братом Јованом
налази се објашњење које је сам уметник написао

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

О Великом рату, са каснијим искуством из Другог светског рата, који је доживео већ у зрелим годинама, Дероко је писао да је најстрашније то што човек губи индивидуалност. Уметник се присећао првих понижења из Првог светског рата, када је на обуци био суочен са чињеницом да му ни сопствено тело више не припада: „*To* није више твоје, *твоје* је сада државно. *To* сам био ја који нисам више имао да припадам себи.“¹²⁵

„А кад све прође и човек не само некако остане жив већ му се дозволи да опет постане он сам свој, онда му дође у први мах да се штипа, скоро

не верујући да је то стварност, а не само сан. Тако сам се бар ја осећао у оном пространом Риму, под мирним плавим небом, кад су нас тамо 1918. године, на крају рата, пустили са Солунског фронта, нас неколицину несвршених а болесних студената, да некако довршимо школу пре повратка у земљу. Та зар је могуће да и кафанице постоје? Да и девојке и жене иду улицама?“¹²⁶

О истом времену у Италији Дероко се присећао: „Узели смо стари сеоски фијакер и пошли око малог острва. Било је још бербе. Сељаци (баш као они у Кавалерији рустикани, тако изгледају и тако

¹²⁵ Александар Дероко, *А ондак је...*, 117.

¹²⁶ Исто, 118.

Берба и муљање трожђа на Искији 1918
кат. бр. 71

Програм за бал *Хиљаду и друга ноћ*,
16. фебруара 1923 (у Касини)
Документација Галерије САНУ, инв. бр. 3579

певају, отегнуто с рефреном) носе пуне корпе и сручују у велике шафоље, скоро као каце, а у њима стоје све по две жене, тешко обучене а са белим марамама или пространим белим шеширима. Обема рукама држе сукње задигнуте баш 'до горе', а тешким стопалима на знојавим дебелим вадлама и бутинама, гњече и гњече доле то набубрело зрневље. Течност рубин боје била им је до колена. Сва лица у смеху и све пева. Где год смо нашли замакали су у ту врућу слатку ширу мале лончиће од глеђо-сане печене земље и морали смо их свуда са њима испити. 'E furnuta la guerra e venuta la pace'.¹²⁷

Снагом младости Александар Дероко је пре-брдио тешке трауме Првог светског рата и нашао снаге да се врати активном друштвеном животу на-довезавши се на раније прве младалачке излете у изради костима: „Београд је имао широк, како се то данас назива, 'културно-забавни' живот од чијих сам манифестација, разуме се, ја још био далеко, али бих се ипак усудио да кажем реч-две о 'забава-ма' у Београду из времена пре два балканска рата. То бих могао јер сам имао старију сестру удавачу коју су изводили већ и на балове. [...] На пример, било је и 'маскенбала' [...] Како је тад летео први

¹²⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли штампе бр. 4 (Александар Дероко, „Сећања“...).

аероплан над Београдом, то сам ја од танке жице и беле свиле, направио читав мали аероплан који је био причвршћен на врх фризуре моје сестре, а мали пропелер му се при кретању окретао као вртешка.¹²⁸

А затим у атмосфери „лудих двадесетих“, уз бројне београдске књижевнике, музичаре, балетске уметнице, сликаре и вајаре (Бету Вукановић, Тому Росандића, Петру Добровића, Јована Бијелића, Петру Палавичинија, Сретена Стојановића, Пјера Крижанића, Драгослава Јовановића, Душана Јанковића, Вељка Станојевића, Николу Бешевића, Милоша Голубовића, Игњата Јоба, Младена Јосића, Сибу Миличића, Живорада Настасијевића, Михаила Петрова, Симу Роксандића, Наталију Цветковић и друге), који су осмишљавали сценографију и костиме, Дероко се 1923. године ангажовао на изради плаката за маскенбал *Хиљаду и друга ноћ* који је имао огромног успеха у јавности. Дероково графичко решење плаката/позивнице¹²⁹ за ову масовну манифестацију, којом су се прикупљала средства за подизање Павиљона „Цвијета Зузорић“, израђено под утицајем париске моде кубизма, ар декоа, афричке уметности и „негрофилије“, подељено је у три хоризонталне целине, уску декоративну траку, коју чини низ маскираних фигура које плешу¹³⁰, квадратно поље са масивним

телом балерине у пози „вртешке“ и поље са називом манифестације, местом и временом одржавања програма. У ноћи између 16. и 17. фебруара програм, на коме су се највише ангажовали Нушић и Винавер, започео је поворком маскираних глумаца и плесача Народног позоришта, а наставио се балетом Милоја Милојевића, по либрету Марка Ристића – *Служитељева мејла* (*Le balai du valet*), купле сценом *Београд!* *Београд!* и балетом *Баханала*. Забава је настављена и 18. фебруара како би се прикупила и средства за старажаки дом за сиромашне.¹³¹

Зрели однос Александра Дерока према уметности, архитектури као животном позиву, истраживању стварија, заштити културног наслеђа, али и сликарству, у младости је у доброј мери испреплетан са његовим односом са Раствром Петровићем и чињеницом да се овај његов близак пријатељ, такође ликовно изражавао. Као да су ова два уметника, писац и архитекта, кроз сликарство водили особен дијалог. Одговоре на многа питања у вези са темама, мотивима, хронологијом и поетиком Дерокових цртежа у фонду Уметничке збирке САНУ можемо наћи у Дероковом писању о Раствру Петровићу.¹³²

Александар Дероко, који је још студирао архитектуру у Риму и Прагу¹³³ и који се вратио са ле-

¹²⁸ Александар Дероко, *А ондак је...*, 71.

¹²⁹ Документација Галерије САНУ инв. бр. 3579; Група аутора, нав. дело, 9.

¹³⁰ На почетку и крају фриза препознајемо мотив запаљеног крста, а са фигурама у сукњама које плешу смењују се плесачи у одорама сличним маскама Кју-клукс-клана.

¹³¹ Бојана В. Поповић, „Душан Јанковић на балу уметника Хиљаду и друга ноћ у Београду 1923“, *Годишњак Југа Београда*, LXV, Београд: Музеј града Београда, 2018, 125–149; „BALADA O MESECU LUTALICI“ i „SOBAREVA METLA“ – MADLENIANUM, на: <http://www.tiketklub.com/ uncategorized/balada-mesecu-lutalici-sobareva-metla-madlenianum/> приступљено 25. јула 2017.

¹³² Александар Дероко, „Месец дана с Раствром у Паризу и још по нека сећања“, *Лејбовис Машине српске*, V, Нови Сад, 1979, (957) према: Александар Дероко, *А ондак је...*, 141, 142.

¹³³ Војислав Кораћ, нав. дело.

чења у Бечу¹³⁴, и Растко Петровић упознали су се после Великог рата, односно после Растковог повратка са студија у Паризу, где је октобра 1920. дипломирао права. Растко је у Паризу дошао у контакт са легендама стarih Словена из књиге Чеха Нидерлеа, а код Габријела Мијеа на *École des hautes études* сусрео се са средњовековном српском уметношћу, архитектуром, сликарством, откривао је стару књижевност, поезију, народни еп, приче, бајке, песме, ношње, накит.¹³⁵

Дерока је са Растком везивало пријатељство и љубав према средњовековној уметности и путовањима. Он је сачувао једно Растково писмо њему од пре 1920: „Али бих хтео с Вама као некад упутити се манастирима, не толико ради њих самих, колико ради чудне зелено-шумске авантуре лутања и дубоког дисања.“¹³⁶

„Ове речи подсећају на ту пасију људи да путују, па да путују чак и без тежње да некуд одређено стигну и нешто одређено виде. Мада сам и сам имао ту пасију, ипак сам је повезивао са оном другом, а то је да видим баш ово или оно или да будем баш овде или онде. [...] путујући уз то доста, осетио сам потребу да понешто, од свега што сам уз пут видео и доживео, забележим, и то најчешће прво цртежом, затим да запишем речима, и најзад, да то ‘приодам’ читавој једној малој архиви, у којој има и већ добро пожутеле хартије тамо вальда још из 1920. године.“¹³⁷

¹³⁴ Александар Дероко, *А ондак је...*, 167.

¹³⁵ Александар Дероко, *А ондак је...*, 144, 167; *Rastko Petrović*, на: <http://www.eserbia.org/sa-people/literature/173-rastko-petrovic> приступљено 6. марта 2020.

¹³⁶ Александар Дероко, *А ондак је...*, 142, 217, 218.

¹³⁷ Исто, 218, 219.

¹³⁸ Исто, 142, 143.

¹³⁹ Исто, 166.

¹⁴⁰ Исто.

Пуни ентузијазма кренули су на заједничка путовања и у истраживања културног наслеђа, фолклора, људи и природе. Путовали су возом и дилижансом, Ибарском долином од Краљева ка Рашкој, обишли су Студеницу. Стигли су тако до Новог Пазара, а даље су путовали пешке и на коњима. Скренули су ка Милешеви, уз Лим. Стигли су и до мора.¹³⁸ Дероко наводи да су Растко Петровић и он: „по манастирима [...] бележили и цртали све што смо стигли“.¹³⁹

У Херцег Новом Дероко је забележио Растка Петровића док је сликао улазак брода у луку. Сматрао је да је Растков стил сувише реалистичан, академски,¹⁴⁰ или постојала је нека компатибилност њихових ликовних поетика, па тако Дероко пише: „Једном смо покушали и сами себе да насликамо. Било је то под Црквом светог Петра крај Новог Пазара, оном прастаром која у поду има и крстionицу, као неко мало купатило, у коју је силазило вальда и по неколико стarih српских паганаца па их је свештеник озго крштавао, обраћао у хришћанство. По старом предању, у овој је цркви и Немања крштен по православном обреду, јер су му родитељи дошли из приморске Зете овамо у Рашку. Е, на једном картону намоловали смо масивну силуету те цркве, а више ње, баш како је то и у природи, високо горе на брду према небу, и силуету развалина Ђурђевих Ступова. И сад оно главно: прво насликао ја њега како седи с једне стране цркве, а затим

Петрова црква у Расу (1920)

кат. бр. 72

Једно сећање на 1926. годину, 1972
кат. бр. 73

Расіко на Лиму (1922)
кат. бр. 74

Моїви са сїуденичке скулїшуре
кат. бр. 98

он мене, с друге. Тада сам картон видео много доцније чак у архиву Народног музеја – ко зна како је ту залутао.“¹⁴¹ За разлику од варијант овог цртежа у Уметничкој збирци САНУ, која је настала вероватно као реплика и реминесценција, друге верзије овог дела имају и два потписа – лево потпис RMP, а десно – АД.¹⁴² Ово објашњава и двоструку линију која композицију у Академијиној збирци видљиво дели по пола.

Дероко наставља да реконструише своје путописе из младости и дословно их прати цртајући доживљено: „Тако сатима преко планина и вода. Лим смо тако газили, а вода коњићима до колана на трбуху. Насред воде ознојене животиње застале да охладе заморене ноге и полако пију. Кроз кристалну воду доле виде се песак и бели облуци на дну. Промакне и покоја мала сребрна рибица. Ми дигли ноге (Расткове су биле баш поприлично дуге) на самар да их не уквасимо, и мучимо се да одржимо равнотежу. Нека воденица клепеће ту некаде и велики јој точак шкрипи. Лепота једна.“¹⁴³

Из времена заједничких путовања, 1923. године, потиче Дероков сликани портрет Растка Петровића на прагу његовог дома у Ратарској улици у Београду.¹⁴⁴ Цртеж за Уметничку збирку са овим мотивом настао је вероватно око 1980.

Истој целини припадају и Дерокове студије са сеоских гробала и скице стећака, у којима он до-

некле води дијалог са Растворним скицама надгробних споменика. Дероко их касније користи за сложеније разнородне целине.

Са Раствором је Дероко био и у Приштини, а затим су обишли Грачаницу. Другом приликом су отишли у Пећ и Дечане. Обилазе крајеве насељене Албанцима.¹⁴⁵ Дероко је тада слушао Растворове приче о преласку Албаније 1915, о Проклетијама, и закључио је да је Раствор у то време већ почeo да пише свој роман штампан као *Дан шести*, започет као *Албанија*.¹⁴⁶

Описивао је Раствор: „[...] никада му рука није мировала: уз разговор, баџао је мале емоције на хартију. Нису то биле скице, то су увек биле (ма како овлашне) студије. [...] Никада то није била илустрација. Увек чиста емоција, која се иначе кристализовала кроз писани облик, овде је транспонована графички. Али је емоција (велика или мала – свеједно) била оно главно: ‘Није важна уметност – важна је емоција.’“¹⁴⁷ Чини се као да је овде описао и свој приступ ликовном изразу.

Спојивши у колаж визију Везирог моста преко Дрима, којим се повлачила српска војска, и Растворов цртеж стећка над гробом младог српског ратника из Великог рата код Велућа, Дероко је 1981. компоновао *Рађање Венере (са цртежом Раствора Петровића)*, дело које се налази у Уметничкој збирци САНУ.

¹⁴¹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 170.

¹⁴² *Раствор Петровић, електронска библиотека*, на: <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/rpetrovic/galerije/karikature/slides/001.html>, приступљено 6. марта 2020.

¹⁴³ Александар Дероко, *А ондак је...*, 145, 146.

¹⁴⁴ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9.

¹⁴⁵ Александар Дероко, *А ондак је...*, 155.

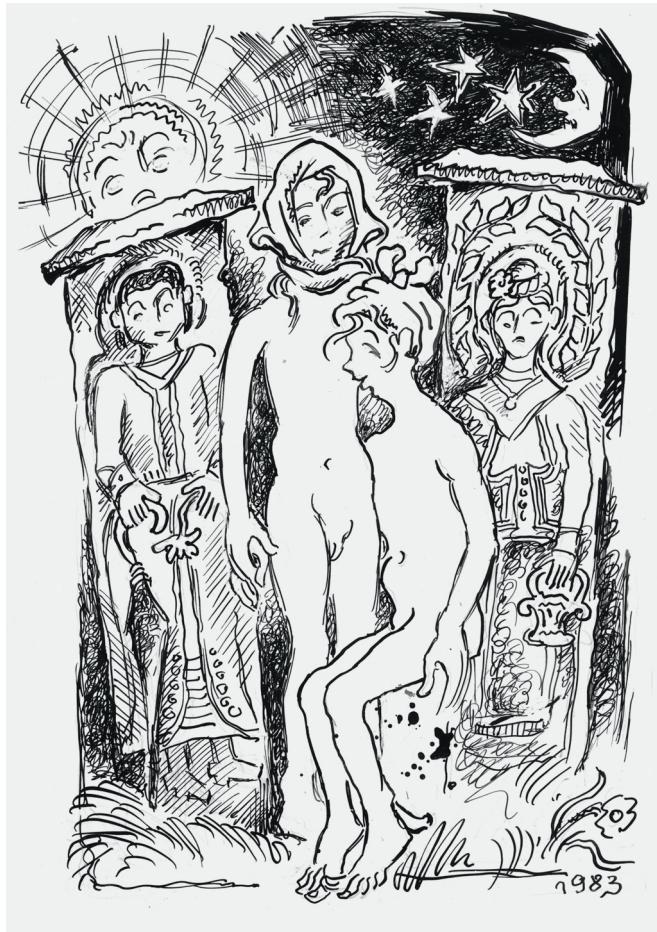
¹⁴⁶ Исто, 157.

¹⁴⁷ Исто, 172.

Две наће девојчице, 1925
кат. бр. 106

82

Девојчице на сесаринском тробљу, 1983
кат. бр. 107

Рађање Венере (са илустрацијом Раска Петровића), 1981
кат. бр. 121

Ведута Везировог моста
репродукована у *Времену*
28. августа 1929. године (стр. 3)

Сличну грађевину Александар Дероко је публиковао још 1929. у *Времену* уз чланак са својих путовања по Дукљи.¹⁴⁸

Можда је ова надреалистичка сцена Дероково виђење Раствковог јунака у роману *Дан шести* и његове визије високе девојке облих груди, све у пурпuru, коју је имао када је био на измаку снага, надомак Љеша. Или је то можда Дерокова алегорија Раствковог тумачења односа жене и женског принципа у природи са ратним дogaђајима.¹⁴⁹

Дероко и Петровић су најинтензивније заједно путовали по нашим крајевима до краја 1923, када се Раствко запослио у Министарству иностраних дела, да би 1926, као чиновник, прешао у посланство у Ватикан,¹⁵⁰ па наставио каријеру углавном у иностранству. Ипак, добивши одсуство, Раствко

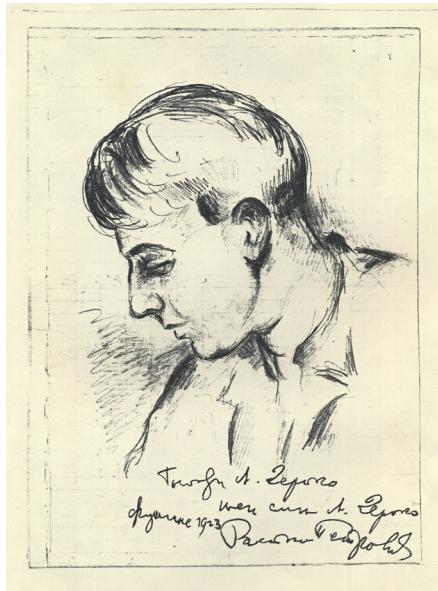
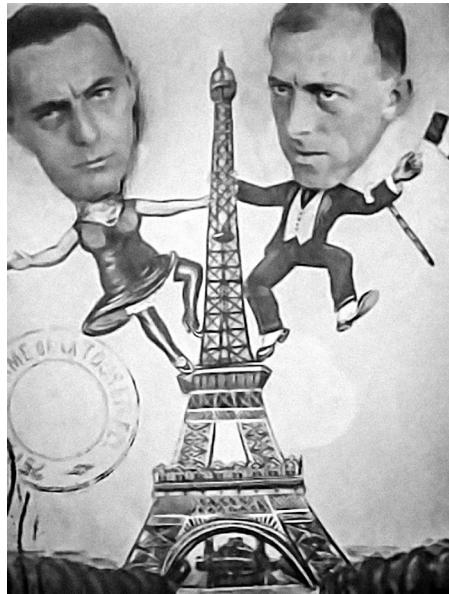
Петровић је са Дероком неколико месеци током јесени 1927. провео у Паризу, који су обојица знали од раније. „И на кулу Ајфелову смо се пели (лифт је био покварен, па све пешке до врха). На врху чека и фотограф, а ту су и два велика картона. На једном је насликана сама кула, а на врху су две рупе кроз које се промоле главе, остало је насликано испод, и раширено руке са француским заставама и цео Париз доле [...] На другом картону је насликан аероплан, онај старински са отвореним седиштима, па кад се стане иза њега, изгледа све баш као право, а има и пропелер који се okreће тако да лепрша шал око врата летача. Раствко и ја смо се сликали на оба. Фотографије су готове за пет минута, а ту је одмах и пошта са специјалним штамбиљем¹⁵¹, писао је Дероко.

¹⁴⁸ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла са чланцима из новина пре Другог светског рата, Александар Дероко, „У мртвим градовима Дукље“, *Време*, 28. август 1929, 3.

¹⁴⁹ Срђан Видрић, „Дневник о великом другу. Слика албанске голготе у роману ‘Дан шести’ Раствка Петровића“, *Летопис Матицице српске*, 493, 1–2, јануар – фебруар 2014, 72, 73, на: http://www.maticasrska.org.rs/letopis/letopis_493_1_2/Vidric.pdf приступљено 6. марта 2020.

¹⁵⁰ Rastko Petrović, на: <http://www.eserbia.org/sa-people/literature/173-rastko-petrovic> приступљено 6. марта 2020.

¹⁵¹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 182.

Са Растком Петровићем у Паризу, 1927

Растко Петровић на фотографијама – Европа, Африка и Америка,
на: <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/gpetrovic/galerije/zivot/slides/032.html> приступљено 6. марта 2020

Растко Петровић, Александар Дероко, са посветом мајци пријатеља

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла 6, Младост, рат, Раствко, црно-бела фотографија цртежа, стр. 79

„Ја сам тамо дошао на накнадно школовање. После дипломе у Београду добио сам био француску државну стипендију за студенте из Србије, савезничке земље у прошломе рату, и дошао сам био да код Габријела Мијеа у ‘École des hautes études’ покушам да припремим докторат¹⁵² забележио је Дероко.

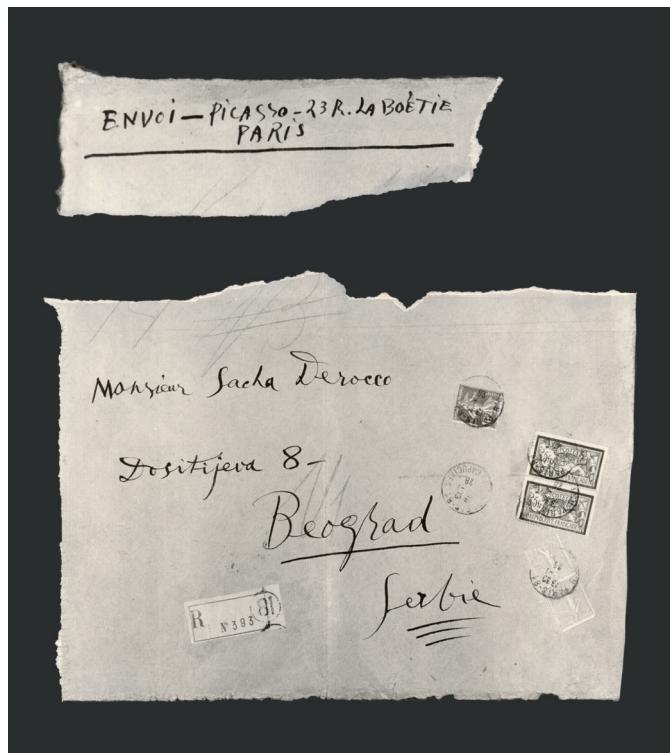
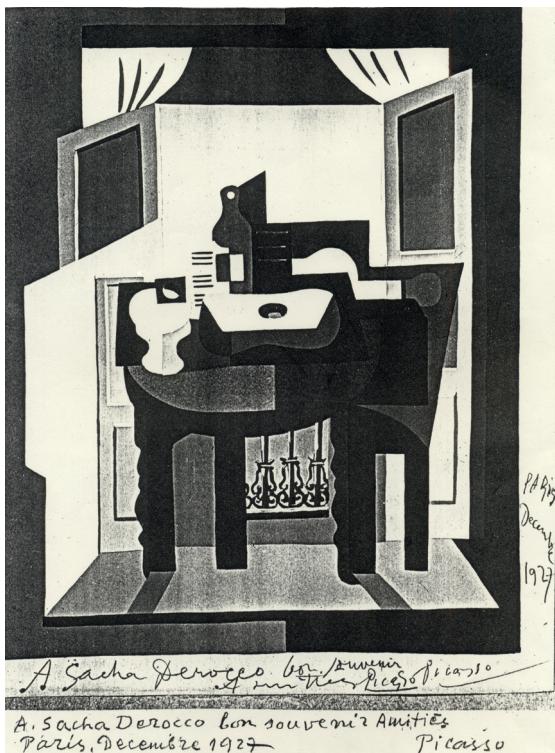
Растко Петровић и Александар Дероко настанили су се у хотелу. Дероко је слушао предавања и проводио време у Националној библиотеци. Слободно време су проводили заједно уживајући у жи-

воту. Раствко га је упознавао са својим славним поznаницима, вајаром Деспиоом, Вламенком, Сутином, Терешковичем, Пикасом, о чему је Дероко писао: „И са Пикасом је Раствко био пријатељ те ме је тамо одвео у Rue de la Boëtie. Пикасо је становао на спрату изнад продажне галерије Розенбер. Он тада, разуме се, још није био тако славна личност као што ће постати доцније. Није имао свој посебан атеље већ је сликао у салону са стварним намештајем од црвеног плиша. [...] Пикасо је тада био ожењен бившом играчицом из

¹⁵² Александар Дероко, *А ондак је...*, 173, 174.

Руског балета Олгом Хохловом, која је имала брата руског официра избеглицу у Београду и питала нас је како би се дало нешто учинити па да он буде примљен у југословенску војску.¹⁵³ Дероко је познавао министра војног генерала Хацића и он је помогао да се Хохлов, али као цивил, запосли у коњичкој школи.

„Пикасо је већ пре тога, док смо још били у Паризу, дао Раствку и мени по једну своју литографију у боји¹⁵⁴ и са посветама, а мени још и један мали пастел. За господију Хацић дао нам је цртеж у тушу са једним Арабљанином на разиграном коњу.¹⁵⁵ Према неким подацима овај рад се чувао у Народном музеју.¹⁵⁶

Копија црно-беле фотографије руком колорисане литографије Пабла Пикаса коју је аутор поклонио Дероку 1927. са посветом: *Саши Дероку за леју усјомену, Јријашевски, Пикасо, децембра 1927.*

(готово цела посвета је удвојена/исписана два пута, а потпис је троструки)

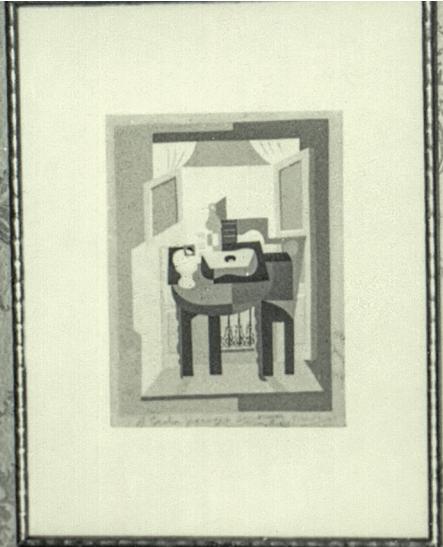
Александар Дероко, *А ондак је...,* 307; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе, бр. 4, Сећања, Интервјуј; Документација Галерије САНУ, инв. бр 1591

Коверта Пикасовог писма Дероку из 1928

Александар Дероко са „својим Пикасом“

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

Балканска симфонија
кат. бр. 130

Дерокове скице чамаца за чланак о охридским и скадарским чамцима
Архив САНУ, Историјска збирка 14678,
Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе

Сава Шумановић, *Пијана лађа / Пијани брод*, 1927
„Pijana lada“ i Savin brodolom,
на: <http://www.avantartmagazin.com/pijana-ladja-i-savin-brodolom/>
приступљено 7. марта 2020

Двојица пријатеља у Паризу сусрећу и Мила Милуновића, Ристу Стијовића, Сретена Стојановића, али и Саву Шумановића који је тада радио скице за La Coupole и сликаo свој *Пијани брод* према песми *Пијани брод* Артура Рембоа¹⁵⁷ у преводу Раствка Петровића. Чини се да није случајно у коли-

кој мери се поклапају *Troje u чамцу* и *Људи, рибе, птице* Дерока и Шумановићево чувено платно из 1927. године. Посебно ако имамо у виду весело младо друштво са којим су се тада Дероко и Петровић дружили на обали Саве и колико су времена проводили на београдским купалиштима.

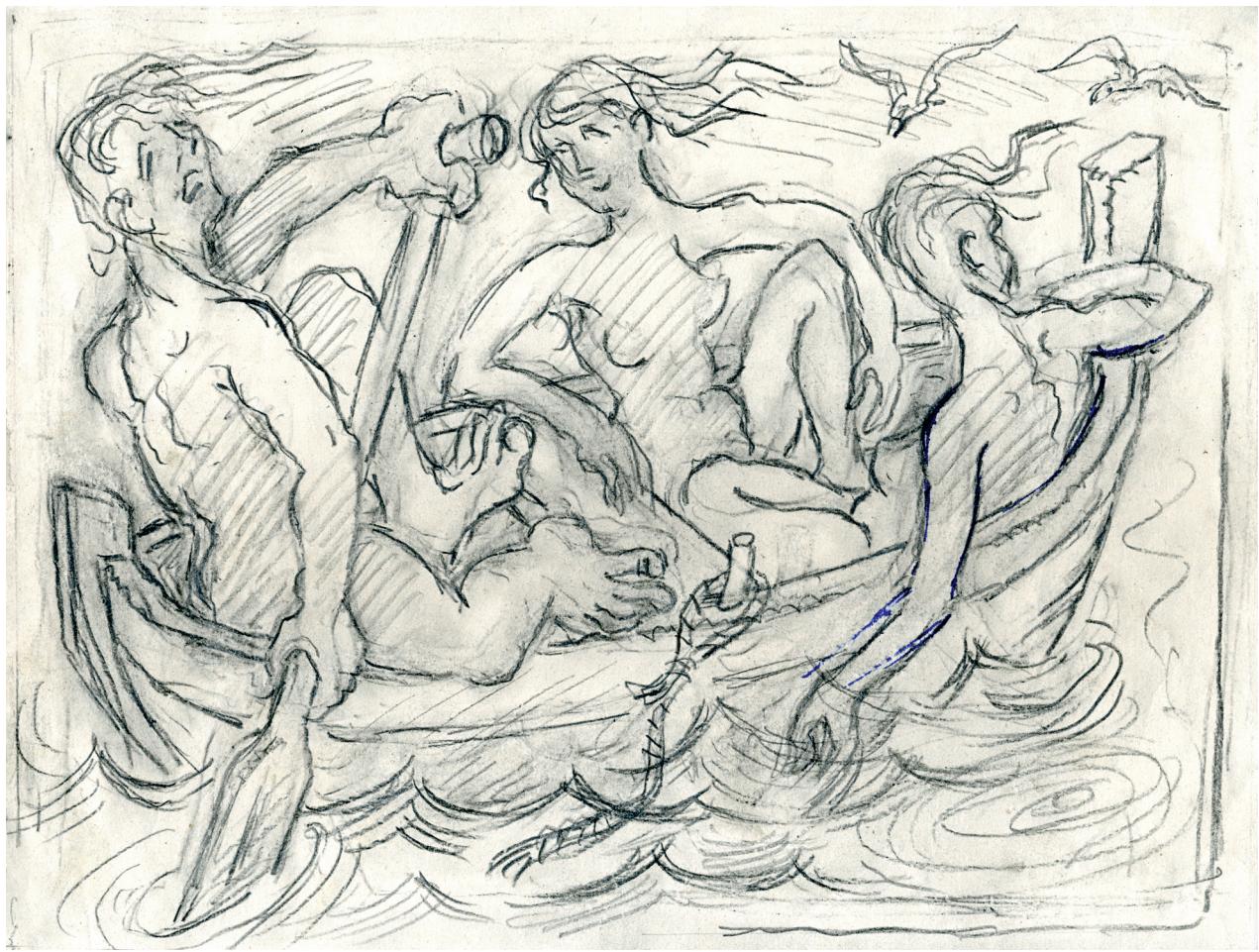
¹⁵³ Александар Дероко, *А ондак је...*, 178.

¹⁵⁴ „То је била гвашем руком колорисана графика рађена према слици из 1919“, објашњава Радован Поповић, нав. дело, 257.

¹⁵⁵ Александар Дероко, *А ондак је...*, 178, 179; Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6 (Р. Поповић, „Три деценије од смрти Раствка Петровића“, фелтон, *Полишика*, 1979); фасцикла штампе бр. 2, Михаило Митровић, „Оаза Александра Дерока“, *Полишика*, 3. децембар 1988.

¹⁵⁶ Радован Поповић, нав. дело, 258.

¹⁵⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла штампе бр. 6 (Р. Поповић, нав. дело); Александар Дероко, *А ондак је...*, 174–177, 178; *Rastko Petrović*, на: <http://www.eserbia.org/sa-people/literature/173-rastko-petrovic> приступљено 6. марта 2020.

Троје у чамицу
кат. бр. 127

Дероко о Раству пише да није био женскарош, већ да је волео друштво женског света. Описује како би се често са пријатељем учетворо возили чамцем по надошлој Сави кроз шуме врба на Ади Међици и код Зимовника.¹⁵⁸ Можда је тако настало Дероково *Troje u чамцу*. „[...] Док је био у Београду, три су девојке озбиљно биле ушле у његов живот. Две као пролазне љубави и једна трећа, веома озбиљна. Цео један део живота његовог затим је био испуњен њоме. Она је и у многим стиховима његовим, она је и у *Дану шестом* читавим баш својим реченицама. Она му је помагала да преведе *Bateau Ivre* [...] Дуго су њих двоје били нераздвојни, међутим, Раствко је до краја ипак остао нежењен“ присећао се Дероко свог близског пријатеља.¹⁵⁹

Одјека тематике брода којим нико не управља можда има и у Дерокова *Чештири веслача*¹⁶⁰ из Уметничке збирке САНУ, која ће „довеслати“ још једном до Дероковог Везировог моста где ће у Академијиној *Балканској симфонији* опет блеснути успомена на албанску голготу и Раствка. А ову форму чамца је Дероко приказао још 26. новембра 1939. у цртежу којим је пропратио чланак *Чамци на Охридском и Скадарском језеру су исти онакви какви су били и пре хиљаду година*.¹⁶¹

Када се Раствко вратио у Рим,¹⁶² Дероко је одустао од доктората у Паризу, јер је добио добру по-

нуду за посао на Београдском универзитету и вратио се у земљу.¹⁶³ И поред ангажмана на Београдском универзитету, Александар Дероко наставља да одлази на теренска истраживања, на којима је нашао инспирацију за низ композиција у којима је разрађивао аутентичне мотиве.

Дероко са Шарлом Дилом путује Македонијом 1929. Посетили су Скопље, а Дероко овако описује дуборез иконостаса Цркве Светог Спаса: „Свети Спас са оним примитивним и искреним фигурицама сељака у јелецима, анђела и богова крупних наивних очију, брдских коњића са самарима и пројдрљивих птица, сав у барокним завојцима и ружицама [...]“¹⁶⁴ „Једна од најлепших творевина је тај иконостас цркве Светог Спаса у Скољу. На њему је целина изведена као једна равномерна чипка резбарије. Фигуре су сложене у многобројне композиције, везане међу собом врежама вегетације. Све је пуно [...] лишћа, крупних пуних гроздова и великих пољских ружа, између којих се увијеним ваздушним путањама пењу и спуштају, лебдећи око стубића иконостаса мрке, намрштене физиономије људских фигурица. Примитивност и искреност, сељачко одело, тесање ћошкасто, мајсторско, таман онолико колико треба, ни мање ни више, ни сувише површно [...] Чудно химерично звериње, средина између фауне и флоре и велике озбиљне птице

¹⁵⁸ Александар Дероко, *А ондак је...*, 199, 200.

¹⁵⁹ Исто, 202.

¹⁶⁰ Слична композиција у Народном музеју носи назив *Веслачи на Охридском језеру* и датована је у 1935.

¹⁶¹ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикли са чланцима из новина пре Другог светског рата, Д., „Чамци на Охридском и Скадарском језеру су исти онакви какви су били и пре хиљаду година“, 26. новембар 1939, стр. 65.

¹⁶² Радован Поповић, *Животопис Раствка Петровића*, *Rastko Petrović – електронска библиотека*, Београд, 13. мај 2003, на: <https://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/rpetrovic/studije/zbornik2003/grorovic.html> приступљено 6. марта 2020; *Rastko Petrović*, на: <http://www.eserbia.org/sa-people/literature/173-rastko-petrovic> приступљено 6. марта 2020.

¹⁶³ Александар Дероко, *А ондак је...*, 193.

¹⁶⁴ Исто, 220, 222.

Изгнанство из рая (Композиција Јремеа дуборезу из Светој Сијаса)
кат. бр. 102

Дероково *Изінансіво из раја*
публиковано у штампи октобра 1926

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина
Александра Дерока, фасцикла са чланцима из новина
пре Другог светског рата, 4

Дуборезбари, Дерокова илустрација уз чланак
Александар Дероко, „Рождество у Светом Спасу“,
Време, 6. јануар 1928, 18

које се отимају о зрна. И као на готским архитектурама где кроз какво прозорче вири глава – потпис уметника, тако и овде на овим иконостасима често имамо исклесану целу групу радника, представљених на послу, у народној ношњи, подавијених ногу, за тезгама пуним длета и резбарскога алатца.¹⁶⁵ У Дероковој документацији у Архиву САНУ сачуван је снимак цртежа са истим мотивом као у делу *Изінансіво из Раја* из Уметничке збирке САНУ, али сигниран и датован у 1926. го-

дину.¹⁶⁶ Сличан Дероков цртеж публикован је у штампи октобра 1926.¹⁶⁷

Дероко и у Београду наставља са својим познанствима из Париза. Септембра 1939. године Сава Шумановић у Београду отвара изложбу са око 400 својих слика, за које је мајстору требало много боје, а Дероко се присећа како је помогао сликарлу да набави машину за крушење кукуруза, коју је Сава онда прерадио у машину за млевење боје. Шумановић је тако сам себи спровјао сликарски

¹⁶⁵ Александар Дероко, „Рождество у Светом Спасу“, *Време*, 6. јануар 1928, 18.

¹⁶⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9.

¹⁶⁷ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла са чланцима из новина пре Другог светског рата, 4.

Из страшных година II
кат. бр. 79

94

Вечишо човечансво. Пас и три вука II
кат. бр. 104

материјал који би било прескупо да купује готов у количинама које су му биле потребне. Дероко је Шумановићу тада помогао и да добије простор за изложбу у новој згради Универзитета, јер је ректор био Дероков пријатељ Петар Мицић (ректор 1939–1942). Отварање изложбе било је 3. септембра 1939. Убрзо је почeo рат.¹⁶⁸

Одмах по окупацији, Дероко је успео да побегне из немачког заробљеништва пре спровођења у војни логор у Немачкој.¹⁶⁹ У својим уметничким споменама описује како је у новембру 1941, са великом групом српских интелектуалаца, али и комуниста и масона, ухапшен и одведен на Бањицу, где је провео три недеље¹⁷⁰: „Убрзо смо стали. Нека гвоздена капија је зашкрипала. Двориште. Рефлектори у очи. Брзо истоваривање. Силазак у сутерен неке беле касарне. Руке увис. Сви цепови преврнути. Агенти пипају по телу, по сваком шаву. Немци се оштро нешто деру. [...] Затим, један за другим, даље кроз мрачан ходник. Испод крака степеница велике гомиле капута и ципела. То је од оних што су јутрос стрељани, објашњава фолксдојчер који нас спроводи, да би нас, вальда, боље увео у атмосферу.“¹⁷¹

У заробљеништву на Бањици, Дероко је дефинисао поглед на живот: „У ратовима се ипак некако, бар до сада, гинуло као човек, ма и у блату, рову, води... Сада, овде, суочен са том извесношћу, човек је можда највише помишљао како ће бити онима, или оној, које је оставио код куће. [...] Ка-

ко би му сада, чини му се, изгледала привлачнија свака барака неког замишљеног заробљеничког логора, ‘под заштитом Женевске конвенције’, од ове загушљиве и мрачне собетине у сутерену, са киблом на средини... а из које ће изводити по списку или на одбројавање [...] сваког петог или десетог. [...] и тамо ће негде у студи и ноћи копати ров у смрзнутој земљи ашовом [...] затим скидати са себе одело и ципеле [...] и осетити гвоздену жицу како се урезује у зглавке руку укрштених на леђи-ма, тако да ће се због тог неиздрживог бола и оног због босих ногу у смрзнутој новембарској ораници пожелети да се све само што пре сврши... да би после они из друге туре затрпали овај и копали за себе нов ров... Дакле, и ту, пре свега, унижење свега оног најосновнијег човечанског у човеку. [...] И опет револт против свег понижавања и телесне и душевне личности човека.“¹⁷²

У Дероковим цртаним споменама на рат људи су згрчени као пси и вукови у ропцу самртне борбе са средњовековних црквених рељефа које је у младости уметник прецртавао на путовањима по манастирима и касније варирао у алегоријским композицијама.

Дероко је још једном скучио снаге да после Другог светског рата крене даље и да настави и уметничко деловање. Издао је мапу цртежа и акварела *Из циклуса окупације и ослобођења Београда 1941–1944*. Излагао је радове из заробљеништва са другим сликарима.¹⁷³

¹⁶⁸ Александар Дероко, *А ондак је...*, 177, 178.

¹⁶⁹ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 16.

¹⁷⁰ Исто, 15.

¹⁷¹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 114.

¹⁷² Исто, 116, 117.

¹⁷³ Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 58.

Хальине сирельаних

кат. бр. 45

Али и неколико деценија касније у Дерокове цртеже улазе теме о којима је уметник животни став формирао током искушења у логору. У размишљањима о животу, у време ужаса Другог светског рата забележио је: „А са самом идејом смрти човек би, некако, требало да се помири још од рођења. ‘Крчаг иде на воду док...’“¹⁷⁴ Илустрација ове народне мудрости проживљене кроз лично искуство, у Уметничкој збирци појавила се у *Сцени у кафани – илустрацији романа о Толи Манојловићу Моме Димићу из шездесетих година*¹⁷⁵, којој, уз Мому Димића и јунаке његовог романа, присуствује и сам уметник са сликарским прибором у рукама, уз текст: „Живот ти је / (ко то шише ?) / чукнеш ли га мало више / нестане га све до вршка / у шаку ти оста дршка (да простиш)“.

И даље активан као педагог, Дероко се бавио теренским истраживањима и археологијом. Од 1951. радио је на Смедеревској тврђави.¹⁷⁶ Последња археолошка истраживања на овом терену обавио је 1970.¹⁷⁷ Остатке двора Деспота Ђурђа Бранковића у Малом граду истраживао је интензивно у

два наврата, 1956. и 1957, посветивши велику пажњу илустративној документацији.¹⁷⁸ Занимао га је сам живот становништва иза утврђења и кула средњовековних градова у Србији, Црној Гори и Македонији (штампано 1950) и средњовековних градова на Дунаву (1964¹⁷⁹), па је у две истоимене публикације тежио да реконструише њихову свакодневицу, како у миру, тако и под опсадом, а уз детаљне архитектонске скице у илустрацијама је приказивао и оружје које је проучавао *in situ* и према фрескама.¹⁸⁰

Цртежи Смедерева из Уметничке збирке САНУ блиски су Дероковим реконструкцијама живота у Смедереву око 1480. из књиге *Средњовековни традови на Дунаву*.¹⁸¹ Цртеже са истом тематиком чува и Народни музеј у Београду.

На Свету Гору Дероко први пут одлази 1954. и његове посете Атосу и Хиландару изнедриле су књигу *Света Гора*.¹⁸² Касније је на Светој Гори био и 1956, када је датован његов цртеж хиландарске кухиње у Академијиној Збирци, и поново 1965. године.¹⁸³

¹⁷⁴ Александар Дероко, *А ондак је...*, 116.

¹⁷⁵ Момчило Мома Димић (1944–2008), *Живот јивош Тола Манојловић*, 1966; са илустрацијама Александра Дерока, издање Новог дела из 1986.

¹⁷⁶ Група аутора, нав. дело, 11; Зоран М. Јовановић, нав. дело, 16; Мада у свом рукопису сам Дероко бележи да је у градовима на Дунаву био током 1948 – Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла рукописа бр. 2, документ: *Путовања*.

¹⁷⁷ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 46, 47.

¹⁷⁸ Војислав С. Јовановић, „Етнолошки и археолошки рад Александра Дерока“, *Легенде Београдској универзитета, Михаило Петровић-Алас...*, 236, 237.

¹⁷⁹ Ову годину наводи и: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 32; Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 38, 39.

¹⁸⁰ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 16, 17, 32.

¹⁸¹ Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 57.

¹⁸² Зоран М. Јовановић, нав. дело, 17 – наводи да је књига штампана 1967. као и: Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 61; 1970. штампано је и енглеско издање књиге Athos – A. Deroko, *Athos the Holy Mountain*, на: https://www.kupindo.com/Hriscanstvo/45793093_A-DEROKO-ATHOS-THE-HOLY-MOUNTAIN приступљено 9. марта 2020.

¹⁸³ Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, нав. дело, 61.

Појлед на Студеницу кроз ћорзор конака (I)
кат. бр. 48

98

Нацрт за насловну страницу књиже „Света Гора“
кат. бр. 50

Хиландар, 1984
кат. бр. 51

О Хиландару Дероко пише: „Иначе, у манастиру није ‘општежиће’. Сваки монах има своју ћелију (собу, кујну, и шта још хоће, стамбене кризе нема јер места је било за двеста до двеста педесет калуђера некада, сада их је дадесет четворица ...), сам себи кува на пространом огњишту, прастарој монументалној оџаклији.“¹⁸⁴

Дероко је о Хиландару писао и у студијама *Из наше материјалне прошлости и Конаци манастира Хиландара* са Слободаном Ненадовићем.¹⁸⁵

„Конаци као обруч штите унутарње двориште са старом црквом. Доњим спратовима својим они су према шуми затворени као тврђава. Тешке је борбе некада требало водити са гусарима, па и правом војском Каталонаца, који су пљачкали манастире и продавали монахе у робље“¹⁸⁶ пише Дероко, док је његов хоризонтално оријентисани поглед на Хиландар у Уметничкој збирци САНУ из 1984. варијанта вертикално оријентисаног нацрта за корице његове књиге *Света Гора*, са годином 1977. у сигнатурни публиковане верзије¹⁸⁷ и са дрветом преображеним са леве на десну страну.

Хиландар из Уметничке збирке датован је у годину када је аутор своје цртеже и поклонио Академији (1984), али још 1981. је, као један од највећих познавалаца и ревносни истраживач наших старина, Дероко рекао: „У манастире не идем више уопште. А и кад бих могао, због година и снаге,

од којих првих имам већ много а другог још мало, не бих тамо ишао откако је светом овладао овај бучни туризам. Изгубљен у бесомучној гужви, човек више не може ништа ни да види на да пристојно доживи.“¹⁸⁸

Осим документарних ведута, које илуструју Дероков професионални интерес, као сликар Дероко је радио ведуте и у мало другачијем, екстремније експресивном изразу. За Дероков опус је карактеристична ведута *Сећање на Толедо* из октобра 1969. из Академијине Збирке. Иако само варијанта слике са истим мотивом, коју је Дероко излагао и са којим се фотографисао, ова ведута сажима уметникove утиске из посете бројним уметничким музејима.

„Ел Греко витла исто тако усковитланим али већ замишљеним неземаљским визијама па му ни тела људска нису анатомски коректна већ прилагођена општем ефекту визије. Тако и композиција. Тако и боја. Тако и пејзаж (онај величанствени ‘Толедо’ у Америци)“,¹⁸⁹ пише Дероко објашњавајући да је „уметност најплеменитије узбуђење“

и слика свој Толедо са готово исте тачке са које Ел Греко посматра Толедо на поменутој ведути која се данас чува у Метрополитен музеју у Њујорку.¹⁹⁰ „Узбуђења има свуда где има ма и мало уметности и човека који је спреман да се преда том узбуђењу. Не мора то бити Ел Греков мост на Taxу у Толеду и

¹⁸⁴ Александар Дероко, *А ондак је...*, 236.

¹⁸⁵ Зоран М. Јовановић, нав. дело, 17, 30.

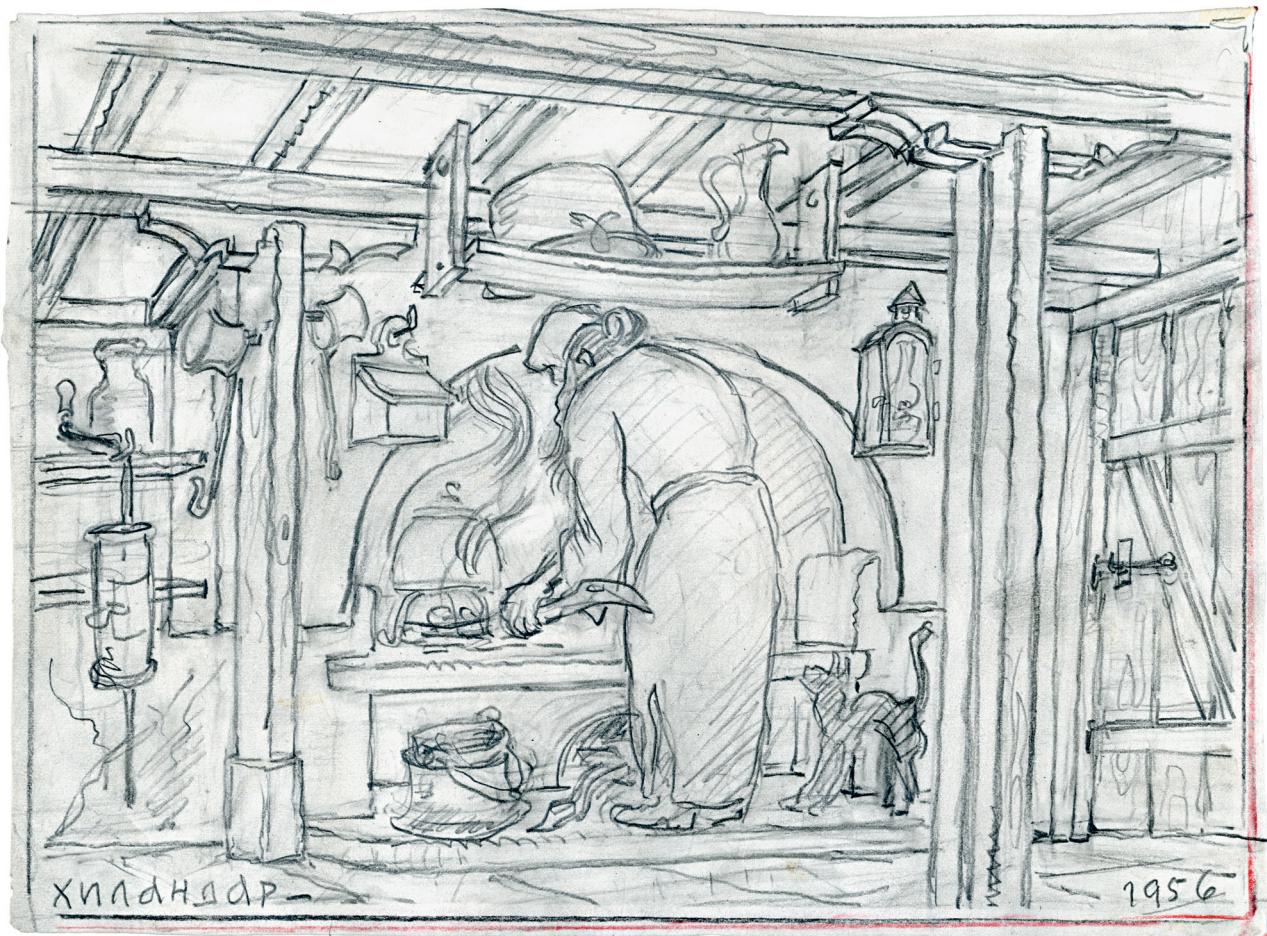
¹⁸⁶ Александар Дероко, *А ондак је...*, 236.

¹⁸⁷ Према репродукцији у: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 29.

¹⁸⁸ „Куће и други неимарски дани“, *Градина*, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 328.

¹⁸⁹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 273.

¹⁹⁰ Александар Дероко, *А ондак је...*, 298 – из интервјуа новинару Драгославу Адамовићу за *Политику*, поводом осамдесетог рођендана А. Дерока.

Монах уз оїнишие, 1956

кат. бр. 81

Toledo - ottobre - 1969

Сећање на Толедо, 1969. (?)

кат. бр. 57

Дероко са својом ведутом са мостом у Толеду

Документација Галерије САНУ, инв. бр. 8301/1-2

Прва слева изложена слика је са мотивом Толеда

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9

сећање на исти призор записан на платну у Њујоршком музеју [...] то може бити и камен под чем-пресима уврх гробља на Корчули са именом дивног, ведрог Петра Палавичинија, или сасвим мала плоча са именом Раствка Петровића, у трави на гробљу у Вашингтону. [...] И дуги прсти Ботичелија [...], све што може узбуђивати, и почетак Вијоновог *Тестамента* и тужна строфа Дисова. Све то – и како кога и како у ком тренутку...¹⁹¹

Пишући о Ел Греку, Веласкезу и Гоји, великаннима шпанског сликарства које је ценио, Дероко је изнео и свој став о улози савременог сликарa: „У време када није било фотографских апарата, а нарочито не филмова у боји, требало је ‘што при-

родније’ представљати. Данас се од сликарства не тражи ни да прича, објашњава, чак ни да било шта представља; оно се свело на мали формат. Отишло је сувише у анализу и сажетост и одбацило све што није чисто сликарска вредност. А ко је данас у стању и да направи онако велика и сликарски бојато испуњена платна?“¹⁹²

Многе Дерокове ведуте датоване су у 1957. годину. Без обзира на то да ли су тада ове из Уметничке збирке реално и настале, или само илуструју сећање сликара на ову годину, 6, 10. и 15. мај 1957. су датуми које носе две париске ведуте.

Дероко је више пута био у Паризу: ту је полагао испите за војног пилота 1915¹⁹³, друговао са

¹⁹¹ Александар Дероко, *А ондак је...*, 301, 302 – из интервјуа новинару Драгославу Адамовићу за *Политику*, поводом осамдесетог рођендана А. Дерока.

¹⁹² Александар Дероко, *А ондак је...*, 273–274, 275.

¹⁹³ Исто, 183.

1973

Појас на Београд, 1973

кат. бр. 58

Растком и са њим упознавао париску културну елиту 1927, а пишући о Растку присећао се да је касније у Париз опет долазио, углавном са супругом, и да су увек бацали пару у Сену пожелевши да се изнова врате у „град светlostи“. ¹⁹⁴ Цртежи у Уметничкој збирци САНУ датовани су у 1957. када је забележено да је уметник Париз посетио приликом конгреса конзерватора. ¹⁹⁵

Дероко је тада са Иванком био и у Напуљу, одакле води порекло двојни аутопортрет са супругом у једној пицерији, датован у 29. јули 1957, а августа 1957. уметник свој цртеж бродића на једра лочира у Барлету (*Барка*, 1957). ¹⁹⁶

Дерокове ведуте из Уметничке збирке САНУ готово увек су насељене људима (осим *Рибарској чамци*, погледа на Хиландар за корице књиге о Светој Гори и варијанте погледа на манастир из 1984). У њима готово да се осећа и присуство самог уметника, као део његовог животног путописа, белешка са неког путовања или слика његовог вољеног родног Београда, а понекад га и сртнемо у том окружењу, као на *Аушгорштешу* (кат. бр. 8) за штафелајем на обали Саве.

У Уметничкој збирци САНУ бројни су Дерокови радови настали као илustrације за књиге његових пријатеља, људи из круга које је са супругом Иванком редовно окупљао „око овалног стола“ у њиховом дому.

Јасно издвојену целину у фонду Уметничке збирке чини низ илustrација које је Дероко изра-

дио са мотивима из сеоског живота, углавном као илustrације за поменути роман Моме Димића о Толи Манојловићу у периоду од 1982. ¹⁹⁷

Средњовековне фреске инспирисале су Дерока и у свакодневним животним стварима: тако, као Софија, Божија премудрост, која инспирише Светог Јована док пише Јеванђеље, или Светог Луку док слика икону, Тола Манојловић инспирише свога творца Мому Димића, понекад и у присуству самог сликара који све то бележи.

„Иначе, где су кости монаха помрлих у току векова?“ пита читаоца Дероко у *Хиландарском пуштосу*. „Изван манастира је мала црква на гробљу. Али гробља скоро и нема. Испод цркве је костурница. Ту је све, јер поступак је овакав: Сваки монах има свог духовног оца. Овај га је увео у свет богоугодника. Кад старији умре, сахране га просто у земљу, без ичега (‘земља јеси ...’). После три године онај млађи откопа гроб. Дотле су већ кости остале потпуно чисте. Прелије их вином и спусти у једнички подрум испод костурнице (а костурница је већ сама подрум цркви). Лобање су, пак, поређане на полице једна до друге и на златно-жутом челу им пише име и година. У костурници су тако сви зидови око покривени. Прозора нема. Гледају тамне очи: *Memento mori!*“ ¹⁹⁸

У својим алегоријским композицијама са црном светлошћу из Уметничке збирке САНУ, Александар Дероко слика лобање сличне онима које је видео у хиландарској монашкој костурници, док људско

¹⁹⁴ Александар Дероко, *А ондак је...*, 192, 193.

¹⁹⁵ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла рукописа бр. 2, документ: *Пуштовања*.

¹⁹⁶ Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла рукописа бр. 2, документ: *Пуштовања – Дероко* наводи да је 1957. са Светозаром Радојчићем био у Италији.

¹⁹⁷ Мома Димић, *Живео живот Тола Манојловић*, Београд: Ново дело, 1986, 255.

¹⁹⁸ Александар Дероко, *А ондак је...*, 237.

Црна свећност, 1978

кат. бр. 133

Александар Дероко у костурници манастира Хиландара, са легендом написаном уметником руком

Архив САНУ, Историјска збирка 14678,
Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5,
Породица, А. Дероко, лично

време истиче у клепсидри, пред непроменљивом панорамом Београда и Победником, крај леша птичице под старом кројачком лутком, за младе парове заљубљених – људи и голубова – почиње ново пролеће.

Суоченог са размишљањима о сопственој пролазности, о коначности живота, срећемо га у годинама боловања у старости... И можда није случајно што у појединим Дероковим композицијама са лобањама препознајемо атмосферу слика младог, прерано умрлог сликарa Игора Васиљева. Дероко је о свом уметничком опредељењу напомену да је у младости ценио дадаизам, а да би, да је „икада био прави сликар“ постао надреалиста и да би преко свог ученика Шејке, покушао да делује у кругу Медиале. Знамо да је Дероко касније сликарски друговао и узајамно сликао портрете са, овом кругу блиским, Милићем од Мачве. „Кроз много шта сам и ја прошао (ако ништа друго, оно

шест пута сам лежао на операционом столу – и то три пута чак под пуном анестезијом – и после свега се будио и кроз полувест и подвест можда више наслућивао и од самог Фројда, а да не помињем она ратовања или оно мало Бањичког логора који се за мене завршио на Јајинцима).“¹⁹⁹

Реминесценције на средњовековну архитектуру, али и скулптуру и сликарство и народну уметност, које је тако дugo и помно током читаве каријере Дероко проучавао на терену, прожимају његов сликарски опус. Нарикаче у *Ојлакивању* и *Рахиља* која плаче на гробљу са стећцима у подножју моста преко кога се у Албанију повлачила српска војска, на Дероковим ламентима преузете су са византијских и српских фресака. Сигурно није случајно Дероко варијацију овог мотива искористио као илustrацију у својој мемоарској књизи из осамдесетих година уз интервју који је, као млади научник, истраживач средњовековне уметности,

¹⁹⁹ „Куће и други неимарски дани“, Градина, 8–9, 1981. у: Александар Дероко, *А ондак је...*, 328, 329.

Лешар у Студеници, 1967

кат. бр. 131

Ламеній над Србіјом 1813

кат.бр. 111

Детаљ фреске Страшног суда у цркви у Липљану

Липљанска црква, Страшни суд,

на: <https://www.blagofund.org/Archives/Lipljan//sr/Pictures/Interior/Narthex/282N2956.html> приступљено 29. марта 2020

Композиција *Велики океан*, сликарна, а не цртана варијанта, налазила се на зиду у уметниковом стану
Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 5, Породица, А. Дероко, лично

дао за *Време* 1934. године Милошу Ћрњанском
(1956. аутору *Ламенћа над Београдом*).²⁰⁰

О конкретном начину интерпретације и степену преузимања изворног мотива са црквеног живописа, најбоље сведочи поређење оригиналне фреске и конкретног ликовног рада Александра Дерока. Комбиновањем симбола, као пиктограмима свог особеног, надреалистичког језика, Дероко слободно комуницира са посматрачем.

Осушене руже у вази, сусрети месеца и сунца на фону звезданог неба, по коме лете авиони, кројачке лутке, сијалице које бацају црну светлост, голубице са маслиновом гранчицом, воде океана персонификоване ликовима са средњовековних фресака и често премошћене реке којима плутају људи, рибе и њихови kosturi, бродови и чамци сустижући једни друге у незадрживом ковитлацу даље причају и приводе крају уметникову епопеју.

²⁰⁰ Александар Дероко, *А ондак је...*, 293–297.

Из цркве у Лијлану
кат. бр. 117

Велики океан (из Лијлана)
кат. бр. 118

Тематски каталог радова Александра Дерока у Уметничкој збирци САНУ¹

Аутопортрети²

1. Аутопортрет са кайом, 1922³

туш на папиру, 292 × 210 mm

сигн. д. д.: 1922

инв. бр. 942

поклон аутора 1984⁴

2. Аутопортрет, 1943

темпера на картону, 554 × 420 mm

сигн. д. л.: 1943

инв. бр. 858

3. Шарени аутопортрет, 1972

темпера на картону, 478 × 355 mm

сигн. д. л.: септ / 972

инв. бр. 862

4. Аутопортрет са телефоном, 1974

темпера на картону, 718 × 440 mm

сигн. г. л.: 16^оIX·974 / на дан мог / 80-ог рођендана;

г. д.: Иванки

инв. бр. 866

5. Аутопортрет у ћлавом, 1975

темпера на картону, 500 × 355 mm

сигн. с. л.: нов / 975

инв. бр. 867

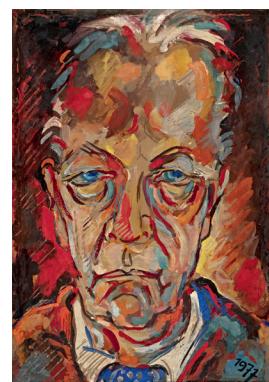
6. Аутопортрет, 1977

темпера на картону,

485 × 340 mm

сигн. д. д.: 1977

инв. бр. 869

¹ Кatalog је приређен на основу података које је прикупила Оливера Мильковић.

² У оквиру тематских целина, где је то било могуће, радови су поређани према времену настанка. Црном бојом су штампани редни бројеви оних каталогских јединица чије су репродукције публиковане у већем формату, у оквиру текста; ружичастом бројеви јединица чија се репродукција публикује у оквиру Тематској капшалој.

³ Варијанта оваквог аутопортрета датована у исту годину чува се у Народном музеју у Београду.

⁴ За све остале радове за које није наведен начин набавке подразумева се да су део ауторовог поклона из 1984. године.

7. Аућојорићећ са наочарима, 1980
темпера на картону, 688 × 490 mm
сигн. д. л.: 1980
инв. бр. 870/1
(на полеђини Жена лежи ћред оједалом, 1980?)

8. Сликар ћред јанорамом Београда⁵
туш, оловка, бела темпера
на папиру, 453 × 370 mm
без сигн.
инв. бр. 936

9. Иденитишет I⁶
туш на папиру, 304 × 194 mm
без сигн.
инв. бр. 938/2

10. Иденитишет II, 1983⁷
туш на папиру, 304 × 230 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 938/1

11. Укрићени ђорђрећи
и женски акц I, 1962
оловка на папиру, 262 × 330 mm
сигн. г. л.: 1962
инв. бр. 894

12. Сликање аућојорићећа, 1972
темпера на картону, 680 × 492 mm
сигн. г. л.: 1972
инв. бр. 861

13. Аућојорићећ са сујругом, 1973
темпера на картону, 490 × 665 mm
сигн. д. д.: 1973
инв. бр. 865

14. Укрићени ђорђрећи
и женски акц II, 1980
туш на папиру, 298 × 365 mm
сигн. д. л.: 1980 / Ал. Д.
инв. бр. 895

⁵ Верзија овог дела изложена у Народном музеју у Београду 1984. у сигнатури датована је у 1980. годину – Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9. Три варијанте овог дела које се данас чувају у Народном музеју за ведене су као За штрафелаем и За штрафелаем на Ушћу, 1979.

⁶ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (114) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁷ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (115). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

Портрети

15. Портрет Светије Мандића I, 1967
фломастер на папиру, 347 × 217 mm
сигн. д. д.: фебр / 967
инв. бр. 940

16. Портрет Марина Тартаље, 1976
темпера на картону, 492 × 337 mm
сигн. д. л.: 13·I-/ 976
инв. бр. 868

17. Портрет (Светије Мандића II или)
Бојдана Бојдановића, 1981
фломастер на папиру, 260 x 172 mm
сигн. д. д.: октоб / 981
инв. бр. 941

18. Портрет Бојдана Бојдановића
фломастер на папиру, 288 × 260 mm
сигн. г. д.: Друг / Б. / Б
инв. бр. 945

19. Портрет Милића од Мачве I, 1983
оловка на папиру, 262 × 170 mm
сигн. д. д.: 1983 / од Мачве / Милић
инв. бр. 943

20. Портрет Милића од Мачве II, 1983
оловка на папиру, 260 × 174 mm
сигн. д. д.: 10/IV/83
инв. бр. 944

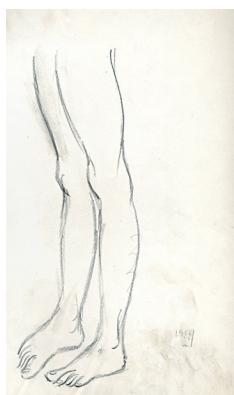
21. Портрет Моме Димића I, 1983
оловка на папиру, 275 × 192 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 934

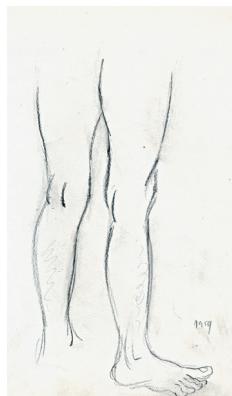
22. Портрет Моме Димића II, 1983
оловка на папиру, 249 × 178 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 935

Анатомске студије, фигуре

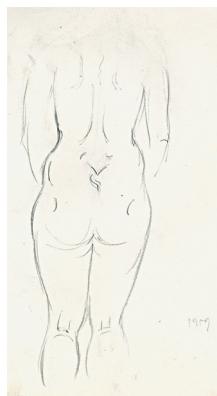
23. Ноћ са сјеверне I, 1959
оловка на папиру, 387 × 255 mm
сигн. д. д.: 1959
инв. бр. 2445
поклон Слободана Ненадовића 1997

24. Ноћ са сјеверне II, 1959
оловка на папиру, 420 × 296 mm
сигн. д. д.: 1959
инв. бр. 2446
поклон Слободана Ненадовића 1997

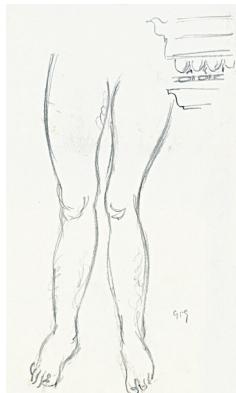
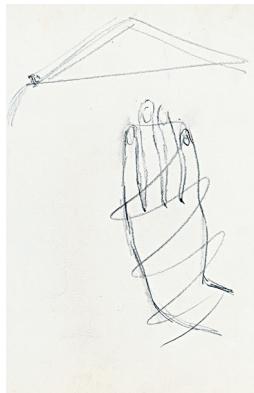

25. *Hoće sa leđa*, 1959
оловка на папиру, 390×250 mm
сигн. д. д.: 1959
инв. бр. 2447
поклон Слободана Ненадовића 1997

27. *Haća žena sa leđa*, 1959
оловка на папиру, 438×316 mm
сигн. д. д.: 1959
инв. бр. 966

28. *Доњи део шела са леђа*
оловка на папиру, 500×352 mm
сигн. д. д.: В
инв. бр. 2449
поклон Слободана Ненадовића 1997

29. *Hoće са јредње спране
и антички фриз*, 1959
оловка на папиру, 423×293 mm
сигн. д. д.: 959
инв. бр. 2448/1
(на полеђини Тимјанон и шака)
поклон Слободана Ненадовића 1997

30. *Тимјанон и шака*, 1959
оловка на папиру, 423×293 mm
без сигн.
инв. бр. 2448/2
(на полеђини *Hoće са јредње спране и антички фриз*)
поклон Слободана Ненадовића 1997

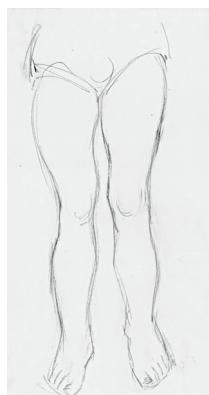

31. Руке
оловка на папиру, 421×294 mm
без сигн.
инв. бр. 965

32. Жена се свлачи, 1965
туш на папиру, 350×263 mm
сигн. д. л.: 965
инв. бр. 887

33. Веснине ноће, 1973
оловка на папиру, 493×378 mm
сигн. д. д.: Весна / 18-IX-973
инв. бр. 960

34. Студија I, 1973
оловка на папиру, 418×368 mm
сигн. д. д.: Весна / 18-IX-973
инв. бр. 962

35. Ноће, 1973
оловка на папиру, 491×330 mm
без сигн.
инв. бр. 959

36. Студија ноћи, 1973
оловка на папиру, 426×335 mm
сигн. д. д.: Весна / 18-IX-973
инв. бр. 961

⁸ Слика са истим мотивом датована је у 1970. годину – Ж. М., нав. дело; слична цртана композиција, идентичног назива, сигнатуром датована у 1983, публикована је у: Група аутора, нав. дело (102).

37. Две скујдије, 1973

оловка на папиру, 502 × 359 mm

сигн. д. д.: Весна / 18-IX-973

инв. бр. 964

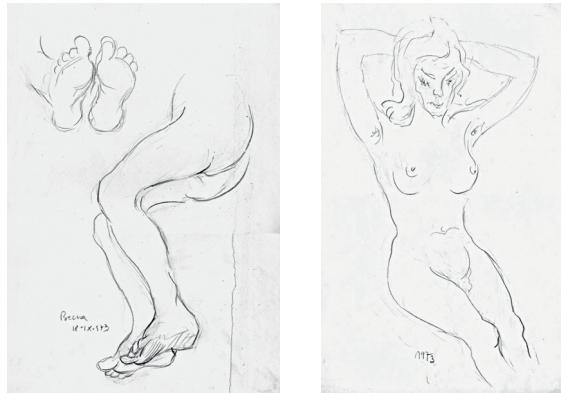

38. Женски акт, 1973

оловка на папиру, 576 × 360 mm

сигн. д. с.: 1973

инв. бр. 958

39. Лежећи женски акт

оловка на папиру, 290 × 417 mm

без сигн.

инв. бр. 967

40. Женски акт са чардакама

туш, оловка на папиру, 410 × 429 mm

без сигн.

инв. бр. 968

41. Жена прејед оледалом

(прво евидентирано као *Две жене*), 1980

темпера на картону, 459 × 650 mm

сигн. д. д.: 1980

инв. бр. 871

42. Жена лежи прејед оледалом, 1980. (?)

оловка на папиру, 688 × 490 mm

без сигн.

инв. бр. 870/2

(на полеђини *Аутопортрет са наочарима*, 1980)

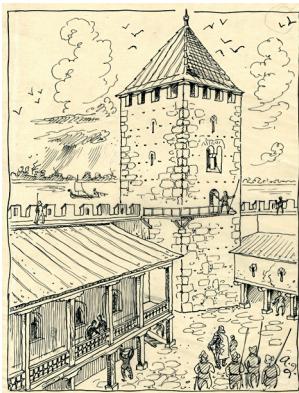
43. Сликар и девојица, 1983⁸

туш на папиру, 292 × 202 mm

сигн. д. д.: 1983

инв. бр. 937

Мртве природе

44. Знамења великої ратса 1912–1918⁹
туш на папиру, 305 × 209 mm
без сигн.
инв. бр. 978

45. Хаљине стрељаних
туш на папиру, 252 × 183 mm
сигн. г. д.: Хаљине / стрељаних
инв. бр. 977

Ведуте¹⁰

46. Град Смедерево I
туш на папиру, 338 × 256 mm
сигн. д. д.: А. Д.
инв. бр. 956

47. Град Смедерево II
туш и оловка на папиру, 202 × 253 mm
сигн. г. с.: А. Д.
инв. бр. 957

48. Појлед на Студеницу кроз прозор конака I¹¹
оловка на папиру, 704 × 503 mm
без сигн.
инв. бр. 2132/1
(на полеђини *Појлед на Студеницу кроз прозор конака II*)
поклон Слободана Ненадовића 1997

49. Појлед на Студеницу кроз прозор конака (II)
оловка на папиру, 704 × 503 mm
без сигн.
инв. бр. 2132/2
(на полеђини *Појлед на Студеницу кроз прозор конака I*)
поклон Слободана Ненадовића 1997

⁹ Идентична композиција, назvana *Знамења великої ратса*, публикована у: Група аутора, нав. дело (79) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Слична композиција, која се чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Оглича из свештескої ратса*.

¹⁰ Приближна хронологија успостављена је у оквиру сваког топонима, а у складу са временом боравка уметника на том месту.

¹¹ Скица за слику *Пролеће у Студеници*, 1979. (1987. слика је била у власништву аутора, репродукција се чува у Документацији Галерије САНУ, инв. бр. 3591). Слика са истим мотивом излагана је у Културном центру 1980. (снимак из Документације Галерије САНУ, инв. бр. 8299/6).

50. Нацрт за насловну страницу књиџе „Света Гора“

оловка на папиру, 602 × 473 mm

без сигн.

инв. бр. 2130

поклон Слободана Ненадовића 1997

51. Хиландар, 1984

фломастер и оловка на папиру, 430 × 538 mm

сигн. д. д.: Ал. Д. 984

инв. бр. 946

52. Париз I, 1957¹²

оловка на папиру, 383 × 161 mm

сигн. д. с.: 6-V-957

инв. бр. 922

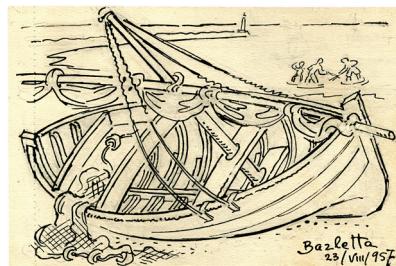
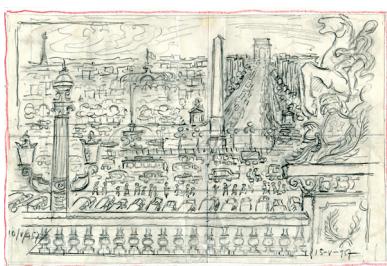
53. Париз II, 1957

оловка на папиру, 220 × 327 mm

сигн. д. л.: 10/V/957;

д. д.: 15-V-957

инв. бр. 923

54. Барка, 1957¹³

туш на папиру, 138 × 202 mm

сигн. д. д.: Barletta / 23/VIII/957

инв. бр. 955

55. Бродоградилиште¹⁴

фломастер на папиру, 213 × 310 mm

без сигн.

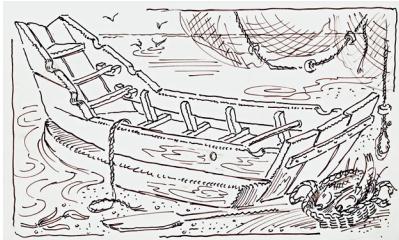
инв. бр. 952

¹² Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, датована у исту годину, заведена је као Улица у Паризу.

¹³ Слична композиција у Народном музеју у Београду, настала исте године, заведена је као Једрилица на обали.

¹⁴ Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као Бродови на обали и у сигнатури је датована у 1957. и лоцирана у Кјођу (Chioggia).

Апстрактне композиције

56. Рибарски чамац¹⁵

фломастер на папиру, 248 × 426 mm
без сигн.

инв. бр. 951

57. Сећање на Толедо, 1969. (?)¹⁶

туш на папиру, 286 × 215 mm
сигн. д. л.: Toledo – otubre – 969
инв. бр. 921

58. Појлед на Београд, 1973

темпера на картону, 500 × 690 mm
сигн. г. д.: 1973
инв. бр. 864

59. Између Авала и Калемегдана. Родни крај¹⁷

фломастер на папиру, 390 × 297 mm
сигн. г. л.: Родни крај; г. д.: Авала;
с. л.: Калемегдан; д. л.: 1910 год.;
д. д.: Река / Сава / Воз / за кланицу
инв. бр. 969

60. Абстракција I, 1972

темпера на картону, 685 × 490 mm
сигн. д. д.: 3-XI-72
инв. бр. 859

61. Абстракција II, 1974

уље на картону, 498 × 690 mm
без сигн.
инв. бр. 875

62. Абстракција III, 1977

темпера на картону, 411 × 610 mm
сигн. д. д.: Ал. Д. / 1977
инв. бр. 863

63. Абстракција IV¹⁸

туш на папиру, 340 × 400 mm
без сигн.
инв. бр. 876

¹⁵ Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Рибарски чамац* и датована је у 1960.

¹⁶ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (110) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

¹⁷ Готово идентична композиција публикована у: Група аутора, нав. дело (73) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

¹⁸ Ова композиција је у: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 58, репродукована оријентисана вертикално.

64. Айсіракција V

темпера на папиру, 320 × 360 mm
без сигн.
инв. бр. 877

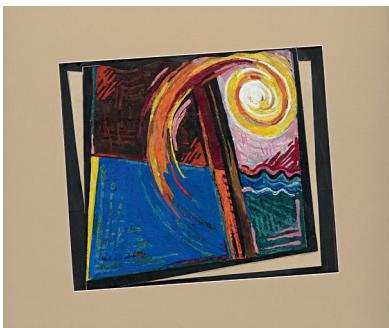
Жанр сцене¹⁹

65. Мајка кува кафу²⁰

туш на папиру, 325 × 188 mm
без сигн.
инв. бр. 939

66. Аласи, 1973²¹

темпера на картону, 499 × 693 mm
сигн. д. с.: Још једна / прича из / Београда
мога детињства
инв. бр. 874

67. Јеројлан 1910. године,²² 1983

туш, бела темпера на папиру, 290 × 217 mm
сигн. д. л.: Јероплан 1910. год.; д. д.: 1983
инв. бр. 971

68. Нацрт за насловну страну књије

,„А ондак је леђијо јеројлан наг Београдом“, 1983
оловка на папиру, 675 × 692 mm
сигн. д. д.: Ал. Д. (двеструко, преклопљено) / 1983
(98 удвојено) / Ал. Д.
инв. бр. 2131
поклон Слободана Ненадовића 1997

69. А ондак је леђијо јеројлан наг Београдом

фломастер на папиру, 382 × 257 mm
без сигн.
инв. бр. 970

¹⁹ Следи се приближна хронологија приказиваних тема и мотива у складу са уметником биографијом.

²⁰ Ова композиција у САНУ првобитно је била забележена као *Иванка кува кафу*. У: Марија Вранић-Игњачевић, Дубравка Милошевић, *Лејенде Београдског универзитета, Александар Дероко (1894–1988). Каталог изложбе*, Београд: Универзитет у Београду; Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду, 2004, 20, на: www.arh.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2018/11/Aleksandar_Deroko_Legende_Beogradskog_univerziteta-katalog_izlozbe.pdf, приступљено 9. марта 2020. Идентична женска фигура с леђа, укомпонована са фигуrom Стевана Сремца идентификована је и од самог Дерока у потпису као његова мајка у својој кухињи. Слична композиција чува се у Народном музеју под називом *Стеван Сремац у кујни моје мајшере* и датована је у 1978.

²¹ Слика је излагана у Културном центру на изложби А. Дерока коју је организовала Галерија САНУ 1980.

²² Александар Дероко, *А ондак је...*, варијанта цртежа без дечака који учи да плива, већ са бродом у средишту, репродукована је у истоименој књизи на корицама (цртеж за омот корице је колорисан). Готово идентична композиција, именована је *Далеко време Младости*, публикована у: Група аутора, нав. дело (75) – Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

70. Први јеројлан над Београдом²³
туш на папиру, 273 × 197 mm
сигн. д. с.: Први јероплан над Београдом
инв. бр. 972

71. Берба и муљање трожђа на Искији 1918.²⁴
туш на папиру, 398 × 274 mm
сигн. д. л.: Ischia – 918.
инв. бр. 924

72. Петрова црква у Расу (1920)²⁵
туш, бела темпера на папиру, 307 × 207 mm
сигн. д. д.: Петрова / црква / у Расу / 1920. год
инв. бр. 909

73. Једно сећање на 1926. годину, 1972
уље на картону, 493 × 690 mm
сигн. д. л.: Једно сећање на 1926 год; д. д.: 972
инв. бр. 860

74. Расјко на Лиму (1922)²⁶
оловка на папиру, 277 × 200 mm
сигн. д. д.: 1922
инв. бр. 948

75. Расјко на Јрају
фломастер на папиру, 282 × 167 mm
без сигн.
инв. бр. 949

76. Човек и час сјавају, 1940²⁷
туш на папиру, 201 × 250 mm
сигн. д. д.: Ал. Д. / -940
инв. бр. 926

77. Београд у сећањима 1941–1944
оловка на папиру, 412 × 295 mm
без сигн.
инв. бр. 973

²³ Идентична композиција, датована у период 1980–1984. именована је *Први аеројлан над Београдом*, публикована у: Група аутора, нав. дело (74) – Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

²⁴ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (108) – датована је у 1982. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Вино из Италије*.

²⁵ Репродуковано у: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 20.

²⁶ Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *На реци Лиму*, а из сигнатуре се види да је настала „по скици из 1920.“

²⁷ Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Одмор*.

78. Из страшних година I
туш на папиру, 255 × 186 mm
без сигн.
инв. бр. 974

79. Из страшних година II²⁸
туш, фломастер на папиру, 315 × 230 mm
без сигн.
инв. бр. 975

82. У научној йицији, 1957³⁰
оловка, фломастер на папиру, 483 × 392 mm
сигн. д. л.: Napule / 29–VII–957
инв. бр. 920

80. Из страшних година III
туш, фломастер на папиру, 310 × 220 mm
без сигн.
инв. бр. 976

81. Монах уз ојнишиће, 1956²⁹
оловка на папиру, 197 × 265 mm
сигн. д. л.: ХИЛАНДАР; д. д.: 1956
инв. бр. 947

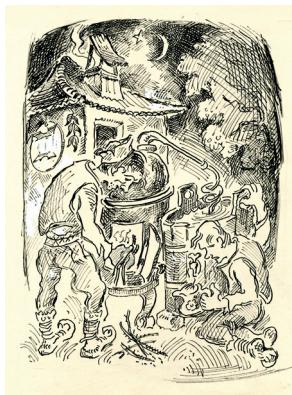
83. Четири ванземаљске силе
оловка на папиру, 390 × 275 mm
сигн. д. д.: четири ванземаљске силе
инв. бр. 931

²⁸ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (83) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

²⁹ Слична композиција публикована је у: Александар Дероко, *Из материјалне културе прошлости. Етнографске белешке*, Споменик САНУ, CXII, Београд 1963, сл. 11 са потписом „оцак-кухиња у једној келији“.

³⁰ Пречишћена варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Италија – у кафани*.

84. Каг иошече првенац³¹
туш на папиру, 399 × 275 mm
без сигн.
инв. бр. 925

85. Жешелац³²
фломастер на папиру, 387 × 278 mm
без сигн.
инв. бр. 928

86. У славу Сезана, 1983³³
туш на папиру, 374 × 290 mm
сигн. д. л.: 1983; д. с.: Живијо / Сезан
инв. бр. 893

87. Тола и гве бабе³⁴
оловка на папиру, 430 × 295 mm
без сигн.
инв. бр. 930

88. Каг се Тола клађо...³⁵
туш на папиру, 410 × 290 mm
без сигн.
инв. бр. 933

³¹ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (109) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Слична композиција публикована је две године касније у: Мома Димић, *Живео живош...*, 192; Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Шљивовица из Шумадије*.

³² Елементи ове композиције публиковани су у: Мома Димић, *Живео живош...*, 88; Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Косач*.

³³ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (106). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Слична композиција публикована је две године касније у: Мома Димић, *Живео живош...*, 151; Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Карпашоши*.

³⁴ Слична композиција публикована је у: Мома Димић, *Живео живош...*, 122.

³⁵ Слична композиција публикована је у: Мома Димић, *Живео живош...*, 52; Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Каг се Тола ойклађивао*.

89. Тола инсистише Мому Димића³⁶
оловка на папиру, 383 × 274 mm
без сигн.
инв. бр. 932

90. Мома, Тола и ја, 1983³⁷
туш на папиру, 399 × 307 mm
сигн. д. л.: За Толу и Мому –; д. с.: 1983
инв. бр. 927

91. Сцена у кафани
оловка, фломастер на папиру, 338 × 262 mm
без сигн.
инв. бр. 929

Мотиви са теренских истраживања

92. 1–6 Шест кружних рељефа из средњег века
туш на папиру, 520 × 393 mm

1. сигн. д. л.: Раваница
 2. сигн. д. д.: Охрид
 3. сигн. д. л.: Дечани
 4. сигн. д. д.: Равена
 5. сигн. д. д.: Каленић
 6. сигн. д. л.: Хиландар
- инв. бр. 896

98. Моћниви са студеничке скулптуре³⁸
туш на папиру, 277 × 204 mm
без сигн.
инв. бр. 904

99. Моћниви са дечанске скулптуре³⁹
туш на папиру, 272 × 202 mm
без сигн.
инв. бр. 906

³⁶ Варијанта овог дела, које се данас чува у Народном музеју у Београду, заведена је као *Толин дух бди над Момом*.

³⁷ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (107). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Готово идентична композиција публикована је у: Мома Димић, *Живео живош...*, 210

³⁸ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (80) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

³⁹ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (86) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

100. Трајом ишицеzлих коjаничара⁴⁰
туш на папиру, 312 × 219 mm
без сигн.
инв. бр. 905

101. Орфеј (Давид?)
туш на папиру, 175 × 128 mm
без сигн.
инв. бр. 908

102. Изгнањство из раја
(Композиција према дуборезу из Светог Спаса)⁴¹
туш на папиру, 321 × 219 mm
сигн. д. д.: Изгнање из Раја
инв. бр. 899

103. Пас и ћери вука I, 1982
туш на папиру, 189 × 320 mm
сигн. д. л.: 1982
инв. бр. 917

104. Вечито човечанство.
Пас и ћери вука II⁴²
туш на папиру, 287 × 212 mm
без сигн.
инв. бр. 918

105. Голуб и два вука
туш на папиру, 178 × 229 mm
сигн. д. д.: Ал. Д.
инв. бр. 919

⁴⁰ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (88) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁴¹ Слична композиција, сигнирана Свети Спас, публикована у: Група аутора, нав. дело (87) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁴² Готово идентична композиција, именована Вечито човечанство, публикована у: Група аутора, нав. дело (81) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

106. Две наје девојчице, 1925⁴³
туш на папиру, 272 × 163 mm
сигн. д. д.: 1925
инв. бр. 915

107. Девојчице на сескиринском тробљу, 1983⁴⁴
туш на папиру, 305 × 210 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 916

108. Свети Ђорђија и Ева⁴⁵
туш на папиру, 296 × 392 mm
сигн. г. д.: Ева; д. д.: Св. Ђорђија
инв. бр. 900

109. Свети Ђорђе убија ајдагуј⁴⁶
туш на папиру, 272 × 143 mm
без сигн.
инв. бр. 907

110. Алејоријска композиција
са арханђелом Михаилом
оловка на папиру, 900 × 628 mm
без сигн.
инв. бр. 2129
поклон Слободана Ненадовића 1997

111. Ламенӣ нај Србијом 1813
темпера на картону, 680 × 500 mm
без сигн.
инв. бр. 873

112. Ламенӣ
туш на папиру, 365 × 262 mm
без сигн.
инв. бр. 914

113. Оилакивање, 1983
темпера на картону, 680 × 495 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 872

⁴³ Слична композиција која се чува у Народном музеју у Београду датована је у 1924. годину.

⁴⁴ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (85). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Репродуковано у: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 39.

⁴⁵ Идентична композиција, именована Ева и Свети Ђорђија, публикована у: Група аутора, нав. дело (76) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁴⁶ Идентична композиција, именована Рајник и ајдагаја, публикована у: Група аутора, нав. дело (78) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта овог дела данас се чува у Народном музеју у Београду.

114. Милешевски анђео стасава лађу у бури⁴⁷

туш на папиру, 300 × 210 mm

сигн. г. л.: Милешева

инв. бр. 901

115. Мотиви из Грачанице⁴⁸

туш на папиру, 275 × 202 mm

сигн. д. д.: Грачаница

инв. бр. 903

116. Са зидова Велућа, 1983⁴⁹

туш на папиру, 318 × 210 mm

сигн. д. д.: 1983

инв. бр. 902

117. Из цркве у Лийљану⁵⁰

туш на папиру, 376 × 264 mm

сигн. д. л.: Липљан

инв. бр. 897

118. Велики океан (из Лийљана)⁵¹

туш на папиру, 319 × 230 mm

сигн. д. л.: Велики / окејан /

(са фреске / страшнога Суда⁵²

инв. бр. 898

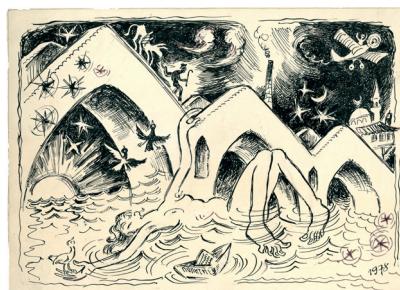
Алегоријске композиције

119. Рађање Венере III, 1978

туш, фломастер на папиру, 283 × 390 mm

сигн. д. д.: 1978

инв. бр. 882

⁴⁷ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (98) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Слична композиција која се чува у Народном музеју у Београду носи назив *Жена са једрењаком*.

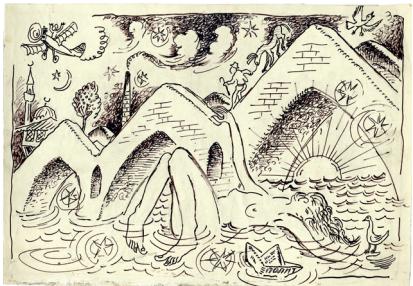
⁴⁸ Идентична композиција, под називом *Грачанички Страшни суд*, публикована у: Група аутора, нав. дело (112) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁴⁹ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (91). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁵⁰ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (89) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта композиције чува се у Народном музеју у Београду.

⁵¹ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (95) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта композиције под називом *Жена са једрилицом* чува се у Народном музеју у Београду.

⁵² На делу пише баш тако – прим. аут.

120. Рађање Венере II

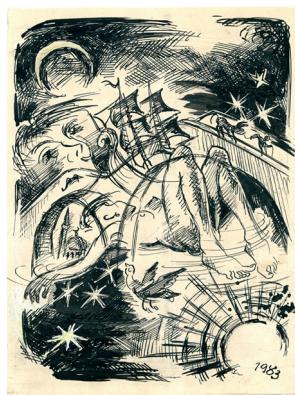
фломастер на папиру, 265 × 382 mm
без сигн.
инв. бр. 881

121. Рађање Венере

(са цртежом Расића Пејровића), 1981
туш на папиру, колаж, 396 × 571 mm
сигн. на налепљеном цртежу, горе: сребро; доле:
Велуће рељеф / обојен / на гробу из великог рата
сигн. д. л.: Лево налепљен цртеж Растика / Петровића;
д. д.: Рађање Венере / из таласа окејана
инв. бр. 878

122. Рађање Венере из морских таласа, 1981

фломастер на папиру, 298 × 427 mm
сигн. д. л.: прилепљено / (цртеж Растика Петровића);
д. д.: Рађање Венере / из морских таласима⁵³ 1981
инв. бр. 879

123. Рађање Венере I, 1983⁵⁴

туш, бела темпера на папиру, 283 × 200 mm
сигн. д. л.: 1983 – ; д. д.: Рађање Венере
инв. бр. 880

124. Снови између Сунца и Месеца, 1983⁵⁵

туш на папиру, 285 × 215 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 883

⁵³ На делу пише баш тако – прим. аут.

⁵⁴ Идентична композиција, назvana *Rađanje Venere*, публикована је у: Група аутора, нав. дело (77). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁵⁵ Идентична композиција, публикована је у: Група аутора, нав. дело (103). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

125. *Међу јавом и међу сном*, 1983⁵⁶
туш на папиру, 294 × 202 mm
сигн. д. л.: 1983
инв. бр. 884

126. *Кубаџица под звездама*, 1983⁵⁷
туш на папиру, 323 × 242 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 886

127. *Troje u чамцу*⁵⁸
оловка на папиру, 192 × 250 mm
без сигн.
инв. бр. 953

128. *Људи, рибе, ћишице*⁵⁹
фломастер, туш на папиру, 355 × 260 mm
без сигн.
инв. бр. 950

129. *Четири веслача*, 1957
оловка на папиру, 157 × 197 mm
сигн. д. д.: Barletta / 23/VIII/957
без сигн.
инв. бр. 954

↗

⁵⁶ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (90). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁵⁷ Идентична композиција, публикована је у: Група аутора, нав. дело (100). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁵⁸ Варијанта композиције чува се у Народном музеју у Београду.

⁵⁹ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (93) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

130. Балканска симфонија⁶⁰
туш на папиру, 317 × 228 mm
без сигн.
инв. бр. 885

131. Петар у Студеници, 1967⁶¹
оловка на папиру, 252 × 340 mm
сигн. д. л.: Лета Господњег 1967 / индиктиона 10/IX;
д. д.: Једноме / Петру / за успомену / на Студеницу /
(некад ловиште / зверем) / или ти пак / „Сан летње
ноћи“ / од Шакспеареа / и т. д.
инв. бр. 910

133. Црна светлост, 1978
туш на папиру, 446 × 525 mm
сигн. д. д.: 1978
инв. бр. 888

134. Црна светлост I⁶²
туш на папиру, 344 × 284 mm
сигн. д. д.: I. / Црна светлос
инв. бр. 889

132. Црна светлост, 1970
оловка на папиру, 294 × 205 mm
сигн. г. д.: 1970
инв. бр. 891

135. Црна светлост II, 1983⁶³
туш на папиру, 323 × 224 mm
сигн. д. л.: Црна светлост - II; д. д.: 1983
инв. бр. 890

136. Небеска и земаљска Студеница⁶⁴
туш на папиру, 345 × 250 mm
без сигн.
инв. бр. 911

⁶⁰ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (101) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта овог цртежа репродукована у: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 61 – датована је у 1983. годину.

⁶¹ Слика истог назива и сличног мотива, датована у 1967, 1987. била је у власништву аутора, репродукција се чува у Документацији Галерије САНУ, инв. бр. 3605.

⁶² Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (92) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁶³ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (94). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁶⁴ Готово идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (99) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

137. Прошицање времена, 1983⁶⁵
туш на папиру, 335 × 230 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 913

138. „Voyage“, 1983⁶⁶
туш на папиру, 310 × 210 mm
сигн. д. д.: 1983
инв. бр. 912

139. Лирски и юрозни концерти⁶⁷
туш на папиру, 372 × 256 mm
без сигн.
инв. бр. 892

140. Новоодишића честитка,⁶⁸ 1983 (?)
туш на папиру, 236 × 162 mm
без сигн.
инв. бр. 979

⁶⁵ Идентична композиција, идентичног назива, публикована је у: Група аутора, нав. дело (104). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији.

⁶⁶ Идентична композиција, назvana Путовање, публикована је у: Група аутора, нав. дело (96). Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. На зиду у Дероковом стану слика према којој је рађено ово дело датована је у 1967. Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9.

⁶⁷ Идентична композиција, идентичног назива, публикована у: Група аутора, нав. дело (105) – датована је у период 1980–1984. Могуће је да је Дероко САНУ поклонио цртеж намењен наведеној публикацији. Варијанта ове алегоријске композиције датована је у 1970. годину – Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла бр. 9.

⁶⁸ Слична честитка чува се и у фонду Народног музеја у Београду.

Мапа у којој је Александар Дероко
поклонио серију својих радова
Уметничкој збирци САНУ

Александар
Дероко

-100-

Чртежна
1970-1984

Преглед архитектонских радова Александра Дерока¹

1925.

Сиомен-костарница, острво Видо. Конкурсни рад.
Три варијанте идејних решења (није реализовано).

1925.

Скица за сиомен-цркву.
Идејно решење унутрашњости цркве.
Без ближих података (није реализовано).

1926.

Сиомен-капела са костарницом, Зејтинлик
у Солуну. Конкурсни рад. Идејно решење
(није реализовано).

1926.

Храм Светој Саве, Београд. Дипломски рад.
Идејно решење (није реализовано).

До 1926.

Црква у Лешниковцу код Пожаревца,
са П. Поповићем (реализовано).

1926.

Кућа са таражом (у винограду) П. Христића.
Без ближих података (непознато).

1927.

Кућа пуковника Елезовића у Његошевој 26, Београд.
(реализовано).

1927. (1931)

Кућа Обрада Симића у Тузланској 25 (?), Београд.
(реализовано).

1927.

Сиоменик Војводи Путнику у Београду. Конкурсни
рад. Идејно решење (није реализовано).

1927.

Храм Светој Саве у Београду. Конкурсни рад.
Идејно решење (није реализовано).

1928.

Црква брвнара (за 120 особа). Идејно решење.
Без ближих података (није реализовано).

1928.

Сеоска црква (градња најскромнијим средствима).
Идејно решење. Без ближих података
(није реализовано).

1929.

Надгробна капела породице Барловић
на Новом гробљу, Београд (реализовано).

1929.

Кућа на улици Јованове 79. и Доситејеве, Београд
(реализовано).

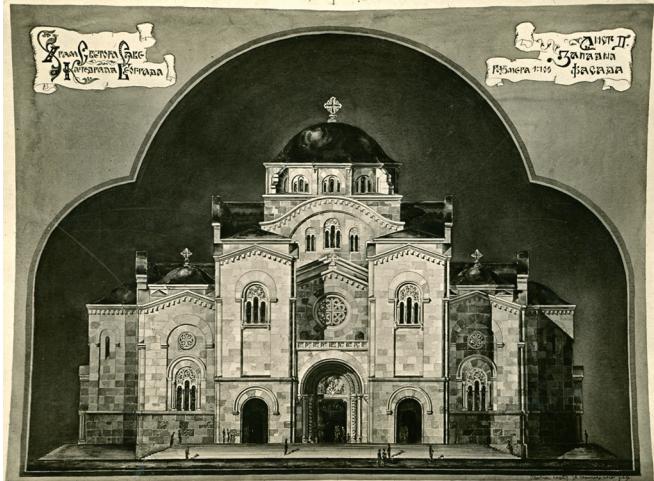
1929.

Кућа Р. Маринковића у Сувоборској 16, Београд
(реализовано).

Око 1930 (?)

Црква у селу са два звоника
(градња најскромнијим средствима). Идејно
решење. Без ближих података (није реализовано).

¹ Преглед је састављен према следећем: Зоран М. Јовановић, нав. дело, 63–94, 110–113; Александар Кадијевић, нав. дело, 135, 141, 160, 184, 185, 190, 191, 199, 200, 333, 334, 335; подаци из Архива САНУ (Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока) и Историјског архива Смедерево.

Храм Светој Саве, Београд, 1926

Храм Светој Саве, Београд, 1932

Архив САНУ, Историјска збирка 14678, Заоставштина Александра Дерока, фасцикла 8, пројекти
(из истог извора су и све остале репродукције у Прегледу архитектонских радова)

Око 1930. (?)

Црква у селу са једним звоником (градња најскромнијим средствима). Идејно решење.
Без ближих података (није реализовано).

Око 1930. (?)

Црква у селу са звоником „на њеслицу“ (градња најскромнијим средствима). Идејно решење.
Без ближих података (није реализовано).

1930.

Звоник цркве Светој Димиширија, Битољ
(реализовано).

1930.

Кућа у Врњцима (реализовано).

1930. (?)

Црква Светој Марка, Београд. Конкурсни рад (?).
Идејно решење унутрашњости цркве.
Без ближих података (није реализовано).

1932.

Храм Светој Саве, Београд, са Богданом Несторовићем. Дефинитивни пројекат
(у реализацији).

1932.

Кућа П. Христића на Топчидерском брду,
Београд.
Без ближих података (реализовано).

1933.

Идејно решење сеоске куће.
Без ближих података (није реализовано).

1934.

Вила П. Христића. Идејно решење.
Без ближих података (није реализовано).

1934.

Сюмен џурбе Османа Ђикића, Мостар
(реализовано).

Дероко са владиком Николајем Велимировићем и другима пред Епископским конаком у Жичи
Црква Светој Саве и тарасарија у наставку, манастир Жича, 1935

1934.

*Нагробни стоменик Јородиће Кићевац на Новом
гробљу, Београд (реализовано).*

Око 1935. (?)

*Сеоска црква. Основе и фасаде.
Без ближих података (непознато).*

1935.

*Ейскотски двор, Ниш.
Две варијанте (реализовано).*

Око 1935.

*Кућа сликарa М. Милуновића на Сењаку, Београд.
Идејно решење (није реализовано).*

1935.

*Конак, тарасарија и црквица Светој Саве,
манастир Жича (реализовано).*

Око 1935. (?)

*Сеоска црква.
Без података (реализовано).*

1935.

*Црква Светој Саве, Сплит.
Целокупан пројекат (није реализовано);
пројекат касније употребљен за цркву у Сарајеву.*

Око 1935. (?)

Кућа Л. Теокаревића, Бар.

Идејно решење (није реализовано).

1936.

Сопствена кућа на Дедињу, Београд (реализовано).

1937.

*Вила адвоката В. Стакића на Дедињу, Београд
(реализовано).*

1938.

*Нагробна капела генерала Николајевића
на Новом гробљу, Београд (реализовано).*

1938.

*Кућа у Срему. Идејно решење.
Без ближих података.*

1939.

*Црква Светој Преображења, Сарајево,
са Петром Анагностијем
(рађен прво као пројекат за Светосавску цркву
у Сплиту); (реализовано).*

1939.

*Црква у савременом стилу, Бели Манастир.
Идејно решење и основа (није реализовано).*

1939.

Сломен-кайела и костурница сарајевским ашенташорима – видовданским херојима на Кошевском тробљу, Сарајево (реализовано).

1939.

Надгробни споменик П. Денића на Новом тробљу, Београд (реализовано).

1939.

Црква Свете Тројице, Краљево.
Пројекат (није реализовано).

1940.

Ингернат Богословској факултети, Београд,
са Петром Анагностијем (реализовано).

1940.

Филозофски факултет, Београд.
Идејно решење (није реализовано).

Око 1940.

Сеоска кућа, Пружатовац код Младеновца
(реализовано).

1942.

Сломен-костурница са звоником, Смедерево
(реализовано).

1942.

Нова црква са криптом,
Пружатовац код Младеновца,
задужбина инжењера Ацовића. Основа.
Без ближих података (није реализовано).

1942.

Кућа Танасија Ђорђевића,
кварт II, парцела 76, Смедерево
(није реализовано /?/).

1943.

Сеоска школа са две учионице.
Идејно решење (није реализовано).

1943.

Сеоска школа, Смедерево или околина.
Идејно решење.
Без ближих података (реализовано /?/).

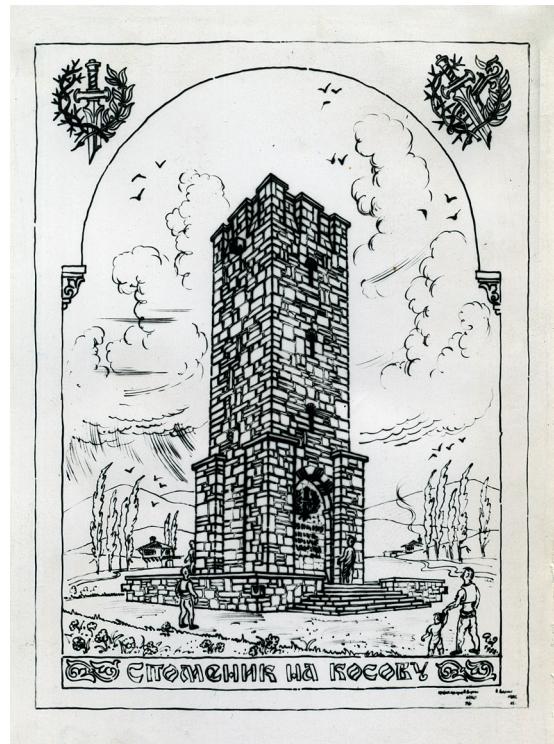

Црква Светог Преображења, Сарајево (према пројекту Светосавске цркве у Сплиту), 1939

Сломен-кайела и костурница сарајевским ашенташорима – видовданским херојима, Сарајево, 1939

Иншернатија Богословској факултетија, Београд, 1940

Сйоменик косовским јунацима, Газиместан, 1952–1953

1943.

Школа у Смедереву.

Данас основна школа „Димитрије Давидовић“
(реализовано).

1944.

Школа са четири учионице.

Фасада и основа.

Без ближих података (није реализовано).

1944.

Сеоска школа са две учионице.

Идејно решење. Без података (није реализовано).

1952–1953.

Сйоменик косовским јунацима на Газиместану
(реализовано).

1958.

Сйоменик Мухамеду Зилзићу.

Без података (реализовано).

1959.

Мошел, Студеница.

Идејно решење и основа (није реализовано).

1960.

Надгробни сјоменик Јовану Дучићу, Требиње.
Пројекат. Две варијанте (није реализовано).

1963.

Адаптација Народног музеја, Београд.

Са групом сарадника (реализовано).

1964–1967.

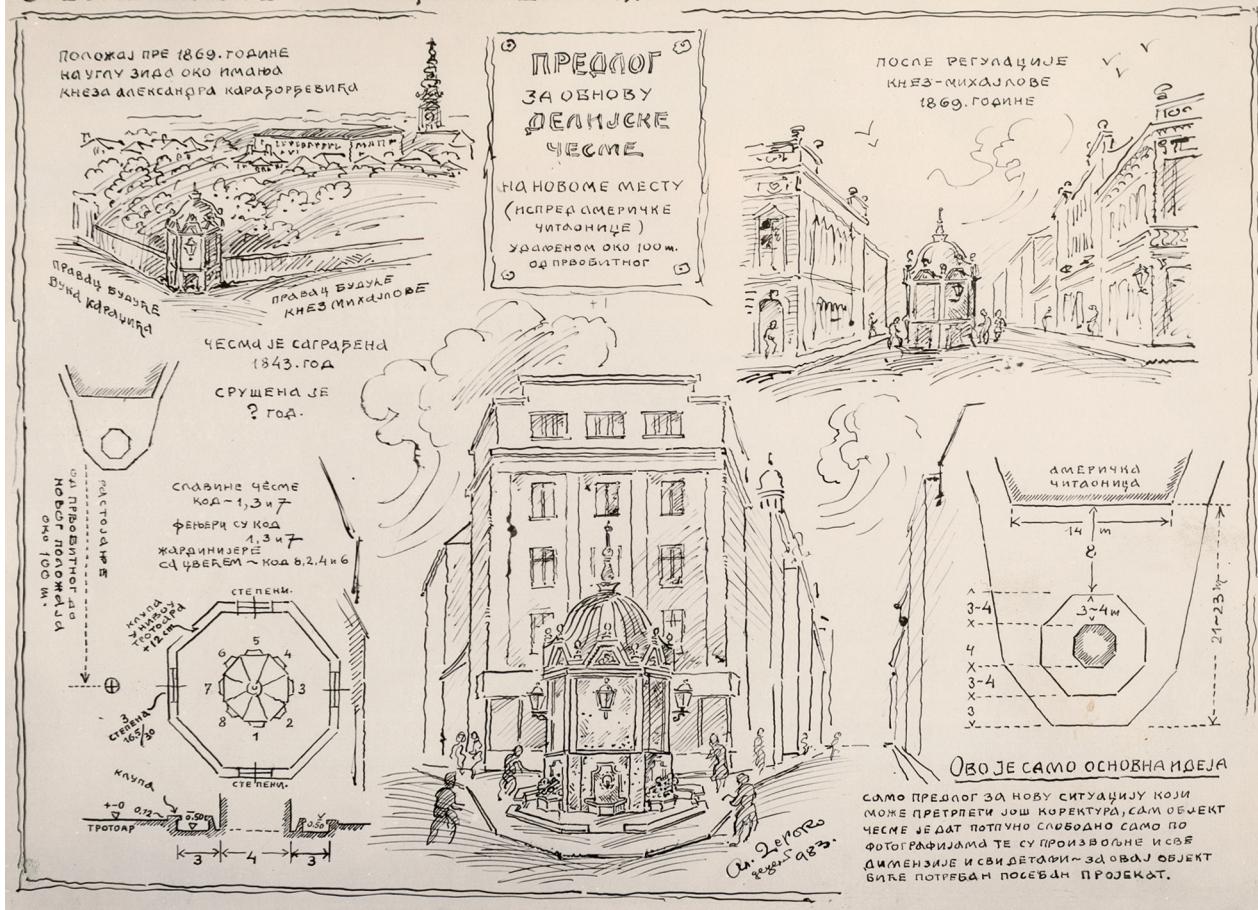
*Галерија фресака и Музеј средњовековне уметности
Српске православне цркве. Зграда радио-телевизије.*
Идејна решења за измену пројекта Цркве Светог
Саве у Београду (није реализовано).

1983.

Делијска чесма у Кнез Михаиловој улици, Београд.

Конкурсни рад (није реализовано).

ОТВОРЕН АТЕЉЕ БЕОГРАД ~ Јаграда на конкурсу за обнову Кнез-Михајлове ул.

Делијска чесма у Кнез Михаиловој улици, Београд, 1983

Последњи пројекат Александра Дерока рађен је за улицу у којој се уметник девет деценија раније родио, а за простор испред зграде Академије чији је члан био: „Шта рећи као увод уз један текст о чесмама?

О извору живота једнога града? Шта би један град без живе воде? А Београд је срећом баш такав град са обиљем живе воде некада на сваком кораку...², забележио је Дероко о Београду, чесмама и животу.

² Владимир Буњац, Чесме и фонтане. 150 милиона јединица Београда, Београд: Туристичка штампа, 1993, 29.

У на крају грађеве
свог додје још ново:
„Да ви је фала за чакију
и џобочом!!!...

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

72.071.1:929 Дероко А.(083.824)

74/76(497.11)"19/20"(083.824)

069:7(497.11)(083.824)

МЕЖИНСКИ Миловановић, Јелена, 1966–

Радови Александра Дерока у Уметничкој збирци Српске академије наука и уметности / Јелена Межински Миловановић ; [фотографије Владимир Поповић, Драгослав Боро]. – Београд : САНУ, 2020 (Београд : Планета print). – 139 стр. :
репродукције ; 21 x 24 см. – (Изложбена свеска / Галерија Српске академије наука и уметности ; 42)

Тираж 700. – Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7025-855-6

а) Дероко, Александар (1894–1988) – Изложбени каталоги б) Српска академија наука и уметности (Београд). Галерија – Уметничка збирка – Изложбени каталоги

COBISS.SR-ID 20387593